Hapšenje uzbunjivača

Policajci na službenom putu

Istraživanje o roditeljstvu

Politika umesto podrške porodici

BiH 4 KM; Hrvatska 19 KN; Makedonija 150 DEN; CG 2.00 EUR; Slovenija 2.80 EUR; Austria, Greece 3.00 EUR; Germany 3.50 EUR; Switzerland 6.00 CHF cena 200 RSD

9 770353 802002 01305

VREME

broj 1358

12. januar 2017.

LIČNOST GODINE: IVAN IVANJI, PISAC

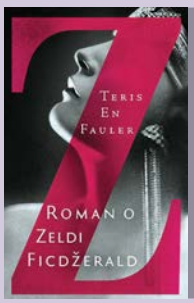
MOJ LEPI ŽIVOT U PAKLU

AKCIJA

NEDELJNIKA **VREME** I IZDAVAČKE KUĆE Laguna

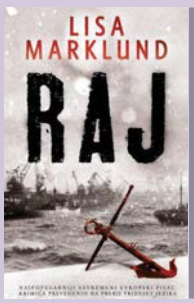
Knjige za 299 dinara!

U SVIM KNJIŽARAMA „DELFI" U SRBIJI
Ponesite ovaj primerak „Vremena"
u neku od knjižara „Delfi" i kupite
jedan od deset naslova sa ovog spiska
po specijalnoj ceni od 299 dinara.
Akcija traje od 16. decembra 2016. do 19. januara 2017.

Teris En Fauler:
Z – ROMAN O ZELDI FICDŽERALD

Roman inspirisan životom Zelde Sejr i njenog supruga, pisca Frensisa Skota Ficdžeralda, kao i sudbinom „izgubljene generacije" između dva svetska rata, kojoj pripadaju i drugi junaci ove knjige Ernest Hemingvej, Sara i Džerald Marfi i Gertruda Stajn.

Lisa Marklund:
RAJ

Izvrstan švedski triler. Izbeglica rodom iz Bijeljine svedok je kriminalnog obračuna u stokholmskoj luci. Njenim tragom novinarka Anika Bengtson kreće u istragu koja je vodi do međunarodnih švercera cigareta, lažnih humanitarnih fondacija, korumpiranih medija i jugo-mafije.

Indu Sundaresan:
PLANINA SVETLOSTI

Istorijski roman o sudbini Kohinora, „Planine svetlosti", jednog od najčuvenijih dijamanata na svetu. Nekada je bio simbol vlasti drevnih vladara Indije, Persije i Avganistana, da bi ga 1850. godine britanska Istočnoindijska kompanija konfiskovala i poslala u London, gde je ugrađen u krunu britanske kraljice.

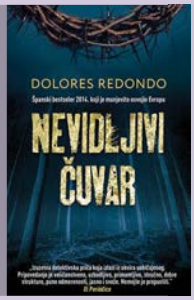
Nele Nojhaus:
SNEŽANA MORA UMRETI

Roman proglašen za nemački triler decenije. Stanovnici jednog planinskog mesta nalik na Tvin Piks, kriju tajnu davnog i nikada do kraja rasvetljenog zločina.

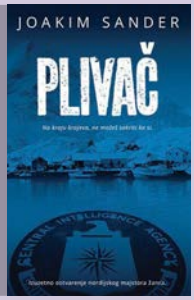
Dolores Redondo:
NEVIDLJIVI ČUVAR

Španski odgovor na skandinavsku školu krimića. Inspektorka koja traga za serijskim ubicom mora da se suoči s lokalnim sujeverjem, demonima iz baskijske mitologije i sablastima iz sopstvene prošlosti.

Joakim Sander:
PLIVAČ

Politički triler bivšeg činovnika EU, koji kroz priču o jednoj porodičnoj drami opisuje pozadinu međunarodne politike, svet špijuna, terorista i sumnjivih interesa na potezu Bliski istok-Brisel-Vašington.

Kristina Kaboni:
TAJANSTVENI PUT MIRISA

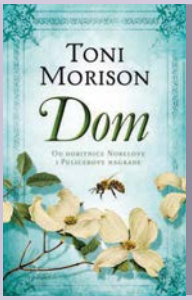
Ljubavni roman čija je junakinja stidljiva i usamljena devojka koja teži da pronikne u tajnu mirisa cveća, drveća i začina, dešifruje vezu mirisa s ljudskim emocijama i uspomenama, a onda načini savršeni parfem.

Dž. L. Armentraut:
NA IVICI SEĆANJA

U noći u kojoj je nestala njena najbolja prijateljica, ona je izgubila pamćenje i sada mora da izgradi novi identitet. Ali prethodno mora da rekonstruiše čitav prethodni život i ono što se desilo te kobne noći. Napet triler s liste bestselera Njujork tajmsa.

Toni Morison:
DOM

Roman američke nobelovke o veteranu Korejskog rata koji se vraća u zavičaj i suočava se s nepravdom, rasizmom i osećanjem iskorenjenosti iz svoje sredine. Knjiga o naizgled poraženom čoveku koji na kraju ipak uspeva da pronađe izgubljenu ljudskost i stvori sebi dom.

Ana Marija Šua:
TERET ISKUŠENJA

U nedostatku drugih utopija, u modernom društvu savršen fizički izgled postao je najviši ideal. Da bi se on postigao, osnovan je jedan centar za mršavljenje u kome vlada nezamislivo okrutan režim. Zabavna antiutopija, najkontroverznije delo najpriznatije savremene argentinske književnice.

Spisak knjižara u kojima ovaj popust važi:

Delfi knjižara "Momo Kapor", Stanoja Glavaša br. 1, Beograd
Delfi knjižara, Immo Outlet centar, Gandijeva br. 21, Beograd
Delfi knjižara "SKC", Kralja Milana br. 48 (ulaz iz Resavske), Beograd
Delfi knjižara, Knez Mihailova br. 40, Beograd
Delfi knjižara, Makedonska br. 12, Beograd
Delfi knjižara, Bulevar kralja Aleksandra br. 146, Beograd
Delfi knjižara, Bulevar kralja Aleksandra br. 92, Beograd
Delfi knjižara, Vareška br. 4, Beograd
Delfi knjižara, Požeška br. 118a, Beograd
Delfi knjižara, TC Zira, Ruzveltova br. 33, Beograd
Delfi knjižara, Terazije br. 38, Beograd
Delfi knjižara, Glavna br. 20, Beograd
Delfi knjižara, Bulevar Mihajla Pupina br. 181, Beograd
Delfi knjižara, TC Aviv Park, Živka Davidovića br. 86, Beograd
Delfi knjižara "Miloš Crnjanski", Vase Čarapića br. 2-4, Beograd
Delfi knjižara, TC Zemun park, autoput za Novi Sad br. 124-126, Beograd
Delfi knjižara "Borča", Zrenjaninski put bb, Beograd
Laguna Klub čitalaca, Resavska br. 33, Beograd
Delfi knjižara, TC Big Shopping Center, Sentandrejski trg br.11, Novi Sad
Delfi knjižara, Zmaj Jovina br. 12, Novi Sad
Delfi knjižara, TC Aviv Park, Miloša Obrenovića br. 12, Pančevo
Delfi knjižara, TC Rodić, Sremska Mitrovica
Delfi knjižara, TC Aviv park Zrenjanin Ul. Bagljaš Zapad br. 5, Zrenjanin
Delfi knjižara, Trg Sv. Teodora Vršačkog br. 5, Vršac
Delfi knjižara, Korzo br. 8, Subotica
Delfi knjižara, TC Shoppi, Segedinski put br. 88, Subotica
Delfi knjižara, Voždova br. 4, Niš
Delfi knjižara, TC Kalča, lam. E, lok. 11, Niš
Delfi knjižara, Kralja Petra I br. 12, Kragujevac
Delfi knjižara, Kneza Miloša br. 33, Valjevo
Delfi knjižara, Omladinska br. 16/1, Kraljevo
Delfi knjižara, Gradsko šetalište bb, Čačak
Delfi knjižara, Stari korzo br. 2, Požarevac
Delfi knjižara, Mirka Tomića br. 88, Kruševac
Delfi knjižara, Trg Svetog Save br. 46, Užice
Delfi knjižara, TC VIVO shopping PARK, lokal A10, Stevana Ivanovića bb, Jagodina
Delfi knjižara, Vojvode Milana br. 4, Gornji Milanovac

VREME
BROJ 1358
12. januar 2017.

04 **Dan Republike Srpske:**
Ko to tamo slavi

07 Zoom: Atomski sleva

08 Ličnost godine: Ivan Ivanji

22 Hapšenje uzbunjivača: Policajci na službenom putu

24 Povodom Božića: Jedini put u Jerusalim

28 Na licu mesta: Božić na izbegličkoj stranputici

31 Nuspojave: Vulindi ima ko da piše

32 Srbija i EU: Belo mleko, crna slutnja

34 Istraživanje o roditeljstvu: Politički ciljevi umesto podrške porodici

37 Lisica i ždral: Popodne jednog bota

KULTURA

38 **Intervju: Iva Milošević**

41 Uspomene: Ivo Brešan (1936 – 2017)

43 Huddie William Ledetter, Lead Belly: Danas ne utovaramo ugalj

46 TV i RnR: Karaoke halucinacije i barokna sitničavost

48 Knige: „Otvoreni grad" Tedžu Kola

49 Strip: Ključ koji otvara kavez

51 TV manijak: Jebe se njima

SVET

52 **Izborni sajber rat u SAD:**
Rusko hakovanje američkih izbora

MOZAIK

56 Iz televizijske kinoteke: Evo kako je to nekad bilo

59 Navigator: Rumunski scenario za Srbiju

60 Strip: Nova zaraza, jo-jo, koja već obuzima i Beograđane

62 Vreme uživanja: Beč

Dan Republike Srpske jedna je od brojnih tačaka razdora u Bosni i Hercegovini. Dok su jedni slavili 25 godina ovog bosanskohercegovačkog entiteta, paradirajući uz Marš na Drinu i sanjajući još "specijalnije veze između RS i Srbije", drugi su isticali da je to dan koji treba obeležavati kao "dan žalosti i jedan od nacrnjih datuma u istoriji Bosne"

PIŠE: TANJA TOPIĆ

"U 'Elektri', kao i u svakoj složenoj formi književnosti i pozorišta kakva je tragedija, nemoguće je pronaći krivca u jednom čoveku ili jednom motivu. To je ono što tragediju čini umetnošću, a ne ponavljanjem života na sceni"

PIŠE: SONJA ĆIRIĆ

Izgleda da hakersko-špijunska zavrzlama u vezi sam izborom Donalda Trampa za predsednika SAD ipak odslikava dublju zabrinutost američkih struktura, koje uočavaju da ističe period američke apsolutne posthladnoratovske dominacije

PIŠE: MILAN MILOŠEVIĆ

Fotografija na naslovnoj strani: Marko Rupena

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Trg Republike 5, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni urednik
Dragoljub Žarković

odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

sekretarijat
Jovana Prešić

redakcija
Dejan Anastasijević, Dimitrije Boarov, Slobodan Bubnjević, Radoslav Ćebić, Sonja Ćirić (kultura), Zora Drčelić, Slobodan Georgijev, Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević, Tatjana Jovanović, Zoran Majdin, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Milovan Milenković (foto), Milan Milošević, Teofil Pančić, Saša Rakezić, Mirko Rudić, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Tatjana Tagirov, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić, Ljubomir Živkov

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Vladimir Stankovski, Slobodan Tasić;
lektori: Katarina Pantić, Živana Rašković, Ivana Smolović;
korektori: Nikola Dragomirović, Ana Ćuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa
Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

SAVET ZA ŠTAMPU
Brzo, besplatno, pravično.

KO TO TA

Dan Republike Srpske jedna je od brojnih tačaka razdora u BiH. Dok su jedni slavili 25 godina ovog bosanskohercegovačkog entiteta, paradirajući uz *Marš na Drinu* i sanjajući još "specijalnije veze između RS i Srbije", drugi su isticali da je to dan koji treba obeležavati kao "dan žalosti i jedan od nacrnjih datuma u istoriji Bosne"

NAJSPECIJALNIJI ODNOSI: Milorad Dodik, Tomislav Nikolić i gosti iz Srbije

Fotografije: Zoran Žestić/ Tanjug

Za "Vreme" iz Banjaluke

Republika Srpska se, prema Mirku Šaroviću, jednom od prvih ljudi Srpske demokratske stranke i bivšeg predsjednika RS, "nekako postrančarila, unutrašnja kohezija se istanjila, vrednosti na kojima je počivala Republika i naše društvo su izblijedile i svojata ih uska grupa ljudi na vlasti". On kaže da RS ostaje bez prijatelja, prebrojava svoje neprijatelje i nijedna se njena inicijativa godinama ne prihvata. "Zašto je to tako, savjetujem da ne upiremo prstom samo u drugog, već se zapitajmo šta je to što moramo da mijenjamo mi sami. Ekonomski smo slabi i nejaki, sa perspektivom koja ne obećava, a entuzijazam i nada u bolje sutra se istopio", rekao je Šarović.

Istovremeno, predsjednik Republike Srpske Milorad Dodik daje prednost politici u odnosu na ekonomiju: "Često čujem pojedince u RS kako Srpska nije ugrožena i kako je ekonomija bitnija od problema koje izazivaju odluke, poput ove odluke Ustavnog suda. Ekonomija jedne zemlje je nesporno u vrhu prioriteta svake države. Ali i naša i svjetska iskustva nas uče da ekonomija nikada i nigdje nije riješila nijedno političko pitanje!"

MITSKI PRAZNIK

Tenzije oko 9. januara traju još od odluke Ustavnog suda BiH, koji je ocijenio neustavnim dio Zakona o praznicima Republike Srpske, tražeći od Narodne skupštine entiteta da izmijeni sporne odredbe. U odluci je navedeno kako se njome "ni na koji način ne dovodi u pitanje pravo građana Bosne i Hercegovine pravoslavne vjeroispovijesti (kao ni slično pravo građana bilo koje druge vjerske zajednice u Bosni i Hercegovini) da slobodno na tradicionalan, odnosno drugi prigodan način obilježavaju svoje praznike, uključujući i slavu Svetog Stefana". Jer, takve slobode i prava, a posebice njihovo slobodno manifestovanje, samo potvrđuju multikonfesionalni i multikulturalni karakter Bosne i Hercegovine kao države i društva. Stoga se "ovakva odluka Ustavnoga suda u tome kontekstu ne može nikako drukčije razumijevati".

U zahtjevu bošnjačkog člana Predsjedništva BiH Bakira Izetbegovića koji je podnio Ustavnom sudu BiH prije tri godine, stoji i kako je "sasvim izvjesno da se ovaj (sporni) datum u Republici Srpskoj proslavlja kao datum isključivo vezan za srpski narod, pri čemu se priređuju crkvene svečanosti proslave ovog praznika".

Smatra se i kako se praksa slavljenja 9. januara kao Dana Republike Srpske pretvorila u službeno, institucionalno obilježavanje krsne slave, odnosno vjerskog praznika Sv. Stefana, što se "protivi principima sekularizma i pluralnosti utemeljenog u Ustavu BiH".

Kao reakcija na odluku Ustavnog suda uslijedio je referendum u Republici Srpskoj, održan neposredno pred lokalne izbore prošle godine, koji je dodatno uzburkao duhove u BiH. Rezultati tog referenduma, na koji je izašlo oko 55 odsto građana Republike Srpske, nisu nikada zvanično objavljeni u Službenom glasniku, ali je usvojen Zakon o Danu Republike.

"Tim zakonom je praktično sprovedena odluka Ustavnog suda BiH i sa tog stanovništa smatram da su ispunjeni uslovi da se potpuno normalno ide dalje. Očito, međutim, da mnogima nije stalo

MO SLAVI

da se ide normalno", rekao je Mladen Ivanić, predsjedavajući Predsjedništva BiH, koje je zbog angažovanja na obilježavanju ovogodišnjeg Dana Republike Srpske viđen kao neko ko prkosi Sarajevu i radi protiv institucija države u kojima i sam sjedi.

"Deveti januar je ukinut odlukom Ustavnog suda kao dan entiteta RS. U apelaciji, ali i po mišljenju Venecijanske komisije koja je ekspertno savjetodavno tijelo najreferentnije pri Vijeću Evrope, utvrđeno je da se radi o diskriminirajućem prazniku. Niko nema ništa protiv RS i da ona slavi dan nastanka, ali to ne treba biti dan koji vrijeđa druge ljude u tom entitetu", pojasnio je Bakir Izetbegović. Za Milorada Dodika u proslavi 9. januara nema ničeg nezakonitog te da je "taj praznik za Srbe postao 'mitskim' upravo zbog pokušaja njegovog osporavanja".

POLITIČKI CIRKUS

Za političkog analitičara Dragana Bursaća, od 9. januara napravljen je opštepolitički cirkus: "Ovo samo obilježavanje 9. januara je jedna šarada. Znamo da je to neustavno. Znamo da su na odluku da je to neustavno pristali, prije svega, predstavnici RS koji sada obilježavaju nešto što je neustavno. Drugo, tu se obilježava nešto za narodne pare koje se mogu uvijek iskoristiti, primjerice, za liječenje djece sa rijetkim oboljenjima."

Sekularnost Dana Republike bila je narušena još u kampanji motivisanja i mobilisanja građana da u što većem broju učestvuju u proslavi ovog dana. Ona je bila uokvirena u slogan "PRAVOnaSLAVLJE", čime su svi građani Republike Srpske, koji pripadaju drugim vjerskim zajednicama, diskretno i demokratski bili isključeni iz ove proslave. Zvaničnici Republike Srpske prisustvovali su liturgiji koju je služio patrijarh Irinej, sveštenici su sjedili u prvim redovima na svečanoj akademiji, rame uz rame sa Tomislavom Nikolićem i Mladenom Ivanićem.

Tomislav Nikolić vjeruje kako je Republika Srpska "multietnička država". Milorad Dodik je ističući kako "Srpska nikome ne radi iz inata" nagovijestio da "Srbi na ovom prostoru znaju da nemaju slobodu ako nemaju državu".

Premijerka Vlade Republike Srpske Željka Cvijanović pojasnila je sekularni karakter praznika, ističući kako "svako po slobodnoj volji može da ide u crkvu i obilježava Dan Republike. (...) Imali smo prilike da vidimo neke nove sadržaje u obilježavanju Dana Republike, i toga će biti sve više narednih godina. Važno je da su institucije, sve zajedno sa građanima, željele da pošalju tu poruku i mira i saradnje i svega onoga što želimo Republici Srpskoj, ali i onima u okruženju", rekla je Cvijanovićeva.

Ti novi sadržaji su se odnosili prije svih na vojnu paradu na kojoj nije bilo vojnika. U njoj su defilovali policajci, specijalne jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova, ali i mažoretkinje i poštari, pripadnici Civilne zaštite, boračkih udruženja, studenti, kulturnoumjetnička i sportska društva. Pokušaji poređenja parade sa onima u Rusiji ili Kini ostali su na nivou groteske i lošeg pokušaja putinizacije Republike Srpske.

SVAĐA OKO VOJNE MUZIKE

Božićni praznici protekli su u nadmudrivanju, međusobnom razmjenjivanju verbalne paljbe i natezanju živaca oko toga da li će pripadnici Trećeg puka Oružanih snaga BiH biti postrojeni na Trgu Krajine, centralnom mjestu na kojem je održana "vojna" parada. Milorad Dodik je najprije insistirao na njihovom postrojavanju, galamio je, ljutio se, prijetio, potom ih prozvao neprijateljskim, da bi na kraju, pošto su došli u Banjaluku, rekao da ga ne zanimaju Oružane snage BiH jer su to snage NATO-a.

"Očekujem da vidim postrojen Treći puk (Republike Srpske) na smotri koja će se održati na Trgu Krajine, kako to i dolikuje obilježavanju ovog praznika i kako smo to na neki način i htjeli. Možda neće šetati čitavom ulicom, ali će biti postrojeni na Trgu Krajine, kao i vojni orkestar", istakao je Dodik.

Ministarka odbrane Bosne i Hercegovine Marina Pendeš odobrila je samo vojnom bendu, ne i Trećem pješadijskom puku (RS), da sudjeluje u manifestacijama povodom Dana Republike Srpske.

"Vojni orkestar, kojem je odobreno da bude dio ceremonije 8. i 9. januara, inače »

je dio manifestacija kada se obilježavaju značajni datumi u BiH, ali parada nije u planu OSBiH. Plan rada za ovu godinu još nije napravljen, ni odobren, i zbog toga nemam osnova za odobrenje", pojasnila je Pendeševa, inače članica HDZ-a BiH. Njen zamjenik Boris Jerinić iz redova Srpske demokratske stranke nije prihvatio ovu odluku, te je insistirao i pozvao sve pripadnike iz reda Republike Srpske da dođu na paradu.

Komandantica NATO štaba u BiH i brigadna generalica američke vojske Giselle Wilz poslala je jasno upozorenje da su pripadnici Oružanih snaga BiH položili zakletvu da će braniti ustavni poredak BiH: "Zakon o odbrani jasno kaže da aktivnosti koje su u suprotnosti sa Općim okvirnim sporazumom za mir predstavljaju osnov za smjenu sa dužnosti. U ovom trenutku, učešće bilo kog pripadnika OSBiH u bilo kojem dijelu programa 'Dana Republike Srpske' 9. januara predstavljalo bi kršenje Zakona o odbrani." Počasnu jedinicu doveo je Mladen Ivanić, naglasivši kako kao član Predsjedništva BiH ima pravo na to, što je iskoristio prilikom polaganja vijenaca u okviru obilježavanja Dana RS.

"Ja sam odlučio, a ne oni, da hoću da imam počasnu jedinicu i njihova obaveza je bila da ispune moje naređenje. Vrlo jasno i svjesno to radim, zato što želim da pokažem da u ovoj zemlji nema pokušaja da se neko disciplinuje", rekao je na to predsjedavajući Predsjedništva BiH Mladen Ivanić, objašnjavajući da njemu kao predsjedavajućim Predsjedništva BiH počasna jedinica "pripada".

Ivanić je precizirao da ova počasna jedinica OSBiH neće učestvovati u svečanoj smotri, ali će biti prisutna da da počast (raport) njemu kao predsjedavajućem Predsjedništva BiH. I to je urađeno. Sad slijedi istraga oko angažovanja OSBiH u Banjaluci, jer Ministarstvo odbrane BiH nije izdalo naređenje za postrojavanje.

MINI DRŽAVNI UDAR

U Građanskom savezu smatraju da nema sumnje da je došlo do mini-državnog udara u režiji člana Predsjedništva BiH iz reda srpskog naroda Mladena Ivanića i ministrice odbrane Marine Pendeš, koji su kršeći Ustav i Zakon o odbrani naredili angažovanje pripadnika OSBiH, te da je došlo do potpunog sloma lanca komandovanja i da je podrivena uloga Predsjedništva BiH kao vrhovnog komandanta OSBiH. Štaviše, uspostavljen je presedan po kojem HDZ i SNSD mogu angažovati Oružane snage onda kad žele, onako kako žele, bez saglasnosti sva tri člana Predsjedništva BiH.

Stoga su zatražili od Bakira Izetbegovića da naredi predsjedavajućem Vijeća ministara Denisu Zvizdiću da hitno sazove sjednicu Vijeća za nacionalnu sigurnost kojim predsjedava po službenoj dužnosti i zatraži istragu od OSA i SIPA o podrivanju vojne i odbrambene moći i oružane pobune kako je definisano Krivičnim zakonom BiH.

"Ako to ne uradi, pred istorijom će biti odgovoran za rušenje države BiH. Biće konačno jasno ne samo da Milorad Dodik želi da napravi srpsku državu na pola teritorije BiH, nego i da Bakir Izetbegović želi muslimansku državicu na četvrtini njene teritorije", stoji u saopštenju Građanskog saveza. Isto stajalište o izvedenom državnom udaru u BiH dijele i opozicione Socijaldemokratska partija BiH i Demokratska fronta.

NIJE INAT NEGO ISTORIJA

Milorad Dodik je poručio da "ovo nije naš inat već naša istorija". Iako su sa slavlja, prema glavnim vinovnicima događaja, odaslane poruke mira, istovremeno su otišle u eter i one druge, mnogo opasnije, koje će sasvim sigurno i dalje narušavati međusobne odnose, najprije unutar Bosne i Hercegovine a potom i regije.

"Rođendan je jedan i smatram da građani i njene institucije imaju svako pravo da upravo na ovakav način, svečano i sa puno zvanica i događaja, puno poruka mira i ljubavi, obilježe taj dan", isticala je Željka Cvijanović. A Dodik je naglašavao kako ne odustaje od ideje samostalnosti Republike Srpske i "ako bude šanse da idemo u referendum o samostalnosti, to ćemo uraditi, ali ako ne bude u pogledu okruženja, nećemo biti iracionalni, prolongirat ćemo, ali nećemo odustati od te ideje".

Uzvratio mu je Denis Bećirović, poslanik Socijaldemokratske partije BiH u Parlamentarnoj skupštini BiH: "Milorade, ne može biti ni mirnog ni bilo kakvog raspada države BiH. BiH je naša svetinja i ona ovim ljudima i zemlji znači glavu na ramenima. Ljudi koji brane glave na ramenima su najjači i najodlučniji ljudi u ovoj zemlji. BiH se u svojoj dugoj historiji nije bojala ni kraljeva, careva, sultana, poglavnika, vojvoda, a najmanje se boji Dodika. Ako je 1992. godine nije mogla uništiti četvrta vojna sila, neka Dodik bude uvjeren da on to sigurno ne može uraditi."

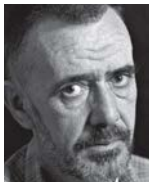
Postavlja se pitanje kako će Milorad Dodik ispuniti Vučićevu kontroverznu želju za Dan Republike Srpske, koju mu je napisao tim povodom i u kojoj želi: "Vama, Vladi i narodu RS želim da čestitam Dan Republike, u nadi da ćete Srpsku ponosno i ljubomorno čuvati i štititi, baš kao i mir i stabilnost u celoj Bosni i Hercegovini."

"Objedinjavanje srpskih nacionalnih identiteta na Balkanu u državotvornom smislu treba da bude proglašeno najvažnijim ovovjekovnim političkim procesom za srpski narod", istakao je Dodik, pri čemu je naglasio kako to objedinjavanje treba da uključi rješavanje problema Kosova te da u Crnoj Gori bude uvažen interes srpskog naroda. Po njemu se samo na taj način može stabilizovati Balkan, a ne "rascjepkanim srpskim narodom koji ste bacili u nekoliko država i pokušavate da se odreknu svojih praznika, svoje slave i svega što je osnova njegovog identiteta". I sve to je vidio kao posljedicu "novih kretanja u svijetu". Ta nova kretanja u svijetu dovela su na ovogodišnju proslavu i predstavnike francuskog Nacionalnog fronta, inače jednu od rijetkih međunarodnih delegacija, koja se obrela ovih dana u Banjaluci.

Prošao je tako još jedan dan, u kojem su svi nastojali biti u pravu i sopstveni pogled nametnuti onima drugima kao jedini ispravan i dobar. U njemu je pokazano mnogo nacionalnih ostrašćenosti. Ali tu nije kraj, saga politike guranja prsta u oko onim drugima, uz istovremeno licemjerno ubjeđivanje da se vaša strana isključivo zalaže za razumijevanje i poštivanje, da je jedina čestita i dobra, nastavlja se bez izgleda da u dogledno vrijeme politički lideri usaglase minimum zajedničkog interesa koji bi Bosnu i Hercegovinu izvukao iz političkog kala. ¶

TANJA TOPIĆ

DRAGOLJUB ŽARKOVIĆ

Atomski sleva: Bomba u Kusturičinom džepu, Nikolić se nudi za svedoka, a Tramp kaže da je Ana Ivanović najlepša

Ne mogu se oteti utisku da je ovolika pregrejanost posledica nerealnih očekivanja srpskih političara da će se s ulaskom Trampa u Belu kuću svet okrenuti naglavce, a kod nekih od njih vidljiva je želja da se Srbija vrati u sferu ruskog uticaja

Iz izveštaja o stanju u Srbiji koji se ovih dana našao pred Evropskim parlamentom napadno je iz prvog plana izbačena ocena da Srbija "prednjači u regionalnom pomirenju." Logično. Stanje u regionu se toliko pogoršalo da to ugrožava održanje mira i varnice sevaju na sve strane.

Poslednje pogoršanje odnosa posledica je paradne proslave Dana državnosti Republike Srpske i tu kao da je izbila jedna mentalitetska osobina: kad se svatovi podnapiju, nema veze ko je s mladine, a ko sa mladoženjine strane.

Hoću reći da se reči ne mere, a iskustvo nas je naučilo da je kratka staza od reči do dela.

Još od predvečerja proslave Mile Dodik je izmaštao plan oslonjen na jedan opskuran tekst u američkom "Forin afersu", gde je rešenje za Balkan vrlo jednostavno, pa se Dodiku rešenje dopalo. Ujedine se RS i Srbija, četiri srpske opštine s Kosova i deo Crne Gore, sa srpskim prefiksom, i mirna Bačka, osim što Bačvane niko nije pitao o takvom rešenju, a o Crnogorcima, Albancima i Bošnjacima i da ne govorimo.

Takve težnje ka ukrupnjavanju "srpskih zemalja" već su dovele do ondašnjeg rata, a ovaj novi plan – bez famozne granice u dubini Hrvatske, od mora do Virovitice – nije ništa bezazleniji i bolji.

"O tome brat Mile govori otvoreno", rekao je na proslavi u Banjaluci, predsednik Srbije, Tomislav Nikolić, sve namigujući i u familijarnom tonu, "a ja razmišljam", nastavio je, "da možda može i kao zmija uz drvo čovek da se popne. Drago mi je što sam sve vreme dolazio u RS. Drago mi je što sam svedok i ako bude potreban svedok na Međunarodnom sudu, uzdaj se u moje svedočenje koliko god budem star."

Dakle, i Nikolić misli da bi Dodik zbog ovakvih planova mogao da nadrlja; jebeš brata, ako će to pomoći Nikolićevoj predsedničkoj kandidaturi.

"Druga strana" dosoljava. Tako su vlast i opozicija u Republici Srpskoj najoštrije osudile izjavu visokog predstavnika međunarodne zajednice u BiH Valentina Incka, koji je taj entitet uporedio sa zločinačkom NDH iz vremena Ante Pavelića.

Komentarišući obeležavanje Dana Republike Srpske u Banjaluci, Incko je rekao da bi nekome tako moglo pasti na pamet i da obeležava dan kada je osnovana NDH.

Milorad Dodik izrazio je uverenje da poređenjem Dana Republike Srpske sa danom osnivanja NDH, Incko, koga je nazvao

Foto: Tanjug

"poznatim klovnom međunarodne zajednice", nije uvredio nikoga u Republici Srpskoj, ali jeste na kraju pokazao svoje pravo lice.

Dodik je rekao da je "period glumatanja diplomate završen – maske su pale", a Incko je ovom izjavom podsetio da pripada onima koji su u vreme pomenute NDH podržavali tu zločinačku tvorevinu u kojoj je nestalo više stotina hiljada Srba i pokrenuo sumnju da on i danas gaji simpatije prema toj zločinačkoj tvorevini.

Za umetnički dojam banjalučke svečane akademije bio je zadužen Emir Kusturica, a ko bi drugi, koji je, između ostalog, izjavio:

"Naša je nevolja što se danas prošlost uvažava samo kod onih koji imaju atomsku bombu", konstatovao je Kusturica i kazao da zbog toga često poželi da ima jednu atomsku bombu da mu viri iz džepa.

Očekujem da će koliko ovih dana "Informer" objaviti da nam Putin poklanja paket džepnih atomskih bombi.

Ne mogu se oteti utisku da je ovolika pregrejanost posledica nerealnih očekivanja srpskih političara da će se s ulaskom Trampa u Belu kuću svet okrenuti naglavce, a kod nekih od njih vidljiva je želja da se Srbija vrati u sferu ruskog uticaja, jer Tramp je naš, pa neće da se meša u informbirovska srpska posla.

Uostalom, zar neka gospođa s Vračara nije čuvala Trampovu decu, zar se nije vozio u limuzini koju je iznajmljivao od nekog Srbina i zar ključno svedočenje o Trampu nije, između famoznih "Parova" u emisiji "Ćirilica", dao sam ministar spoljnih poslova Ivica Dačić koji je od susreta s Trampom zapamtio samo njegovu izjavu da je "Ana Ivanović najlepša žena na svetu".

Malo li je to za novi početak. ¶

MOJ LEPI ŽIVOT U PAKLU

Nekada sam mogao da kažem da sam Jugosloven, sada bih mogao da kažem nostalgičar. Ideološki sam bio Jugosloven u Titovo vreme, vrlo svesno i vrlo namerno, a sad već ne bih mogao da se definišem. Nisam ničiji, mada imam dva pasoša, srpski i austrijski, a mogao bih da dobijem i izraelski i mađarski. Ovde sam kao kod kuće, znači sigurno sam Beograđanin, a inače sam apatrid

Ivan Ivanji, književnik i prevodilac, izabran je za ličnost godine većinom glasova članova uredničkog kolegijuma nedeljnika "Vreme". Kriterijum za nagradu je, kao i ranijih godina, doprinos unapređenju društvenih institucija u javnom interesu.

Uredništvo "Vremena" smatra da je Ivan Ivanji svojim neumornim radom, kako na stranicama našeg nedeljnika tako i drugim javnim istupima tokom 2016, kao i mnogo puta ranije, dao nemerljiv doprinos afirmaciji antifašističkih i civilizacijskih vrednosti. Sve to radio je hrabro i beskompromisno u sredini gde se kolektivna amnezija proglašava za najveće nacionalno dostignuće, a opskurni revizionizam grubo zamenjuje istorijske činjenice. Životno iskustvo i delo Ivana Ivanjija, ali i njegova duboka istinoljubivost i humanost bili su u ovoj godini jedan od retkih svetionika intelektualnog poštenja i odbijanja da se pristane na laži i sve ostalo što sledi kao njihova posledica.

Kada se za nekoga zna da iza sebe ima 153 bibliografske jedinice (romane, pripovetke, bajke, eseje, liriku, pozorišne komade, radio-drame...), da je bio prijatelj ili poznavao većinu najpoznatijih pisaca sa ovih prostora i nemačkog govornog područja prethodnih decenija, da ima tri maternja jezika, a piše na dva, i da je bio prevodilac za nemački najznačajnijim političarima Jugoslavije posle Drugog svetskog rata, da je pored toga radio u diplomatiji, bio novinar i urednik, dramaturg i umetnički direktor pozorišta, nastavnik srednjih tehničkih škola, to zvuči kao impresivna biografija. Ivan Ivanji je, pored svega toga, i svedok istorije koji je još kao dete prošao užase koncentracionih logora, prisustvovao mađarskoj revoluciji 1956, gledao kako se ruše i podižu države i svetovi u kojima je živeo.

I mada se u razgovoru sa njim neminovno dotiču mnoge teške i bolne teme, osnovni utisak posle tog razgovora je da se i posle *gorkog taloga iskustva* može slaviti život, i da istorija čoveka nije ubila, a to je dragocena poruka.

SKITANJE PO JEZICIMA

Otac je rođen u Velikom Bečkereku, posle Petrovgradu, danas Zrenjaninu, a mama je rođena u Vršcu, banatska kombinacija. Oboje su bili lekari, studirali su u Nemačkoj i doktorirali u Nemačkoj. Otac je ipak znao da njegov nemački nije preterano dobar, a jezik kojim su govorile naše Švabe pogotovo je bio ružan. Pošto je hteo da ja dobro govorim nemački, našao mi je guvernantu Austrijanku, doduše iz Slovenije, ona je čak tvrdila da je plemkinja, Ilse fon Šluderman, i ona je bila sa mnom od moje četvrte-pete godine.

Zato sam jedanput rekao – ja nemam maternji jezik, ja imam guvernantski jezik. Kod nas u porodici roditelji su sa sestrom, sa mnom i sa guvernantom govorili nemački; međusobno su tata i mama govorili mađarski, sa celim svetom srpski; za vreme okupacije sam išao tri razreda u mađarsku gimnaziju. Od ta tri jezika ne

Foto: Marko Rupena

znam koji bih naveo kao prvi, s tim što sam mađarski malo zapostavio, nemam s kim da pričam. Kad treba da pratim mađarsku štampu ne smeta mi ništa, razgovaram normalno, čak sa budimpeštanskim, ne sa provincijskim akcentom, ali kad bih pisao, onda bih tražio reči.

Meni se činilo da živimo u idili u Bečkereku, jer nisam osećao nikakve razlike između Srba, Mađara, Nemaca, Rumuna, Slovaka, Jevreja... To je sve bilo pomešano, ja u najmanju ruku nisam bio svestan da tu postoje neke razlike, svi smo mešali jezike.

Prvi komšija u jednospratnici bio je prota, najstariji sveštenik u Bečkereku. On mi je vrlo važna ličnost iz detinjstva jer je imao tri ćerke, a prote imaju više vremena od ginekologa, tako da sam ja igrao šah i više sedeo kod njega nego kod kuće. Bilo mi je smešno kad su se, od devedesetih pa naovamo, ovde ljudi propravoslavili, a ja sam sve to znao od detinjstva, iz prve ruke. Taj prota se prezivao Popov i nije me nikada navodio na svoje vode, nego sam te običaje doživljavao u originalu, kad se donese u kuću badnjak, pa se prospe slama i on pijuče po toj slami itd. On je bio zanimljiv čovek. U njegovoj sobi visila je njegova slika sa golim gornjim delom tela u vidu nekog, danas bismo rekli... snagatora. On je bio pelivan, kako se tada govorilo, njegova najstarija ćerka bila je mis Jugoslavije.

Moji roditelji do te mere nisu bili religiozni da sam u svojoj generaciji, valjda, bio jedini Jevrejin koji nije obrezan i koji nije pohađao veronauku, jer je moj otac imao stav da kada budem bio zreo sam treba da odlučujem o tome. Ali neposredno pred gužvu 1940. me je na brzinu dao krstiti, pa se ispostavilo da je on sam u Lajpcigu prešao u protestantsku veru, jer je mislio da će moći da napravi karijeru u Nemačkoj. Tata me odveo kod reformatskog, kalvinističkog sveštenika Zoltana Saboa u kancelariju i tamo je napravio ono što je valjda minimum, pa me je krstio. Onda je napravio jednu "grešku" u krštenici – napisao je datum krštenja pored datuma rođenja – i to mi je pomoglo »

da kasnije preživim tri godine u Novom Sadu kao Mađar, jer mnogi nisu imali dokumenta u toj gužvi.

Interesantno, ja sam onda prošao jedan kratak period duboke religioznosti reformatskog tipa, s tim da je možda kalvinistička, pored srpske varijante pravoslavlja, kako da kažem učtivo – najrigoroznija hrišćanska varijanta. Kalvin mora da je bio grozan tip. Baš sam pokušavao da, kako se to kaže, molitveno uspostavim nekakvu vezu s Gospodom, ali ili ja nisam bio dovoljno spretan, ili njega nije zanimao kontakt sa mnom, pa sam se onda u logoru opametio.

KRAJ DETINJSTVA

Ni onda kad je sve počelo da se menja još nisam to istinski osećao i shvatao ozbiljno. Antijevrejski zakoni su doneti '40. u Kraljevini Jugoslaviji pod regentstvom Pavla, koji jeste bio anglofil, ali je bio nesrećan tip. Zabranjeno je Jevrejima da u većem procentu nego što ih je u stanovništvu pohađaju srednje škole i univerzitete, zabranjeno je bilo da se bave bilo kakvom trgovinom ili proizvodnjom namirnica, tako da me je tata tada upozorio: "Moraš da budeš odličan učenik da bi prošao", a ja sam rekao: "Nema veze, inače hoću da budem kapetan na brodu." Od toga nije bilo ništa, zato je moj unuk skiper – tako je to prešlo na njega, mada nikada nismo o tome pričali pre nego što je počeo da jedri.

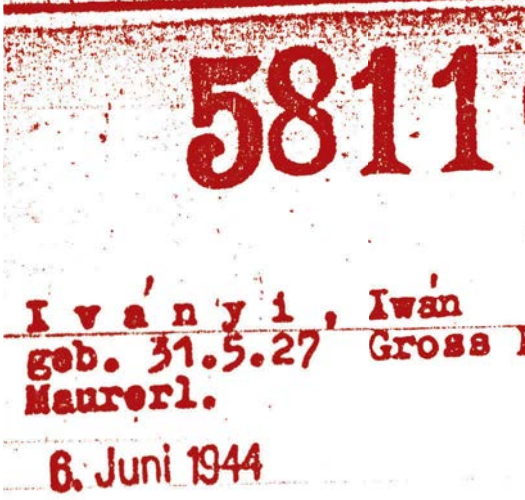
Školske 1940/41. upisao sam drugi razred gimnazije, gimnazija je počinjala posle četvrtog razreda osnovne. Tada nisam primetio, prijatelji iz Zrenjanina su mi mnogo kasnije na to ukazali, da broj na jevrejska deca nisu mogla da se upišu u taj drugi razred gimnazije, toga u mom pamćenju uopšte nema. E, kad su Nemci ušli, onda je najedanput sve bilo tu.

Bio sam zbunjen. Imali smo 27. mart kad sam otišao u školu gde smo dobijali neke trobojke i značke sa kraljem Perom i izlazili smo na ulice da vičemo: 'Bolje rat, nego pakt' itd., prolazila je vojna muzika na konjima i bilo je slavlje po Bečkereku. Nisam znao, posle sam shvatio, da su u međuvremenu razlupane kafane po Bečkereku u koje su išli Nemci i njihov izlog *Kulturbunda* sa Hitlerovom slikom; i zakasnio sam prvi put u životu na ručak kod kuće jer sam slavio. Bilo je apsolutno nezamislivo da se kasni na ručak. Umesto da me izgrde, tata je rekao: "Uvek sam ti govorio – rat je najgora stvar na svetu, ali ovo treba da se uradi", i on je bio za "Bolje rat nego pakt". Tata je bio rezervni sanitetski potpukovnik, čak je na državne praznike oblačio uniformu. Imao je taj veliki sivi vojnički sanduk u koji se spakovao i otišao u rat.

Sad dolazi jedan veliki *blekaut*, i to je neoprostivo, što to nije ispitano. Naime, deda i baba po očevoj strani vrše samoubistvo. Deda je isto bio lekar, on je sebi dao deset kubika morfijuma, a ženi verovatno nije rekao šta joj daje, na receptu je napisao: "Tako sam lepo živeo, da ne dam kraj da mi pokvare." Oni su živeli preko puta nas, često sam bivao kod njih. Za oca su javili da je poginuo, bio je komandant tzv. Pete poljske bolnice u Makedoniji, i neko se bio pojavio sa njegovim ručnim satom, rekao da je to skinuo sa leša i doneo ga mami. Kao što će se ispostaviti kasnije, njega je jedan metak rikošetirao na šlem tako da se onesvestio i neko mu je skinuo sat, a on je mislio da su ga ukrali. Stigao je tačno na sahranu svojih oca i majke.

E, sad – šta je čudno? Moja baba po majci, koja je bila celo vreme tu, sve je to preživela. Preživela je i koncentracioni logor Bergen-Belzen, a posle rata bila je u dosta dobroj psiho-fizičkoj kondiciji, živela je veoma dugo. Viđali smo se, ja sam dva leta proveo kod ujaka u Pančevu, gde je bila i ona, i nikada o tome nismo pričali, to je bila tabu tema. Ja sam tada mogao detaljno da je ispitam: "Pa kako to, kako je mama reagovala na to da su se ubili baba i deda?" Baba je sve to preživela, videla je kako su mene i sestru otpremili, videla je kako su moje roditelje zatvorili, jednu jedinu reč o tome nismo progovorili, nego: "Šta hoćeš da kuvam?" "Je l' treba nešto da se ispegla?"

Isto je bilo sa mojim ujakom inženjerom koji se mudro krio u šumi, ali ne u partizanima ili četnicima nego kod svojih zidara iz Crne Trave, s njim sam pričao o mostovima, niskogradnji i radio sam preko leta kod njega kao tehničar, jer je bio direktor jednog pokrajinskog građevinskog preduzeća. Niti je on mene pitao za logor, niti ja njega za njegove šume. Čudno... Niti sam posle rata hteo da vidim moju guvernantu, koja je bila ljubavnica

NAGLO ODRASTANJE: Ivan početkom tridesetih godina dvadesetog veka; Poslednje majčino pismo iz logora na sajmištu 1942; zapis iz logorske dokumentacije; otac Franja
Fotografije: lična arhiva g. Ivanjija

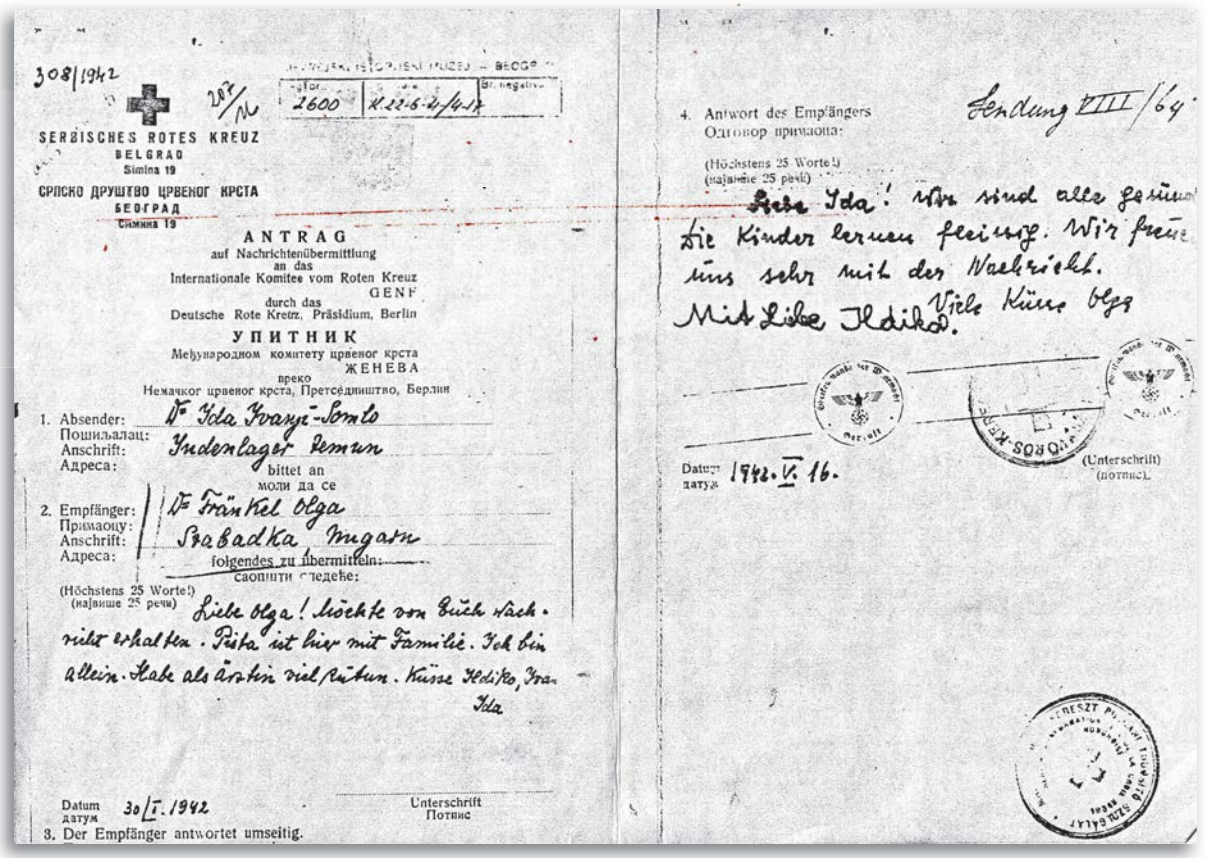
jednog Gestapovca za vreme okupacije. Sa njenim sestrićem sam posle na njegovu inicijativu uspostavio odlične veze, bio sam joj i na grobu, ali nisam hteo da je vidim posle rata.

SKRIVANJE U NOVOM SADU

Kada se otac vratio, sestra i ja smo, iz ne znam kojih razloga, stanovali kod babe po maminoj liniji nekoliko dana. Onda je došla strina po nas, stric se bio u Novom Sadu oženio sa Švabicom, pre rata sam bio nekoliko puta bio kod njih. Zahvaljujući starim vezama dobili smo dozvolu da odemo u Bačku, mogla je i mama da ode sa nama, ali nije htela, htela je da ostane sa ocem. Ocu samo što njegovi poznanici Švabe nisu rekli: "A vi bež'te, doktore, opet", to je, makar, porodična legenda, ne znam da li je sve to istina. Strina nas je prevela preko Titela, preko Tise, skela je

išla, ja sam ostao kod strica, sestru su prebacili u Suboticu kod teče i tetke, kod mamine sestre. Ne sećam se šta su nam rekli, zašto idemo, *blekaut*.

Sestra je živela kod tetke u Subotici, čak sam išao dva-tri puta za vreme raspusta kod njih. Za roditelje nismo ništa znali, nije ni stric znao. U početku sam išao na Kej, da gledam lađe kako dolaze iz Beograda, sa Dunava, ne bi li ih dočekao. Ali, dugo nismo znali šta se dogodilo.

Ja sam bio dosta samostalan, strica nije uopšte zanimalo šta radim, da li je do te mere bio izdajnik, to ostavljam otvoreno, sad ga ne bih previše brukao. Prošlo je leto na dunavskom Štrandu, počela je školska godina. Ja krenem sam da se upišem u mađarsku gimnaziju, sa svojom divnom krštenicom kao jedinim dokumentom. Naiđem na profesora koji na tome radi, kažem mu: "Ja sam iz Petrovgrada i nemam ništa od dokumenata, da li mogu da se upišem?" "Upisaćemo te. Koje si imao ocene na polugođu?" "Pa sad, izvinite, ja sam imao sve petice..." "Dobro. Napisaćemo da si bio u novosadskoj Gimnaziji i da si imao sve petice."

Posle rata sam ustanovio da je taj gospodin profesor bio Bogdan Čiplić, književnik. Tako mi je Zoltan Sabo dao krštenicu, Bogdan Čiplić me je upisao kao Mađara u Gimnaziju. Čipliću sam bar mogao posle rata da se zahvalim, on kaže da se toga uopšte nije sećao, znači bezbroj takvih stvari je radio i to je bilo poprilično hrabro, pogotovo što je njegov brat bio poznati komunista. Pisao sam kasnije u "Novosadskom dnevniku" o tome, govorio sam mu i na sahrani.

Mi se tada nismo plašili, nismo bili svesni svega, to se sve posle vraća. Ne znam da li je u ratu tako, mnogi ratni junaci pričaju da se plašili tek posle, naknadno. U vreme racije u Novom Sadu 1942. godine krenemo ujutro u školu brat od strica i ja, vidimo zatvorena škola, divota jedna, zima jeziva, 21-22. januar. Znači – kući, i ništa nismo znali, ako je stric znao nešto više od nas, a verovatno je znao jer su telefoni radili, to je dobro krio. Nismo znali šta se događa sve dok se nije završilo, dok nismo krenuli u gimnaziju i videli da poneko od srpskih drugova više nije bio tu. Jevreji inače nisu išli u mađarsku gimnaziju.

Kasnije, kad su Nemci '44. upali u Hortijevu Mađarsku jer mu nisu više verovali, sve se promenilo, onda je počelo oštrije da se proverava, pa su jednog lepog dana u aprilu došli po mene, jedan civil i dva policajca, i odveli me. Došli su u stan, i cela ta stvar je pomalo misteriozna, jer to nije bila opšta racija, nego su došli samo »

Nemački pisci, Gras, esesovci i suočavanje sa prošlošću

Od nemačkih pisaca, Hajnriha Bela sam upoznao još ranije nego Grasa, ali nismo bili u tako intimnim odnosima, a Encensbergera sam dobro znao. Morao bih da pomenem Milutina Doroslovca, Milo Dora, on mi je bio veoma blizak, intimni prijatelj, pogotovo što se ispostavilo da su nam se i očevi poznavali, malo je bilo doktora po Banatu. I njegov otac je bio lekar, a posle je bio prvi kozmetičar u Beogradu, generacije su odrasle na Doroslovčevoj masti za decu i Doroslovčevom losionu.

Iako je perfektno govorio srpski, nije hteo sebe da prevodi, moj sin i ja smo prevodili neke njegove knjige. Imao je, donekle, prava, jer je rekao da sve to mora nanovo da se piše. I to je tačno – pošto ja čas pišem na nemačkom, čas na srpskom, pa onda ne prevodim, nego nanovo pišem malo drugačije, to su do te mere različite varijante. Jedna Italijanka, neka Kristina Puel, koja je studirala italijanistiku i slavistiku na Univerzitetu u Torinu, doktorsku disertaciju je napravila o razlikama nemačkog i srpskog originala mog romana koji se na nemačkom zove *Das Kinderfrculein*, dok ga na srpskom zovemo *Guvernanta*.

Sa Ginterom Grasom sam bio u jako dobrim odnosima, to je bio izuzetak, sa većinom nemačkih pisaca bio je posvađan, pogotovo sa mlađima, koji su mu zavideli. Ja sam bio za Grasa, često i politički, kad su svi vrištali na njega kako bivši esesovac može da govori loše o Jevrejima. A nije govorio loše o Jevrejima, nego o Izraelu, što i ja činim, ali ja smem...

Nije ćutao da je bio u SS jedinicama, to nije istina! Svi smo znali, u jednoj njegovoj knjizi koja nije mnogo poznata ni u Nemačkoj, zove se *Dnevnik jednog puža*, on to kaže, samo nisu ljudi primetili. On nikad nije krio da je kao dečak bio oduševljen hitlerizmom. Prvo je kao svi klinci od sedamnaest godina radio u protivavionskoj artiljeriji, posle toga se, kad je morao da ode u vojsku, javio za podmornice, oni su ga stavili u esesovce. Ja znam da su tada stavljali u esesovce kao red vojske, i to uopšte nije bila nikakva tajna. Kada je on to istakao u svojoj knjizi *Ljušteći luk*, ja sam slegao ramenima, to je bilo da se njegova knjiga proda. Njemu je uvek bilo važno da se prodaju knjige. Pare ga nisu zanimale, osim šta može za pare da se dobije, a slava ga je i te kako zanimala, i to je trebalo da opet pokrene čitalačku publiku.

Sa Grasom i suprugom Draganom

Interesantnije je da sam ja jurio neke ozbiljne esesovce, da sam intervjuisao, a da on nije znao ko sam, Vilhelma Hetla. On je bio jedan od šefova esesovaca u Beogradu za vreme okupacije, posle je iz Beograda otišao u Budimpeštu, u literaturi o nacizmu je poznata ličnost jer je on prvi koji je rekao da je ubijeno šest miliona Jevreja. On je to rekao prvi javno, jer mu je to rekao njegov drugar Ajhman. Hetla sam u Austriji ulovio da razgovaram s njim u mestu Altausze u njegovoj prelepoj vili (vidi "Vreme" 1353, Knjigovođa smrti).

Zanimali su me ti tipovi. To je najviši esesovac kojeg sam video, bio je pukovnik. Imao sam i drugih susreta, sa malo manjima. Mefisto je bolji lik od Fausta, mada ni Faust nije neinteresantan, ali ne bi bio Faust bez Mefista...

Nikada nisam imao potrebu za osvetom. Strano mi je. Ispade da sam bolji hrišćanin od ovih vernika, mada se i kod Isusa svašta može naći, ako je verovati Jevanđeljima, a to nije baš ljubav. Nije to ljubav – ne volim ja ljude, ja volim pojedine ljude, ili sam voleo pojedine žene, ali... Jednostavno, neko je darovit za ovo, neko za ono, ja za osvetu nisam bio darovit.

Što se tiče suočavanja sa prošlošću, u Nemačkoj su se kasnije generacije suočile sa njom, ali ta prva generacija – ne. Oni su o tome dugo ćutali, u Adenauerovo vreme se to učtivo prećutkivalo. Istočni Nemci su to naglašavali, ali kao borbu protiv fašizma, ali ne žrtve, i tek generacija unuka krivaca i onih koji su gledali i ćutali je počela ozbiljnije da se interesuje. Gotovo tek sa ujedinjenjem Nemačke se to potpuno menja, tako da je sada zakon da učenik do četrnaeste godine mora da poseti bar jedan memorijalni centar, nisu to imali ranije u nastavi.

po mene. O tome sam napisao svoje pretpostavke u romanu *Moj lepi život u paklu*, da me je stric iz straha za sebe i svoju porodicu prijavio, izdao, istinu ne znam, bolje je ponekad ne znati istinu. Šta je uopšte istina? Ono što ostane na osnovu nesigurnih dokumenata? Dokumente o tome nemam, precizne dokumente koje su Nemci davali posle rata imam tek od stizanja u logor.

PUT U LOGORE

Dok su me vodili od Banovine do Sinagoge u Futoškoj ulici samo sam gledao da li će neko videti kako me dva policajca vode sa puškom na ramenu, strašno sam bio ponosan, to je bio pravi doživljaj. Iz Sinagoge su nas odveli na železničku stanicu, i relativno normalnim vagonima prebacili u Suboticu. U Subotici je bio logor za Jevreje u jednom napuštenom mlinu, gde me je tetka još jedanput posetila, pričali smo preko žice, sve to je još bilo pod mađarskom komandom. Onda su nas odveli u drugi logor u Baju, selo s mađarske strane, i onda su nas preuzeli esesovci.

Te datume znam, jer dokumenta od hapšenja vode Nemci. U Arolzenu, u Nemačkoj, postojala je neka međunarodna institucija koja je sakupljala sve podatke

Prvi zatvorenici koncentracionih logora su bili Nemci: nemački komunisti, nemačke socijaldemokrate, nemački Jehovini svedoci, nemački homoseksualci. Tek od 1938. Jevreji odlaze u logore. Ako nismo nacionalisti, znači da nije reč o Nemcima nego o nacistima, ili borcima protiv nacizma i onoj ogromnoj većini koja je ćutala i gledala i posle se pretvarala da nije znala ništa. Pa mi smo to ovde u Srbiji naučili sad, ako nismo ranije

iz nemačkih logora i stavljala ih na raspolaganje samo bivšim logorašima, ne nauci. Od njih imam tačne podatke sve do oslobođenja, mada ima grešaka, npr. datum rođenja mi je pogrešan – tamo piše da sam rođen 31. decembra 1927, a ja sam rođen 24. januara 1929. Moguće je da sam lagao da sam stariji, što je bilo važno. Ali, zašto rođendan mog oca umesto moga? Da li sam ja diktirao rođendan svog oca, da li sam nešto bajao, ili su oni pobrkali u svojoj pisarnici... Ne znam.

U Baji je bilo i celih porodica, ja sam bio sam. I sad mislim da je u takvoj situaciji bolje biti sam. Porodice su užasno patile u tim logorima. Bili smo zajedno na tom transportu do Aušvica tri dana, bez nužnika i gotovo bez hrane, a kad si sam, bar ne patiš zbog bliskih osoba.

Međutim, to je opet čudna stvar. Mi smo gledali bezbroj filmova o tim transportima. I u mom pamćenju su, ako je to uopšte pamćenje, slike iz filmova do te mere prelegle preko ličnog sećanja, da se ja sećam situacija iz filmova koje su uglavnom loše predstavljene. Kad gledate američke filmove o tome, treba paziti ko je producent – ako je Branko Lustig, onda je dobro, sve ostalo je koješta. Jer Branko Lustig koji je radio nekoliko tih filmova, koji je i sam bio u Aušvicu, brinuo se da sve bude precizno. Lustig je radio i za Spilberga.

Koliko se sećam, kad sam video da razdvajaju na ulazu u Aušvic, meni je bilo logično da razdvajaju na sposobne i nesposobne za rad. Bilo mi je logično i da će sposobni za rad biti bolje hranjeni, nisam slutio da će nesposobne odmah ubiti. Kad sam dospeo do esesovskog lekara koji je odlučivao ko je zdrav, a ko nije, samo sam rekao: "Ich bin arbeitsfähig!" (Ja sam sposoban za rad!); njemu je bilo svejedno. A sa 15 godina i par meseci bio sam tu, na oštrici noža, da li sam sposoban za rad ili ne, mada je bilo dece mojih godina koji su proglašeni sposobnim, kao neki Žorž Fenje, koji je posle živeo u Parizu, pa se ubio, kao mnogi bivši logoraši.

Pričalo se o koncentracionim logorima i o tome šta se dešava sa Jevrejima širom Evrope, ali mi nismo verovali da je to istina. Još u Aušvicu, kad mi je neki logoraš na pitanje: "Šta to smrdi?" odgovorio: "To su tvoji roditelji", verovao sam da preteruju. Zašto pričaju tako ogavne stvari, da se odmah spaljuju ljudi? Da je to istina shvatio sam nešto kasnije. Dotle je sve bila zanimljiva avantura, a posle je borba da se preživi sledećih pet minuta ili sledeći dan bila važnija nego sve ostalo.

Mada, i tu je bilo bitnih razlika – slučajno je moja grupa mađarskih Jevreja koja je došla iz Baje prebačena posle nekoliko dana iz Aušvica u Buhenvald, tako da sam ja *buhenvaldovac*, mada jesam prošao Aušvic. Iz Buhenvalda sam odlazio, tj. slali su ljude u tzv. *radne komandose,* bio sam prvo u Magdeburgu, pa vraćen u Buhenvald, onda u Nideroršelu, to je jedno malo mesto u Tiringiji, i na kraju u Langenštajnu, opet u Tiringiji.

Taj Nideroršel je za logorske pojmove bio sanatorij. Bila je to fabrika za krila za "Junkers" avione, napravili su je u jednoj bivšoj fabrici tekstila, pa su ih spojili, žice su bile oko njih. Logor je bio unutar tih fabrika, esesovci su stajali okolo, retko su ulazili u logor. U logoru su bili nemački majstori, što ratni invalidi koji su došli tu sa logorašima, što pravi majstori.

Pošto sam imao neke čireve na nozi usudio sam se da se prijavim lekaru, što je inače bilo opasno u logorima. Tu sam naleteo na šefa lekara koji je bio Francuz, Šarl Odik, Bretonac, socijalista. On me je uzeo pod svoje tako da sam imao stalnu poštedu i sedeo uglavnom kod njega u ordinaciji, igrao šah sa njegovim pomoćnikom, čitao Ničea i Pirandela, koje je imao logorski kapo, koji je bio komunista. Tu zimu '44-45. sam, za logorske pojmove, živeo čudno, a onda su nekolicinu nas, tj. jedan transport, poslali za Langenštajn Cviberge.

To je bio smrtonosan logor u kome su se pravili tuneli, a komandant logora je govorio: "Na svakih 100 metara treba mi jedan mrtvac." Ali, i tu na čudan način poneko ostane živ. Nisu ni esesovci bili savršeni – neko promakne, i tu sam uvek imao sreće. Još u Nideroršelu sam se upoznao sa doktorom Hansom Adlerom, koji se u literaturi potpisivao kao H.G. Adler. Češki Jevrejin, sociolog, koji je napisao velike sociološke studije o logoru posle rata.

Njega su proizveli za logorskog pisara, on je u tom tunelu stavljen u jedan gotov deo sa pisaćom mašinom, stolom i papirom. Nije imao nikakva posla – i počeo je da kuca pesme. Iznenada se jedan kapo pojavio iza njegovih leđa: "Šta, pišeš pesme?", i naručio mu je da mu napiše ljubavnu pesmu nekoj devojci. Adler je tako počeo da piše po narudžbini ljubavne pesme, pa stihovane biografije za esesovce i kriminalce. Za to je dobijao dodatnu ishranu, mogao meni da nabavi traku da sam kurir, našem prijatelju Ladislavu Blažeku, Čehu, da je predradnik, i tako smo se izvlačili do proleća '45.

OSLOBOĐENJE

Osećalo se po nervozi esesovaca da se nešto dešava, a onda je nekoliko dana pre kraja, čini mi se 7. aprila, odlučeno da sposobni za rad idu na transport. Počelo je većanje, Adler, Blažek i ja smo raspravljali koju polovinu će da ubiju. Ako su Nemci ludi, pobiće ove koji ostaju, a ove druge će koristiti da još kopaju rovove. Ako »

O Andriću, Krleži, Ćosiću, Kišu...

Ja sam bio sekretar Čedomira Minderovića, generalnog sekretara Saveza književnika, čiji je predsednik u to vreme bio Ivo Andrić, a Miroslav Krleža jedan od potpredsednika. Naravno, to nisu bili drugarski odnosi, nego odnosi sa dužnim poštovanjem.

Andrić je bio gospodin. Bio je beskrajno duhovit, kad smo ga jedanput pitali: "Druže Andriću, šta mislite o socijalističkom realizmu?", on kao i uvek, polako i promišljeno: "Pa, znate, drugovi... Kakav socijalizam, takav realizam." Kad mi je izašao prvi roman, pozvao me je u stranu da me pohvali i dade mi neku svoju knjižicu-priču, ja gorim od uživanja. Tada je izašao i Oljačin prvi roman, on mi je onda ispričao da mu je Andrić sve to isto rekao. Znači, on je podržavao mlade, a da li je to pročitao, ne znamo. Ali to je bio Andrić...

Krleža je bio uobražen na svoj način, ali pošto sam se ja već blago zavitlavao, i udarao potpeticama i blago se naklanjao na austrijsko-vojnički način, Stari Fric, kako smo ga zvali, to je prihvatao, a i bio sam kod njega u milosti, pogotovo zbog mađarskog jezika. Dobro, njih nisam pominjao kao pisce, to je Olimp, a ja sam od smrtnika.

Od starijih pisaca, presudnu ulogu je za mene igrao Oto Bihalji Merin, nekoliko puta u životu. On je napisao jednu dramu i dva romana, bio je poznatiji kao istoričar umetnosti, mnogo poznatiji na svetskom književnom tržištu nego kod nas. Njegova tetralogija o Goji je osnovna knjiga o Goji koja je napisana na svetu, a ima i knjiga o mostovima, maskama, avijaciji, Španskom građanskom ratu, našim naivcima... Zajedno sa svojim bratom Pavlom je i osnivač NOLIT-a. On me je ubacio u Savez književnika da budem sekretar, on mi je zadao da pišem o Dioklecijanu, a moja ozbiljna spisateljska karijera, po mom sadašnjem mišljenju, počinje u stvari sa Dioklecijanom. Mislim da je ono najbitnije što sam napisao, već mogu da kažem – definitivno, carevi Dioklecijan, Konstantin i Julijan, a on mi je dao tu prvu ideju. Tako me je pratio i podržavao, sve do smrti.

Oketa – znači Davičo, bio je urednik "Novog pokolenja". Odneo sam mu svoju prvu zbirku pesama, on me pozvao na ručak, da mi kaže da to ništa ne valja, ali da će svejedno da izađe i da ću se jednog dana kajati zbog toga. Tako i bi. Mislim da to ništa ne valja, *Živeću uvek prolećem* se zove knjiga; dobro, ima dva-tri stiha koja se još mogu podneti. Družili smo se uz dužno poštovanje do kraja života.

Kad je izašla moja knjiga *Jedna mađarska jesen* o mađarskoj revoluciji '56, gde opisujem i Dobricu Ćosića, on mi telefonira: "Zašto me opisuješ kao kukavicu?" Odgovorim: "Izvini, kad si pročitao poslednji put svoju brošuru *13 dana u Budimpešti*?" "Otkad sam napisao, nisam više pročitao." "Pogledaj, citiram te doslovno." Ja sam njemu bio vrlo zahvalan, on me je prepisao sa Tehničkog fakulteta na germanistiku, znamo se od vajkada. Njemu je nadimak bio Gedža, nije to bilo neprijateljski, kao što je Broz bio Tito, ili Vukmanović Tempo, tako je i on bio Gedža, nisam osećao u tome ničeg nipodaštavajućeg, nije ni on tada. Mnogo kasnije, u Knez Mihailovoj, on je već otac nacije, ja viknem: "Gedžo!", on se okrene, kao da mu je neprijatno, pa sam se izvinjavao. U Nemačkoj sam 70-i-ne-znam-koje napisao jedan prikaz njegove trilogije, od *Korena* do *Deoba*, i napisao sam da je Dobrica Ćosić najveći srpski romanopisac 19. veka. Nije se naljutio.

Vasko Popa mi je bio dosta blizak. Imali smo partijsku ćeliju, organizaciju u Savezu književnika. Sedimo na partijskom sastanku, i na dnevnom redu je *Jeretička priča* Branka Ćopića. Ja da uzmem reč, Vasko me šutne u cevanicu da ćutim. Ja otvorim usta, on me opet šutne. I ućutao sam, ućutali smo. To je bila čudna osnovna organizacija gde su reč

znaju da je sve gotovo, ubiće sposobne za rad. Uglavnom, nas trojica, koji smo mogli da budemo i jedno i drugo, stali smo u red da idemo na transport. Kad je već počelo prebrojavanje, Blažek se seti – E pa neću – i pobegao je iz stroja, to je bilo nezamislivo. Adler i ja za njim, stroj se raspao, počela je pucnjava, i sad – kako je sećanje nesigurno.

Adler i ja, koji smo bili prisutni, analizirali smo to nekoliko godina kasnije, ne nekoliko decenija kasnije, kod njega u stanu u Londonu. Njegova verzija je da me je on sakrio u jednu sobicu, znači spasao me. Moja verzija je da sam se bacio pored jednog pogođenog logoraša i simulirao mrtvaca. Potpuno različite priče. Ja sam u svom romanu *Preskakanje senke* napisao: "Da sam neka treća osoba, više bih verovao sebi", ali ovako moram da ostavim da ne znam šta je bilo.

Znači, tu smo u logoru, sa ljudima koji nadalje bukvalno umiru od gladi. Umire se i dalje, a onda tog 11. aprila nema više reflektora i nema više esesovaca, negde daleko se čuje neka grmljavina, ako to nisam izmislio. Onda Rusi prvo veče izađu i vrate se sa nekim kunićima, obili su neke nemačke štale, i to je prvo pečenje. Nas trojica izlazimo 13. aprila i to sa idejom da će nas Amerikanci kada stignu do logora, pošto se i dalje umire, staviti u karantin, znači zakasnićemo kući, bolje da idemo negde.

Tako smo odšetali do obližnjeg grada Halberštata gde naletimo na američku patrolu na drumu. Idu Amerikanci, a mi u tim logoraškim, zebrastim uniformama, i prvi gest Amerikanaca: "Nemojte nas gnjaviti, imate vaši!" To je bio susret sa oslobođenjem. Počeli su da kopaju po džepovima, nisu imali ništa drugo nego žvake, što su nam dali, pa ja idiot zagrizao u žvaku, što je bilo odvratno, više nikad nisam voleo žvaku u životu. Onda im kažemo: "Ovde ima logor gde se i dalje umire", a oni nam kažu da su patrola i da idemo u njihovu komandu da to prijavimo.

Jedna važna stvar – u svojoj prvoj knjizi posle rata *Čoveka nisu ubili* tvrdio sam da su cvetale trešnje na tom drumu. Posle sam, kao o mnogo čemu što sam pisao, strepeo da li je to poetska fora, da li su mogle trešnje da cvetaju u aprilu, da li je uopšte moglo da bude trešanja... Kad sam prvi put posle rata bio tamo, na tom drumu, meni je laknulo što su tu stvarno bile trešnje, znači da nisam izmislio.

Odšetali smo šest kilometara do Halberštata, prolazili su američki kamioni, bacali nam te svoje fine paketiće, *breakfast*, *dinner* i *supper*, u voštanom papiru, pa unutra konzerva ova, konzerva ona, klozet-papir, cigarete, šibice... Zbog tih paketića nisam propušio u životu jer to smo dobijali na veliko, cigarete su bila valuta, za njih si mogao da dobiješ sve. Zašto da zapalim dolar?

vodili predratni partijci, a la Koš, Davičo i tako ti. Ratni komunisti kao Ćopić su imali da budu kuš, mi posleratni što smo se pridružili, bolje da ne govorimo...

Mi smo od tada drugovali, jedno vreme smo stanovali u istoj kući na Bulevaru revolucije 26. Drugovali smo, kao i sa Mijom Pavlovićem, mada njih dvojica nisu govorili. Jedanput sam napravio eksperiment – u modi su bili književne večeri, gde čitamo svoje pesme, i to se obično čak i plaćalo. Utvrdio sam da, ako čovek fiksira nekog iz publike, što je obično bila lepa devojka, taj neko će ti kasnije prići. Jedanput sam u Gimnaziji Dedinje fiksirao, meni se čini, najlepšu devojku, i kad mi je posle zaista prišla, neki su me drugovi zavitlavali: "'O, ti na visoko pucaš..." Jovankina sestra, kao što se kasnije ispostavilo. Ali, da bih nastavio sa eksperimentom, jedanput sam fiksirao nekog ćelavka, i on mi je takođe prišao...

Bio sam član žirija Saveza jevrejskih opština za literaturu i urednik almanaha, kada je jedne godine stiglo nešto što je bilo toliko iznad svega da smo se samo zgledali. To je bio odlomak *Mansarde* Danila Kiša, kao što će se kasnije ispostaviti, tada studenta. Onda smo se upoznali, ja sam nešto njegovih knjiga prevodio i na nemački. Drugovali smo kroz ceo život.

A najjezivije je bilo jedne godine u Dubrovniku. Pred Gradskom kafanom sedi Daniluška i jedan naš koji je u Parizu reditelj spotova, sede oni, već teško pijani. I Dragana i ja naiđemo i sednemo sa njima, Danilo kaže: "Naruči flašu vina." Ja procenjujem da mu je dosta, kažem: "Ti si slavniji, ako neko naručuje vino, to si ti." "Ne, ja imam rak, ti naručuješ flašu vina." Ja sam sve mislio da se zavitlava.

Posle je dolazio ovde, redigovali smo jednu od njegovih knjiga koje sam radio na nemačkom, tad je već bio ozbiljno bolestan. U jednoj svojoj priči u *Enciklopediji mrtvih* opisuje čoveka kojem izlazi fleka u kupatilu, pa je premaže, pa uvek

Sa Vaskom Popom

nanovo izlazi, sve jače, ta fleka. Pošto je oboleo, biopsija pokazuje da je takva forma njegovog raka. I Danilo kaže: "Tu smrt nisam smeo da opišem, to je bila smrtna presuda i za moj rak..."

Ko je na mene ostavio najjači utisak, i kao pisac i kao čovek, i u koga sam se najviše razočarao? Ista ličnost – Ivan V. Lalić. Mi smo zaista bili, on meni sigurno, ja njemu, više nisam siguran, najintimniji prijatelji, do večnosti smo razgovarali. Mislim da je daleko najveći pesnik svoje generacije. I pričali smo satima i satima, igrali smo poker po celu noć, naravno, ne sami, i onda je poludeo od nacionalizma – što je meni totalno nejasno. Kod mnogih ljudi nacionalizam je utočište u veće društvo, i to ne pravdam, ali razumem, ali Ivan Lalić, koji je besprekorno govorio engleski, francuski, nemački, ruski, ne znam šta nije govorio, i koji je sve vreme i čitao na svim tim jezicima, kad je postao stoprocentni miloševićevac i nacionalista... Mi smo se jedanput u njegovoj kući do te mere posvađali i počeli da urlamo jedan na drugog da su nas žene jedva razdvojile, i to je bio kraj. Ne razumem, i ne razumem do danas.

POVRATAK KUĆI

Sedeli smo u Magdeburgu, oko 2000 Jugoslovena, gro ratni zarobljenici, nešto civilnih radnika i porodica, vrlo malo logoraša. Preko Elbe je pontonski most, tu su Amerikanci i Englezi, s one strane Rusi, Poljaci i ostalo društvo s istoka. Preko tog mosta idu kući Francuzi na zapad, Jugosloveni ne idu nigde jer su kraljevski generali odlučili da se ne ide u tu komunističku Jugoslaviju. Nema ko da nas transportuje pa smo zauzeli celu jednu četvrt koja je ostala čitava posle raznih bombardovanja Magdeburga. Neki naši spretni drugovi su nas tamo priključili na američku struju, grad inače nije imao struju, dobijali smo američka sledovanja i čekali, čekali, čekali.

Komično je da je komandant tog dela grada, kapetan prve klase Vajcenhofer, bio čovek koji je imao radnju bicikala u Bečkereku, znači moj poznanik iz detinjstva, to u romanu već nisam hteo da napišem, bilo bi previše Jevreja za moj ukus. U romanu je on kapetan Vasić koji je jednog lepog dana kidnuo, sa autom koji su mu Amerikanci dali, ostavio nas na cedilu. Posle smo se jedanput sreli u Frankfurtu na Majni, slučajno. Otišao je u Izrael – sigurno je sigurno.

Onda su prema američko-ruskom dogovoru taj deo grada preuzeli Rusi. Imao sam šesnaest i nešto godina i jasno je da sam se zaljubio u jednu Nemicu mojih godina. Čulo se, dolaze Rusi. Njeni su stanovali u tom delu grada, oni: "Jao, dolaze Rusi", a ja kažem: "Nisu Rusi strašni, to su priče." Imao sam prelepu uniformu – tamnobraon pantalone, kao što su ih nosili članovi organizacije SA, engleski lambertdžek i šajkaču sa petokrakom. Ja sam tešio nju i jednu njenu drugaricu da Rusi nisu strašni. Šetamo tako jedne noći po mesečini, i ide ruska patrola. Devojačka srca u pete, a bogami i moje, ne da sam se plašio Rusa, nego sam se ipak plašio za njih. Kaže Rus: "Što ti?", "Jugoslavski", on kaže: "Tito!", ja: "Staljin!", kao da su lozinke. "Tvoi kurvi?" "Tak točno". Tu scenu smo čak snimali za jedan film za nemačku televiziju, često se ponavljala ta i druge priče.

Rusi su nekako najzad blagoizvoleli da sastave transport za Jugoslaviju, ali bilo je to tek u septembru, imali su i oni preča posla. Leto smo proveli sa njima u Magdeburdgu, na ruskom snabdevanju, to je bilo skromno, ali dovoljno. Strpali su nas u transport, opet teretnih vagona, ali snabdeli smo se nameštajem iz nemačkih stanova, tako da jesu bili teretni vagoni, ali sa kaučima, foteljama; sa nama i dva viša ruska oficira da na većim stanicama iskukaju lokomotivu jer, naravno, nije bilo voznog reda. Za sledovanje smo, pošto nisu imali dovoljno konzervi, dobili osam živih krava. Naši su to tek u Pragu uspeli da zamene za salamu. U Kikindu sam stigao 3. septembra 1945, sa vojnom

»

Delegacija akcijaša sa gradnje puta Beograd– Zagreb ispred Belog dvora na Titov rođendan 1956. (Ivan Ivanji drugi s leva);

Sa predsednikom Švajcarske konfederacije i generalom Viktorom Bubnjem

Fotografije: lična arhiva g. Ivanjija

muzikom. Kikinda je već bila navikla na transporte.

Kad sam stigao u Kikindu, svi smo prošli pored naših oficira da dobijemo isprave. Jedan je bio učitelj iz Zrenjanina i on je znao moje roditelje, rekao mi je: "Za tvoje roditelje ništa nisam čuo, a da ima nešto, verovatno bih čuo, a ti nemoj da očajavaš, evo i ti se tek sada vraćaš."

Zvaničnih podataka o mojoj majci i ocu nema. O ocu nikakvih, verovatno je bio, po svim pričama, na Topovskim šupama. Za mamu je izvesno da je bila na Sajmištu, jer postoji razglednica upućena tetki, razglednica Crvenog krsta sa dvadeset i pet slova, da je tu, gde kaže: "Ja sam sama." Šta je to značilo – da li samo da tata nije u tom logoru, ili da zna da je već pogubljen, jer to je negde, beše li, februar, mart '42, nejasno je. Postoje neke porodične priče koje je pričala moja ujna Budimka, Srpkinja iz Vršca, koje su neproverene. Ali lepa je priča, pa hajde neka bude istinita... Da je tata iz Topovskih šupa kao lekar koji je u Nemačkoj završio ginekologiju izlazio sa jednim jedinim stražarem da posećuje nemačke metrese, ili žene nemačkih oficira, i da je postojala veza da ode u partizane, a da nije hteo da ode bez mame, koja ranije iz Petrovgrada (današnjeg Zrenjanina) nije htela da ode bez njega, pa je tražio da pokušaju i nju da oslobode sa Sajmišta, što je bilo nemoguće.

Svest da ih nema postepeno je preovladala, sve dok tetka, koja je bila najenergičnija, '47-'48. nije tražila da se proglase mrtvima, mada nije bilo ničega da se nasledi.

NOVI ŽIVOT

Ono što sam zatekao po povratku iz Nemačke u odnosu na ono što sam proživeo delovalo mi je čudno. Pitao me čovek tada u Kikindi koju hoću obznanu, kuda da idem, pa sam tražio za Petrovgrad i dalje za Novi Sad, što mi je dao, i neke sitne novce u tadašnjim dinarima. Stigavši u rodno mesto otišao sam pravo u svoj bivši stan – naš bivši stan – kad vidim piše "Doktor Aleksić" na vratima. Zvonim, poznavao sam naravno doktora Aleksića, njegove sinove iz škole, jedan od mene stariji godinu dana, drugi mlađi godinu dana. On se iznenadio, izvinio se što je u našem stanu, kaže: "Naš stan su uzeli za druge potrebe, pa su me premestili ovamo. Hoćeš da pogledaš da li ima nešto vaše?" Nije bilo ničeg našeg, osim jednog lustera u predsoblju, što me nije zanimalo. I on mi, što je značajan podatak za mog strica, izbroji 20 dukata koje je otac ostavio kod njega, izvesnu sumu

PREVODILAC ZA NEMAČKI JEZIK:
Sa Titom i Vilijem Brantom; sa Hansom Ditrihom Genšerom, Helmutom Šmitom i Milošem Minićem

novaca, sa spiskom, jer je on, kako su se menjale valute, uvek zamenjivao. Kaže: "Tvoj stric se pojavio i pitao naokolo da li je nešto ostalo od vašeg, a ja sam njega poznavao i nisam mu verovao ništa, sve sam se nadao da će neko od vas da se vrati." Ta sumnja u strica očigledno je bila rasprostranjena po Zrenjaninu.

Onda sam otišao kod nekih poznanika, Boralovih, žena je bila Švabica, njen sin Ivan Boral mi je bio takozvani najbolji prijatelj, mlađi od mene mesec dana. Ona se razvela od muža, Jevrejina, ima toga kod Tibora Varadija, on dosta piše o razvodima u mešovitim brakovima u svojoj knjizi *Spisi i ljudi – priče iz advokatske kancelarije*, jer njegov otac i deda su pratili kao advokati te razvode. Da se nije razvela, onda bi sin otišao sa njim u logor, a on se nije vratio, otišao je sa mojim ocem.

Oni su imali drvaru. Značajna stvar pre rata – stari Boral je vozio *mercedes*, moj otac je vozio mali *štajer*, direktor fabrike šećera je vozio *pakard*. Tačno se znao rang, a većina tada nije vozila ništa. Ja sam prenoćio dvaput kod Boralovih i dobio civilna odela od njih, i odoh dalje. Moj imenjak nije hteo da se druži sa mnom posle rata, njemu je bilo užasno neugodno što je preživeo na račun svog oca.

Onda sam krenuo u Novi Sad i zatekao strica u njegovoj električarskoj radnji, samo što nije pao u nesvest jer sam važio za mrtvog, neko je pričao da sam mu u zagrljaju izdahnuo u Magdeburgu, odakle sam bio nestao jer su me prebacili nazad u Buhenvald. Sa stricem sam se uspešno posvađao odmah, tako da sam od jeseni '45. do diplomskog ispita Srednje tehničke škole u Novom Sadu živeo samostalno, plaćao sobe, radio u *Kumdruđozliju*, kako smo to onda zvali – Kulturno-umetničkom društvu Đorđe Zličić – i komitetu SKOJ-a, ne znam kada sam uopšte stigao da spavam te tri godine. Srednja tehnička škola, diplomirani građevinski tehničar arhitektonskog smera, jedina diploma koju sam stekao u životu, osim malo knjiga...

Moja sestra je živela u Subotici kod tetke, završila srednju muzičku školu, zatim klavir na Muzičkoj akademiji u Beogradu kod slavnog profesora Emila Hajeka. Smatrala je da svira dovoljno dobro da bude koncertni pijanista, zaposlila se kao muzički urednik RTS-a, bila muzički saradnik u mnogim serijama Lole Đukića sve do penzionisanja. Napisala je takođe roman *Kapija opklade* sa logorskom tematikom.

Mada je moja porodica pre rata pripadala "buržoaziji", logično je i normalno da sam postao deo novog, komunističkog društva u Jugoslaviji. Došao sam iz logora, Rusi su mi bili simpatičniji od Amerikanaca iz bezbroj razloga. Upoznao sam i jedne i druge, Amerikanci su bili jako arogantni, imali su sve i davali su sve. Rusi su bili drugari, od prve, od onih koji su rekli "*Tvoi kurvy?*", do toga da smo bili apsolutno ravnopravni u tom Magdeburgu. Kao bivši logoraš, mislim da nije moglo biti drugačije nego da budem to što sam bio.

Imao sam samo jedan greh – nosio sam kravate. Kada je bilo primanje u SKOJ, neće da me prime. Ja kažem: "Kad ste videli druga Lenjina bez kravate?", oni: "Kad si video druga Staljina ili druga Tita sa kravatom?" Ali sam bio u "aparatu" gradskog rukovodstva omladinske organizacije, tako smo to zvali. Politički predsednik SKOJ-a Rajko, sramota je, ali prezime sam mu zaboravio, u jednom trenutku me šalje na neki skojevski sastanak, ja mu kažem: "Ne mogu, nisam član SKOJ-a." "Kako nisi?" Ja mu objasnim, on kaže: "Ja po Statutu mogu da te primim, idi kao instruktor."

Dotični Rajko je izvršio samoubistvo kad je došla Rezolucija Informbiroa, jer nije mogao da se opredeli. Za mene je, interesantno, sve bilo jasno. Jedan od mojih starijih drugova tada bio je Vlada Rotbart, čovek čudne sudbine. Njega je za vreme rata spaslo to što je bio komunista. Kod Mađara nije otišao u logor, nije stradao u Raciji, nego je otišao u zatvor kao komunista. Na kraju je bio predsednik Ustavnog suda Vojvodine.

On je onda bio dopisnik Tanjuga, imao je nešto što je bila velika retkost »

– radio-aparat marke "Kosmaj" – oni prvi naši radio-aparati. Tog dana, bio je slučajno Vidovdan, kod njega smo slušali Radio Moskvu i čujemo za Rezoluciju; i konstatujemo, on komunista, ja mladi skojevac, da mora da je drug Staljin pogrešno obavešten. Odemo na železničku stanicu u ranu zoru, celu noć smo diskutovali o tom problemu, da vidimo našu štampu, jer smo bili sigurni da ćemo u "Borbi" i "Politici" saznati šta su naši stavovi. Sa Rotbartom sam bio na Titovoj strani, logično, bez mnogo razmišljanja.

Jedan moj drug iz razreda, neki Heršković, izjasnio se za Rezoluciju Informbiroa. Njemu su *oznaši* rekli, ili je već bila UDBA: "Nemoj da se budališ, bio si u logoru, idi u Izrael, pa ako si staljinista, bolje budi tamo." I on se opredelio za Izrael jer naši su puštali, istočne zemlje nisu puštale ko je hteo da se opredeli za Izrael. Mnogo kasnije sam čuo da je postao građevinski preduzimač i milioner u Izraelu, znači dobro je prošao. Ali, eto, ja sam uglavnom bio na titovskoj liniji iz ubeđenja.

O PRAVOJ I UNUTRAŠNJOJ CENZURI

Titovoj generaciji je kasnije zamerano zašto oni, koji su znali za Staljinove užase, nisu ništa rekli, pa je neko rekao: "Nismo hteli da naudimo prvoj zemlji socijalizma, a znali smo, naravno, šta se događa." Naravno da smo i mi znali sve što se dešavalo posle Rezolucije IB. Ja sam smatrao da protiv staljinista i ne možemo drugačije da se odbranimo nego staljinističkim metodama, i malo-pomalo biće sve bolje, i bivalo je sve bolje. Ali, ja sam bio u ulozi dvorskog ludaka uvek, svašta sam govorio i radio i nikad mi niko nije zamerio.

Bio sam u redakciji "Omladine" pedesetih godina, kad su me stavili u komisiju za organizaciju prvomajske proslave u Gradskom komitetu. Tada sam rekao da mi se cela proslava čini nezgodnom, jer mi se ne sviđa da radnici ustanu u pet da defiluju pred tribinom sa rukovodiocima i da bi to trebalo ukinuti. A vojska, ako mora da paradira, neka paradira 9. maja. Prosto me nisu zvali na sledeći sastanak, ali niko mi nije zbog toga napravio neki problem.

Kasnije, kada sam radio u dnevnom listu "Mladost", namerno sam preterivao jer sam znao šta će mi onda glavni urednik izbrisati, da bi ostalo ponešto što sam hteo da kažem, i to je odlično uspevalo. Samo sam jedanput "stradao". Počeo sam da štampam polugole devojke, a da bih to pravdao, namestio sam jednu devojku u bikiniju kako sedi na krigli piva i potpisao: "Sa takvim slikama Zapad truje svoju omladinu". Desilo se da je neko baš ubio nekog našeg graničara, to je stiglo na brzinu, štampano baš ispod gole devojke, pa je ispalo da je devojka svojim lepim dupencetom sedela na ubijenom graničaru, i tada su mi uzeli 20 odsto od plate.

Onda je Đilas počeo da objavljuje svoje članke u "Borbi" što se, naravno, nama mladima jako sviđalo, naročito Mladenu Oljači, prvoborcu, lenštini, jednom našem uredniku u "Omladini", i on je napisao veliki članak u prilog Đilasu. Onda nas je u CK pozvao Milijan Neoričić, tada predsednik Narodne omladine Jugoslavije, i kaže: "Ajde smirite malo loptu, ja bih na vašem mestu malo popričekao" (Užičanin, odnosi se na "popričekao") "Je l' znaš nešto što mi ne znamo?" "Ne znam ja ništa, vi malo popričekajte s tim Đilasom." Eto, i tu smo onda "popričekali".

Ali, u svakom slučaju, bivalo je mnogo više unutrašnje cenzure. Peđa Marković, istoričar, potpredsednik SPS-a, jednom je u svojoj knjizi napisao da sam ja u "Omladini" pisao protiv džeza, što je apsolutna neistina, posle sam mu to i dokazao. Naime, Saša Marković i Duško Savković su pisali protiv džeza, kao dobri građani. Ja sam pisao u prilog džeza (sam Tito je govorio protiv džeza). Duško Vidak je tada svirao prvi naš džez, ja sam pisao o njemu pozitivno, a i da je to muzika porobljenih crnaca i da bi zato trebalo da je podržavamo – treba čovek da ima pravu argumentaciju, onda se sve može. I to je prošlo, i džez je prošao, međutim, nešto kasnije sam bio jako prepotentan i imao sam jednu javnu diskusiju sa Bubišom Simićem o njegovoj svirci, gde je on, sa mog sadašnjeg stanovišta, stoprocentno bio u pravu. E, to je Peđa pročitao, ali nisam ja bio protiv džeza, nego sam se glupirao protiv Bubiše Simića, što je ipak druga stvar. Jesam bio grešan, ali ne do te mere. A iz Mađarske sam '56, za vreme revolucije kojoj sam tada prisustvovao, već pisao šta sam hteo, u "Mladosti".

PREVODILAC BEZ ZAKLETVE

Završio sam Srednju tehničku školu, a pošto sam bio dobar đak i dobar skojevac dobio sam posle najbolje što se tada moglo dobiti, jer tada je država raspoređivala kadrove. Prebacili su '48. mene i moju prvu ženu, koja je bila iz istog razreda, za nastavnika Srednje tehničke škole u Beogradu.

Tada smo svi radili sve što smo znali, a ja sam znao nemački. Počeli su prvi kontakti narodne omladine i zapadnonemačkih socijalista, sa istokom smo već bili u svađi, hvala bogu. Počeo sam da prevodim, preveo *Jamu* Ivana Gorana Kovačića na nemački, odneo Otou Bihaljiju Merinu, njemu se to sviđalo. Jednog dana 1965. mi telefonira Voja Lopičić, koji je sa mnom radio u redakciji "Omladine", kaže: "Da li se usuđuješ da prevodiš za druga Petra Stambolića?" "Zašto se ne bih usuđivao?" "E, onda će ti se javiti". Neko je javio da dođem na železničku stanicu tad-itad, neko me predstavi Peri Stamboliću. "Znam vaše pesme, čitao sam vas." Pera Stambolić je stvarno čitao, mi smo kasnije o tome dosta razgovarali.

Dođe predsednik Vlade Austrije Klaus, njegov ministar spoljnih poslova Bruno Krajski, odvedu nas u SIV da prevodim. Sedim levo od Pere, desno od njega sedi Koča Popović, tada naš ministar spoljnih poslova. Prevodim ja, prevodi austrijski prevodilac, pogrešno po mom mišljenju, ja nehotice upadnem u reč i ispravim ga, i uplašim se. Niko mi ništa nije objasnio, niko mi ništa nije rekao. A ja iza Perinih leđa, za kojeg znam da ne zna ništa, pogledam u Koču, koji zna sve jezike sveta, da li sam pogrešio, on mi je klimnuo: Nastavi. I ja razumedoh, i počnem da ispravljam Nemca, tako da Klaus u jednom trenutku preseče i kaže: "Ajde da ne kompliciramo, mene zanima šta se ovde stvarno govori, prevodite u oba smera." Kad se to završilo, Nemci odoše, a Koča mi kaže: "Bili ste dobri, hajde, vodim Vas kod Tita."

Ginter Gras me je posle jednom pitao: "Jesi položio neku zakletvu?". Nisam. Zakletve su koješta. Ko bi prekršio, taj će prekršiti, iako je potpisao i na Bibliju ili se na nešto drugo zakleo. Ko zna šta je red, taj neće, iako nije formalno položio zakletvu. Da su me proverili, sigurno jesu, ali nisam osetio, bili su dobri.

Radio sam kao prevodilac za nemački jezik i za Tita i za sve naše tadašnje državne i partijske rukovodioce, ali nisam bio službeno prevodilac, nego sam radio

Foto: Marko Rupena

i svašta drugo – u pozorištu, pa slobodni pisac, pa u Savezu književnika.

Strani državnici koje sam upoznao kao prevodilac bili su samo sa nemačkog jezičkog prostora. Nemci, Austrijanci, Švajcarci... Švajcarci nemaju "ličnosti", neko bude izabran na godinu dana, pa zaborave na njega, to je ona prava demokratija.

Iz Nemačke, najjači utisak na mene je ostavio, naravno, Vili Brant. On je najpoštenija i najčistija duša koja je upala u taj grozni zanat politike, u kojoj se umereno dobro snalazio. On bez diskusije, ostali manje-više, kao Šmit; bilo je interesantno onda pobratimiti se sa Erihom Milkeom, ministrom unutrašnjih poslova Istočne Nemačke. Na njegovo insistiranje, jedne noći u Titovom plavom vozu.

APATRID I SRPSKI PISAC

U školi sam već počeo da pišem i ispisao sam rukom jednu svesku, kao poeziju u prozi zelenim mastilom, tehničkom slovima, to je otišlo u Memorijalni centar Buhenvald, koji je uzeo moj prelegat i svi će moji rukopisi, slike, knjige otići kod njih, 34 sanduka već je otišlo. Prve sam pesme objavio u Subotici, valjda 1. januara '48. U aprilskom broju književnog časopisa "Mladost" sam objavio '48. nekoliko pesama i jedan esej o mađarskoj revoluciji, jer je bila stogodišnjica. To je izuzetno važan broj tog časopisa, jer je Oskar Davičo napisao u tom broju esej "Poezija i otpori", što je bio prvi znak oproštaja od socijalističkog realizma kod nas. Prve tri knjige pesama su mi izašle '51,'52, i '53, prvi roman '54... Od tada do danas se bavim tim sportom, iza mene su 153 bibliografske jedinice – romani napisani na srpskom i nemačkom, pripovetke, bajke, eseji, lirika, pozorišni komadi, radio-drame, prevodi mojih knjiga ili priča na mađarski, slovenački, češki, slovački, italijanski i engleski, mnogi moji prevodi sa nemačkog i mađarskog i na nemački jezik.

Počeo sam da pišem na srpskom. Tada sam dobio, posle prve knjige pesama, pismo od Matice Srpske, učtivo: "Druže Ivanji, šta ste po nacionalnosti?" Ja odgovorim, neučtivo: "Ne razumem pitanje. Ako pitate po hitlerovskoj liniji, onda sam Jevrejin. Ako pitate po zvuku prezimena, onda sam Mađar. Ako pitate kojim jezikom smo razgovarali sa roditeljima, onda sam Nemac. Ako pitate kojim jezikom sada razgovaram sa porodicom, onda sam Srbin. Ako me pitate po duši, onda sam Banaćanin." Odmah dobijem natrag učtivo, zbunjeno pismo: "Molim Vas, izvinite, nismo tako mislili, hteli smo da pitamo da li se smatrate srpskim piscem?", odgovorih: "Razume se." Ja pišem srpskom ćirilicom kada pišem za sebe, doduše, mislim da ćirilica nema budućnost. Hitler lično je ukinuo goticu u Nemačkoj, jednostavno sada nema više nikoga ko to zna. Ali pišem ćirilicom, volim to pismo.

Tek danas nacionalno ne mogu da se definišem... Nekada sam mogao da kažem Jugosloven, sada bih mogao da kažem nostalgičar, ja sam ideološki bio Jugosloven u Titovo vreme, vrlo svesno i vrlo namerno, a sad već ne bih mogao da se definišem. Nisam ničiji, mada imam dva pasoša, srpski i austrijski. Izraelski bih odmah dobio kad bih ga tražio, i mađarski bih dobio.

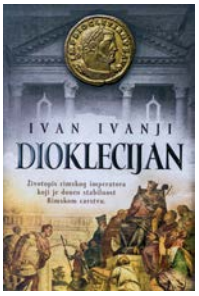
Moja supruga Dragana prvo nikako nije htela austrijski pasoš. Onda sam joj objasnio da je Njurejev imao austrijski pasoš, da je Breht imao austrijski pasoš, da su veliki umetnici, kada im je bio potreban neki strani pasoš, uzimali austrijski, to važi do dana današnjeg. Recimo, velika pevačica Ana Netrepkova ima austrijski pasoš, to je i dalje moda. Austrija ima poseban zakon, da kada je reč o interesu Republike Austrije može dati državljanstvo a da se neko ne odrekne svog državljanstva, to je izuzetak. Skupljaju sportiste, operske pevače, pisce – mogu i oni da prođu, poslovne ljude ako u Austriji investiraju bar pola miliona evra. Živeli smo 22 godine u Austriji. Mislim da nemački govorim kao Austrijanci, ali ovde sam kao kod kuće. Znači, sigurno sam Beograđanin, a inače sam apatrid.

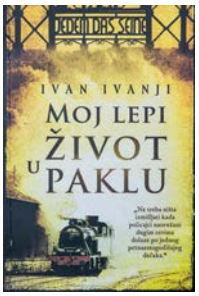
PONOVO U NEMAČKOJ

Otišli smo kada je Budimir Lončar, kojeg sam znao, kojeg smo i privatno znali zbog njegovih baletskih i ostalih ljubavi, dobio mesto ambasadora u Nemačkoj i zatražio me. Otišli smo '74, da bi moj sin »

IZ RAZNOVRSNOG SPISATELJSKOG OPUSA: Neke od knjiga Ivana Ivanjija

učio nemački, što je i naučio, i bili četiri godine, glumili diplomatiju... Bio sam savetnik za štampu i kulturu ambasade SFRJ u Bonu. Ja uvek kažem – posle logora i službe u JNA to je najgore što sam radio u životu. Jesam disciplinovan, ali taj posao apsolutno nisam voleo. Što je najgore, posle sam još tri godine sedeo u ministarstvu.

Inače, prvi put sam posle rata otišao u Nemačku već '52, redakcija "Omladine" je mogla da dobije vize. Otišao sam tada u Minhen, Keln, Frankfurt i Hamburg, pisao reportaže. Onda sam ponovo otišao '53, nekako u to vreme Savez boraca mi je ponudio da idem u Aušvic kao član delegacije, to nisam hteo. Još sam imao otpor... Ne od Nemaca i nemačkih literata, mada su tada hteli da me predstave Tomasu Manu, to se nisam usudio, da izađem pred Zevsa; ali Eriha Kestnera sam upoznao na svoju želju, to je bio pisac dečjih romana, to je bilo lakše.

Međutim, onda me je Marko Nikezić zvao kao prevodioca u Istočnu Nemačku i onda smo prvi put posetili hotel "Elephant" u Vajmaru, moju "treću kuću". I Gete je bio tamo, i Bah je bio tamo, svi su fini ljudi bili tamo, pa eto i mi... Hitler je tu voleo da odseda, imao je svoj apartman. Onda mi je tamo bilo još prilično nelagodno, Buhenvald se nalazi na brdu neposredno iznad Vajmara.

Kasnije me je, 1994, nemački radio WDR zamolio da napišem jednočasovni fičer o svojim logorima. Onda sam svesnije otišao u sve svoje logore, pa i u Buhenvald, koji je preuzeo novopečeni direktor Folkhard Knige. Od tada sam gotovo svake godine bio u Vajmaru, kod Getea, i gore, u Buhenvaldu, jer me je Knige zvao. Prošle godine sam bio dva puta tako da, to je možda malo čudno, ali ja taj Vajmar i Buhenvald osećam, nekako, kao neki čudan zavičaj. Kao da sam na kraju tamo doživotno osuđen.

Čudni, čudni logori... Mislim da su jako dobro napravili što je u Buhenvaldu ostavljen ulaz, sa onim čuvenim natpisom "Svakome svoje" (*Jedem das Seine*), Esesovci nisu shvatili šta su to napisali. To stoji, ulaz stoji, esesovske barake stoje, stoji krematorij, stoji bivši magazin višespratni, gde je stalna izložbena postavka, a na mestu brojnih drugih baraka je samo tlocrt izložen; i to je padina, prema Vajmaru, obično hladna, namerno okrenuta prema severozapadu, uvek duva vetar...

Stalno pričam – prvi zatvorenici tih koncentracionih logora su bili Nemci. Dakle nemački komunisti, nemačke socijaldemokrate, nemački Jehovini svedoci, nemački homoseksualci. Jevreji, samo ako su bili nešto od toga. Tek od '38. Jevreji kao Jevreji odlaze u logore. Ako nismo nacionalisti, znači da nije reč o Nemcima nego o nacistima, ili borcima protiv njih i onoj ogromnoj većini koja je ćutala i gledala i posle se pretvarala da nije znala ništa. Pa mi smo to ovde u Srbiji naučili sad, ako nismo ranije...

JUGOSLAVIJA I FANTAZMAGORIJE

Od političara koje sam upoznao u Jugoslaviji, Tito je zračio, ko god ga je video, mogao je to da konstatuje. Ne znam da li bi on to prihvatio, ali imao sam utisak da je njegov odnos prema meni bio ponekad malo očinski. Ono malo, koliko sam imao prilike s njim da imam privatne kontakte, jednom sam ga ispitivao oko Ferdinanda Lasala. Desilo mi se, kad me neko predstavljao Titu, ja sam držao neku dijetu i on kaže: "Ma znam druga Ivanjija, samo ranije je bio deblji." Fenomenalno pamćenje. I on i Jovanka, to moram da kažem, imali su prema meni jako lep odnos, ja sam za njih bio "drug Ivanji koji je tako ljubazan da prevodi".

Nisam bio u situaciji kao oni koji su tamo stalno zaposleni, čini mi se. Jer Tito je retko, ali umeo je da se naljuti i da opsuje, a Jovanka nije psovala, ali ih je užasno držala na uzdi, svi su je mrzeli iz tog dela dvora, da tako kažem. Ljudi su se i menjali, i to svesno i namerno, jedini čovek koji je nekoliko decenija izdržao, tj. kojeg su držali, je bio Blažo Mandić, koji je imao Titovo ovlašćenje da mu menja pisane rečenice. Ostali su se menjali svake četvrte godine. I Ljubičića je držao beskonačno dugo, ne znam zašto. Ja sam Ljubičića poznavao, i nije mi se baš sviđao. Za razliku od načelnika Generalštaba, Viktora Bubnja, koji je bio sjajan. Prevodilac svašta misli o onima kojima prevodi.

Od drugih ličnosti, sad će opet biti mimo sveta, jer ja jako cenim Kardeljeva dela, koja će se tek otkriti, njegov *Socijalizam i rat*, njegovi teoretski spisi, sa kojima je uvek bio ispred; bio je možda i prestrog, on je sopstvene ideje odbacivao, bio je teoretičar samoupravljanja. Uprkos onome što se sada piše, on je bio veliki Jugosloven, i bio je u tihom ratu sa slovenačkim rukovodiocima oko toga.

Ne shvataju svi da je u ime Slovenije glavni tip kad je Leskošek otišao u penziju bio France Popit, koga niko više ne pominje, a ne Stane Dolanc. Kad je Dolanc postao ministar unutrašnjih poslova, pitao sam ga: "Šta će Vam to?" "Popit i Krajger su odlučili i rekli *Ti si skojevac – ima da slušaš.*" A Dolanc je bio narcis, to je bilo komično. On je bio strašno nesrećan zbog svog izgleda. Jednom smo se u zgradi CK sudarili, ja se trgnem, kažem: "Jao, što si me uplašio", a on kaže: "Zar sam tako ružan?" Njega su prešli, nije on bio taj zao duh oko Kosova i te državne bezbednosti, to su ga vukli za nos. Nije to držao u rukama, nije ni kao partijski sekretar držao u rukama; pošto je stalno bio prisutan, onda su stranci mislili da je on taj, nikad nije bio on taj...

To je najveća Titova greška, što nije znao ko da bude na vrhu, on se nadao da će funkcionisati to sa predsedništvom na švajcarski način, što sam se i ja nadao. Kad je Sinan Hasani bio predsednik Predsedništva, ko se toga seća, Albanac, ja sam mu rekao: "Konačno je predsednik države neko s kim sam na ti", a on mi je odgovorio: "Da, sada kada to više ništa ne vredi." Onda sam ja govorio: "Ko je predsednik Švajcarske konfederacije? Da li je iko ikad znao ko je predsednik Švajcarske konfederacije?" E, to je bila moja nada – da

možemo biti tako nešto, a nismo. Jako rano sam se nadao u Švajcarsku, i maštao o Jugoslaviji, savezu slobodnih komuna bez republika, imao sam neke svoje fantazmagorije, očigledno neostvarene, i valjda neostvarive...

Tito je poslednjih godinu-dve života bio neraspoložen. Uvek kad bi otišao sagovornik skidao je masku i pravio bolnu grimasu, što sam ja tumačio bolešću i bolovima sa kojima nije izlazio na kraj, a sad često mislim da je znao da se raspada ta ideja – za njega vezana ideja. Kaže Nušić u *Na putu oko sveta*: "Ja nisam sam, nego sa ostalom braćom."

– govorim o Bori Miloševiću – ali kad mi je izašla knjiga *Titov prevodilac*, on mi je poslao poruku da je pročitao knjigu i da voli što sam tako korektan.

Pošto je moj sin otišao kad je dobio poziv za vojsku 1991, i mi smo krenuli u Austriju. Ja sam bio mnogo utučeniji nego što je familija primećivala. Kad sam pakovao kofere, jezivo, kao da se ponavlja '41. Da ispadnem pametniji, da pobegnem na vreme...

Onda se pokazalo da knjige mogu da mi idu na nemačkom, da sam bio jako tražen tada i za književne večeri, i za publicistiku. Dobro smo opstajali u toj Austri-

Foto: A. Anđić

ji. Ali mi smo stalno dolazili u Beograd. Ja nikad nisam rekao da sam emigrirao, što su mnogi tada koristili da bi dobijali dodatne pare.

KRAJ JUGOSLAVIJE

Privatno sam poznavao Slobu Miloševića preko njegovog brata Bore. Kad je bila ona čuvena sednica kada je Sloba preuzeo vlast, ja sam tada svojoj osnovnoj organizaciji na Voždovcu napisao pismo da više neću dolaziti na sastanke i neću plaćati članarinu, ali da nemam utisak da ja napuštam partiju, nego da je ona napustila sebe. Tako da mi je sa Slobom sve bilo jasno...

Bora ne, Bora je bio komplikovanija ličnost, on je vrlo dugo sa ironijom govorio o svom mlađem bratu, kad je iznenada postao njegov ambasador u Moskvi, kad mu je postao prevodilac, on je onako ironično rekao: "Kad sam prevodio tolikima, mogu valjda i bratu da prevodim." To mi nije bilo jasno, i nekako nisam uspeo da ga ulovim kad bi dolazio u Beograd

REVIZIONIZAM I MENJANJE ISTORIJE

Hajde da uzmemo Mađarsku, pošto je malo bolje znam. Ko Hortija pominje u pozitivnom smislu? Franka u Španiji? U Nemačkoj postoje grupice koje negiraju da ta država postoji, ali to su nevažne grupe. Čini mi se da su te vrste revizije naš specijalitet, koji ne može da potraje. Već je sada smešno do koje mere Vučić počinje da se upoređuje sa Titom, ako to ikako može, u vezi sa auto-putevima, izgradnjom, i šta još sve ne... Već se hvata za antifašiste.

To će proći, ta revizija. Naša, Titova, "brozomorna" vlast je osudila Dražu Mihajlovića, koji je mogao da prođe jeftinije. A sad kažu da su Nedića bacili kroz prozor. Nedića je bilo lako osuditi, zašto bi vlast njega ubila kad je on bio na tanjiru da se napravi jedno čisto suđenje? I to je tako komično, njegov unuk hoće da nasledi nešto, to je ljudski razumljivo, ali kako može da se poništi presuda koja ne postoji?

Istorijski, to će morati da se prevaziđe kad se ljudi budu setili da proučavaju dokumente, što ovde nije moda među istoričarima. Vezu sa Dražom Mihajlovićem u ime nemačkog Abvera držao je izvesni Matl, kapetan Abvera. Abver i SD (esesovska tajna služba) su uvek bili u sukobu, kao sve vojne obaveštajne službe sa civilnim obaveštajnim službama. Dotični Matl je pisao o toj temi, austrijski profesor istorije Valter Manošek, koji je prevođen kod nas, citira ga – znači, imamo trag i na srpskom. Matl je svoje zapise ostavio Univerzitetu u Gracu, jer je on bio profesor slavistike u Gracu posle rata, sa nalogom da, ako dođe neko ko hoće istorijski ozbiljno da radi, da mu Univerzitet Grac stavi te papire na raspolaganje. To sad čeka nekoga odavde da se seti da proveri detalje o vezi Draže sa nemačkom komandom. Manošek je to napisao, to je prevedeno na srpski, zašto Peđa Marković i društvo to ne citiraju. Ja nisam istoričar, ja sam beletrista. Pišem o rimskim carevima sa zadovoljstvom.

Da li je ovo nova epoha, budi li se zlo ponovo? I pod Konstantinom i pod Dioklecijanom se živelo, pod Julijanom, čak slično kao danas u Srbiji. U Dioklecijanovo vreme, kad je počeo poslednji veliki progon hrišćana, ljudi su, naravno, bili protiv hrišćana. Onda je došao Konstantin, pa je trebalo biti hrišćanin, pa su bili hrišćani; pa je došao Julijan, koji je još jedanput hteo da okrene natrag, pa su bili protiv hrišćana, za helenističke bogove; pa je Julijan poginuo u ratu protiv Persijanaca, pa su opet došli na vlast hrišćani... Znači, ista generacija je bila protiv-za, protiv-za, do smrti, isti čovek. Zar to nije isto? Ako se bavite istorijom, onda nije to ništa naročito novo. Mi, na svoju nesreću, živimo sada – svako je rekao da na svoju nesreću živi sada, da je neko trenutno bio car, a da neko trenutno nije bio... Ništa novo – flegmatično, cinično, zanimljivo. ¶

MOMIR TURUDIĆ

Policajci na službenom putu

Niko normalan u današnje vreme ni ne sanja da ima nešto protiv policijske države; živimo na policijskoj planeti. Jedna je stvar kad je policijska država ozbiljna, a druga kada je šljampava i brljiva. Dva do sada nesporna policajca zaglavila su pritvor od 30 dana samo zato što su podneli krivičnu prijavu upravo zbog šljampave i bespotrebno brljive policijske hijerarhije u MUP-u Srbije

Upozoravali na nezakonitost u radu MUP-a: Milan Dumanović i Mladen Trbović
Foto: Aljazeera /*youtube.com*

Dva policajca iz Odeljenja za opservaciju i dokumentaciju u okviru Službe za specijalne istražne metode Uprave kriminalističke policije MUP-a Srbije (dakle ljudi angažovani na tajnom praćenju, ukratko), Mladen Trbović i Milan Dumanović, završili su u pritvoru od trideset dana i sede u CZ-u. Okrivljeni su za krivično delo odavanja službene tajne iz čl. 369, st. 2. KZ, tako što su – pazite sada – prošlog leta podneli krivičnu prijavu protiv niza visokih funkcionera MUP-a Srbije, a zbog krivičnih dela zloupotrebe službenog položaja i trgovine uticajem. Prijavili su Dijanu Hrkalović (sekretar UKP), Dejana Milenkovića (načelnik Službe za specijalne istražne metode, SSIM), Tomislava Radovanovića (zamenik načelnika SSIM) i Gorana Nešića (načelnik Odeljenja za opservaciju i dokumentovanje SSIM).

Upitan nedavno na TV N1 za taj slučaj, ministar unutrašnjih poslova Stefanović dr Nebojša mrzovoljno je procedio da ništa od toga što ova dva policajca tvrde u svojoj krivičnoj prijavi "nije istina". Tako se doveo – po ko zna koji put – u neprilikу sa svoje brzopletosti i nepromišljenosti: ako "ništa nije istina" od toga što ova dvojica okrivljenih, Trbović i Dumanović, tvrde, onda nema "odavanja službene tajne", jer neistina ne može biti "državna" ili bilo koja druga "tajna". Na to ćemo se vratiti, samo polako.

SPLAVOVI, OPOZICIJA, POTOČARI

Po onome što se može razabrati – a to nije lako, kao što će se videti – Trbović i Dumanović mesecima su upozoravali i opominjali svoje šefove u MUP-u da se određene akcije i operativne radnje sprovode mimo i protiv zakona i pravila službe. Na primer: da se operativni radnici upućuju na zadatke usmenim naredbama, bez potrebnih sudskih naloga i pokrića; da ih se šalje van države na konspirativne poslove, bez službenih legitimacija i bez obaveštavanja i saradnje sa policijama tih zemalja (BiH) koja je moguća i dogovorena međudržavnim sporazumima. Zatim: da ih se, mimo i protiv propisa i pravila Službe, šalje na zadatke unutar države (opservacija lica i vozila ispred nekih splavova, ali i na mitinzima opozicije kako u Beogradu tako i u Banja Luci). Što je još gore, po povratku sa takvih zadataka van granica Srbije (u BiH), od njih se nisu tražili uobičajeni izveštaji (koji se moraju podneti), ali su i njihovi boravci tamo bili lažno predstavljani u operativnim dnevnicima: piše da nisu bili u Banja Luci ili Potočarima, nego u Bajinoj Bašti, Malom Zvorniku ili Loznici. Nisu nosili službene legitimacije (što zahtevaju međudržavni sporazumi sa BiH), naoružanje itd. U bar dva navrata rečeno im je da izigravaju TV ekipe i radili su sa koleginicama.

Bruka je pukla kada su Dumanović i Trbović na TV Al Jazeera rekli šta se događalo u Potočarima prilikom napada na Aleksandra Vučića; tamo je Dumanović poslat pod opisanim okolnostima, dakle konspirativno, da "dokumentuje" događaje. Trbović je na TV snimcima prepoznao kolegu – i još neke kolege – i to je rekao. Posle je ispalo da su oni tamo bili mimo i protiv međudržavnih sporazuma, ali nema objašnjenja zašto, ako su već mogli legalno da dođu, sarađuju sa kolegama i vrate se i – nikom ništa, sve u redu, sve po zakonu. Reč je o uobičajenoj praksi (na osnovu Sporazuma Vlade Republike Srbije i Veća ministara BiH o policijskoj saradnji iz 2011. godine), koji – između ostalog – nalaže uzajamno prisutnim radnicima policije na teritoriji obe države da "moraju sa sobom nositi važeću službenu legitimaciju sa fotografijom". Zabrana radnicima UKP MUP-a Srbije da u konspirativne akcije nose službene legitimacije i okolnost da se njihovo prisustvo ne najavljuje kolegama iz BiH predstavlja kršenje tog sporazuma i to niko nije još osporio. A šta se osporava?

CENZURA I PROCEDURA

E, tu sada nastaje mali problem. Treće osnovno javno tužilaštvo u Beogradu odbacilo je 14. septembra 2016. krivičnu prijavu Dumanovića i Trbovića (podnetu 4. avgusta 2016). Rešenje o odbacivanju ima dvadeset strana, ali je problem u tome što je na primerku u koji smo imali uvod i na primercima koje su dobili advokati Sead Spahović i Vladimir Todorić (branioci Dumanovića i Trbovića) crnim flomasterom prekrivena barem četvrtina teksta. Dokument izgleda kao da je došao iz CIA, po zahtevu na osnovu Zakona o slobodi informacija (*Freedom of Information Act*). Zanimljivo je da precrtavanja počinju u delu gde se navode izjave uzete od prijavljenih lica i svedoka iz MUP-a. Najveći deo iskaza v.d. direktora policije Vladimira Rebića zacrnjen je, ali ni drugi nisu prošli bolje. Može se sa

izvesnošću pretpostaviti da su zacrnjeni delovi i najzanimljiviji. Ako advokati odbrane ne mogu da dobiju integralni tekst rešenja o odbacivanju krivične prijave koja je – očito – uzrok njihovog hapšenja, to nije dobro. Mogli su da od njih zatraže izjavu o čuvanju službene tajne – ako je tajna, pošto je "neistina", ali je ovakva cenzura pravosudnih dokumenata zabrinjavajuća i nedopustiva, ometanje pravde i uskraćivanje prava na odbranu.

Zanimljivo je da rešenje o odbacivanju krivične prijave dvojice policajaca sadrži korektno interpretiran sadržaj te prijave, ali cenzuriše izjave kojima se ona osporava. To nije u redu, pa ćemo se zadržati na necenzurisanom delu teksta rešenja. Trbović i Dumanović u detalje opisuju nepropisne i protivzakonite radnje vrha UKP-a i MUP-a Srbije, koje se svode na nepotrebnu konspirativnost tamo gde se moglo raditi i zakonito; na unutrašnje pretnje i zastrašivanja ljudi koji su na to upozoravali; na zloupotrebu Službe unutrašnje kontrole MUP-a; na kršenja građanskih prava putem nezakonitog nadzora i praćenja itd. Ovaj slučaj podseća na onaj zaboravljeni skandal sa protivzakonitim praćenjem izvesne novinarke lista "Alo" od pre oko godinu dana: tada je ispalo da unutar kabineta ministra radi neformalna ekipa za praćenje i dokumentovanje mimo zakona i pravila Službe. To je rezultiralo uništavanjem ne samo kompjuterskih diskova, već i štampača koji nisu bili ni od kakvog značaja. Stvar je legla, uzbunjivač je popio otkaz i nikom ništa. Tada se barem nisu usudili da hapse; sada hapse. Sličnih skandala bilo je još; ključno pitanje u skandalu Savamala nije da li su neki "kompletni idioti" nešto rušili i činili ostala krivična dela; ključno pitanje je ko je zabranio policiji da interveniše. Uprkos obećanjima ministra Stefanović dr Nebojše, odgovor na to pitanje (i na ostala) dobiti nećemo.

NEODOLJIVA PRIVLAČNOST POLTRONSTVA

U razgovorima s policajcima čovek može da čuje i jednu zanimljivu primedbu. Deo vrha MUP-a i UKP-a došao je relativno nedavno iz redova BIA i doneo svoje tamošnje običaje. Državna i Javna bezbednost dva su različita zanata i njihovi pripadnici uzajamno su jako nepoverljivi jedni prema drugima – s dobrim razlogom. Državna bezbednost po prirodi stvari sklona je konspiracijama i potajnim delovanjima; Javna bezbednost (što Dumanović i Trbović ističu u svojoj krivičnoj prijavi) radi po propisima, po sudskim ili tužilačkim nalozima i nužno ostavlja pismeni trag za sobom u svim svojim operacijama. Javna bezbednost po prirodi stvari teži zakonitosti i teži da svaki svoj postupak pokrije odgovarajućim papirima (naredbe suda i tužilaštva; službene beleške i izveštaji o svakoj operaciji; itd.).

S druge strane, kriminalističko-obaveštajni rad u okvirima Javne bezbednosti sasvim je legitiman i potreban – ali ako se odvija u skladu sa propisima i zakonom, za šta nema prepreka. Niko – pogotovo ne policija Republike Srpske – ne bi imao primedbu na legalno prisustvo i obaveštajni rad radnika UKP MUP-a Srbije na teritoriji BiH, sve dok se to radi u skladu sa međudržavnim sporazumom (uz službene legitimacije sa fotografijom i blagovremenu najavu).

Ostaje nejasno zašto se stvari nisu radile tako kako to zakon i međudržavni sporazum kažu. Zašto ljude iz UKP-a konspirativno šalju u Banja Luku i Potočare, umesto da to rade legalno? I zašto ih onda zatvaraju pod blesavim izgovorima kad se na to požale? Zašto se službena dokumenta o njihovim boravcima i operacijama van granica Srbije falsifikuju? Ako neko ode u Potočare ili Banja Luku, zašto im se posle piše u operativnim knjigama da su bili u Loznici, Malom Zvorniku ili Bajinoj Bašti? Jedini odgovor je – šljampavost, amaterizam, brljivost i neodoljiva želja da se uvuku sadašnjoj vlasti i nesposobnom ministru. ¶

MILOŠ VASIĆ

Raiffeisen banka pokreće portal "Veliki ljudi.rs"

Riznica zanimljivosti

Raiffeisen banka je za kraj godine u kojoj je obeležila važan jubilej – 15 godina uspešnog poslovanja u Srbiji – pripremila specijalan poklon za sve one koji su željni kvalitetnog edukativnog sadržaja

Nakon izložbe "Tesla i Pupin na istom putu", koja je izazvala ogromno interesovanje beogradske javnosti i koja nastavlja svoje putovanje kroz Srbiju, banka je pokrenula jedinstveni internet portal informativnog i inspirativnog sadržaja. I sam naziv portala – "Veliki ljudi.rs", ukazuje na to da on ima za cilj da čitaocima ponudi zanimljive tekstove o istaknutim ličnostima iz srpske istorije, nauke, umetnosti i popularne kulture, te da podsećanjem na manje poznate ili zaboravljene velikane sa naših prostora podstakne promovisanje pravih društvenih vrednosti.

Pokretanjem ovog portala, Raiffeisen banka želi da pruži kontinuiran doprinos popularizaciji naučne, istorijske, kulturne i umetničke baštine Srbije, učinivši ga virtuelnom riznicom dnevne doze sadržajâ koji nam nedostaju i koji će pomoći da se identifikujemo sa najboljim primerima i velikanima naše baštine. Zanimljivim tekstovima, audio i video materijalom, fotografijama i multimedijalnim sadržajem, kolumnisti Aleksandra Ninković Tašić, Petar –Peca Popović, Velimir Ćurgus Kazimir i Branimir Gajić, otkrivaće zanimljive, a nepoznate detalje o radu i životu srpskih velikana iz različitih oblasti, koji su svojim radom i znanjem zadužili Srbiju i uveli je u savremene građanske tokove.

Jedini put za Jerusalim

Šta bi za hrišćane – kojih prema zvaničnim statistikama ima na zemaljskoj kugli 2,1 milijarda, a kod nas su u zemlji, kao što znamo, ogromna većina – trebalo da predstavlja Božić? Odnosno, šta bi Hristovo rođenje trebalo da znači za život hrišćana u savremenom svetu, kako bi u svetlu tog učenja oni trebalo da se ponašaju prema drugom, izbeglicama, trenutku u kojem se nalazimo, siromašnima, prema vlasti, moći... O tome razgovaramo sa vladikom zahumsko-hercegovačkim Grigorijem i mitropolitom i nadbiskupom beogradskim Stanislavom Hočevarom

Intervju: episkop zahumsko-he

U crkvi se ponašajte

Mislim da se Hristova poruka i danas i svagda najbolje "prevodi", to jest svedoči, ne rečima, nekakvim – neretko komplikovanim – teološkim teorijama, već pre svega – delima ljubavi

U tekstu koji je povodom Božića vladika zahumsko-hercegovački Grigorije objavio u listu "Danas", stoji: "Ovog Božića trebalo bi da ga usrdno zamolimo da naročitom toplinom poseti srca dece u Siriji, ma koje vere da su, jer ta srca još uvek drhte od straha. Da, on će to sigurno učiniti! A ko je učinio da njihova srca strepe od straha i hladnoće? Setimo se vlastodršca Iroda, koji je, tražeći da ubije Isusa, ubio svu vitlejemsku decu do dve godine. Setimo se sveštenika, nacionalnih i verskih fanatika i političkih aktera onog vremena koji su ubili Isusa. Danas kada mnogi – vođeni verskim i nacionalnim fanatizmima i uz pomoć političkih aktera koji uvek imaju opravdanje za sve, jer iz toga profitiraju – peru ruke od svojih (ne)dela, treba da se zapitamo jesmo li sa Isusom koji umire da bismo mi živeli ili sa onima koji ubijaju da bi oni živeli?"

S vladikom Grigorijem razgovaramo o Božiću iz ugla forme i suštine, dela i reči.

"VREME": U kojoj meri smo u opasnosti da se, u proslavljanju Božića, ali i drugih praznika, izgubimo u

Prošao je i ovaj Božić, ostavivši pitanje šta bi taj praznik za hrišćane trebalo da bude i šta on jeste i ne predstavlja li način njegovog slavljenja odraz današnjeg sveta, uz višak površnosti i manjak (auto)refleksije.

Na primer, ako na pretraživaču *google.com* na engleskom jeziku ukucate rečenice "Šta je Božić...", u nastavku će Gugl predložiti, na osnovu najčešćih pretraga – "šta je božićni puding", "šta je božićni kreker", "koji je recept za božićni puding" i konačno "šta sve Božić predstavlja". Ako to isto otkucate na srpskom, Gugl će vas uputiti na "šta je Božić za mene", zatim na drugom mestu "šta je Božić bez Srbina" (za manje upućene, reč je inače o pesmi Sinova Manjače u čijim se strofama kaže: "Sta je šuma bez hajduka / bez Manjače Banja Luka / bez Zmijanja i Striičica / šta je Srbin bez Božića / Šta je tenis bez asova / šta je pesma bez basova...), a zatim "šta je božićni post"...

Kod nas se Božić mahom slavi uz petarde (još da preživimo tzv. srpsku Novu godinu), pokoji vatromet zaostao sa novogodišnjeg slavlja, dok novine jedne druge sustižu u savetima za trpezu i najbolje recepte. Pre nekoliko godina, jedno istraživanje u Nemačkoj objavljeno u magazinu "Stern" pokazalo je da svaki deseti Nemac ne zna šta se stvarno proslavlja na Božić. Na Zapadu je Božić druga reč za poklone, ljupke vašare gde se ljudi voze u vrteškama, piju kuvano vino i punč, sve miriše na cimet i vanilu, a odnekud se čuju božićne pesmice. Reče i najpoznatiji ateista, Ričard Dokins, kako »

rcegovački Grigorije

kao kod kuće

formi, zaboravljajući suštinu? Kako se sačuvati od toga i koje su moguće posledice tog fokusa na formu?

VLADIKA GRIGORIJE: Više od trideset godina je prošlo otkako sam krenuo u bogosloviju i otkako me ljudi pitaju kako bi trebalo nešto da čine u formalnom smislu. Sećam se da su me neki ljudi na jednoj slavi pitali s koje strane treba da zapale sveću, u kom pravcu da okreću hleb... Pitali su me jer sam bio bogoslovac, a oni su provodili običaj i svake godine iznova bi se prepirali oko nekih formi i njihove kućne tradicije. Znao sam da jedino nemam pravo reći da je svejedno, pa sam se u trenutku morao hitro snaći. Ako me sećanje dobro služi, rekao sam tada da treba da prislužuju sveću ili kandilo ili lome kolač sa one strane sa koje osećaju najviše ljubavi prema Bogu... I danas pamtim njihov začuđen izraz lica. Ali na moju sreću, neko je povikao: "Ima mali pravo." Međutim, idućih godina se ponavljalo isto pitanje, ali moje mišljenje više nisu tražili...

Koliko sam puta čuo pitanje ili molbu od raznih ljudi koji su me molili za neki priručnik o ponašanju u Crkvi. Kad bih odgovorio da treba da se u Crkvi ponašaju kao u očevom domu, uvek sam nailazio na isti izraz nezadovoljstva i prezrenja prema mojoj neozbiljnosti i nerazumevanju koliko je forma bitna tim ljudima... Do dana današnjeg nisam uspeo naći s njima zajednički jezik, i činjenica je da sve manje ljudi mene pita za formu i način. Međutim, ja zaista mislim da forma nije nebitna, samo što ona nikako ne sme preuzeti vodeću ulogu nad suštinom. I što je još važnije, ona mora biti u skladu sa suštinom to jest biti joj verna pratilja. Ukoliko nam nije poznata suština, biće teško da nađemo sklad između nje i forme. Čini mi se da Hristos na ovo pitanje odgovara kada apostolima, koji su svu noć lovili ribu, a ništa ne uloviše, iako su verovatno ispoštovali svaku formu, kaže: "vratite se i bacite mreže u dubinu", i oni tada uloviše mnoštvo riba. Bacanje mreže u dubinu smatram metaforom koja nas upućuje na to da tražimo suštinu. A svako ispunjavanje forme samo po sebi jeste posao koji neće uroditi plodom. Pronađena suština-dubina biće takođe praćena određenom formom, ali onom koja nije površna i nametljiva nego je u službi suštine.

Šta Hristovo rođenje znači za život hrišćana u savremenom svetu, odnosno kako bi u svetlu Hristovog učenja trebalo da se ponašaju u odnosu prema izbeglicama i migrantskoj krizi, drugim hrišćanima, trenutku u kojem se svet nalazi sa svim njegovim krizama, problemima, fluidnostima, sumnjama...

Hristos je za mene sve. Pre svega sam život. Njegov život i dela su uvek i u svemu dodir besmrtnosti i dobrote. On dodiruje sve ono što je smrtno i što nije dobro, i to dodirom koji svaku bolest i nemoć, pa i samu smrt, pretvara u život. Takvim dodirom treba da dotičemo ljude oko nas, naročito ranjene, rastužene, bolesne, prognane, zatvorene, namučene, a današnje izbeglice sigurno spadaju među njih. Takav dodir nas jedino čini živima i srećnima. Pritom, ne smemo obraćati pažnju na to ko je kakve vere ili nacije, nego samo na to da li mu je naša pomoć potrebna, jer nam je Hristos u priči o milostivom Samarjaninu objasnio da je samo to važno. Na osnovu iste priče možemo reći da naš zadatak kao hrišćana nije to da tragamo za time ko je naš bližnji, već ko je onaj kome je potrebno da mu mi budemo bližnji. Štaviše, sam Hristos se u jevanđelju poistovećuje sa onima u nevolji, sudeći ljudima na osnovu toga jesu li ga (to jest onoga kome je pomoć potrebna) odenuli kada beše nag, nahranili i napojili kada beše gladan i žedan.

Vezano za to, kako bismo poruku Božića "preveli" na jezik današnjice? Jer, neretko način na koji crkve komuniciraju ume da bude "nerazgovetan" za "spoljni svet".

Hristovu poruku je najbolje širiti tako što ćemo ljude koje srećemo u svakodnevnom životu gledati Hristovim očima, dodirivati njegovim rukama, milovati njegovim srcem. Znam da je to lako reći, ali nije lako ispuniti, no – nije ni nemoguće. Treba da se otvorimo za Boga i tako mu dopustimo da živi u nama, kao blag i dobar... I ne treba mu braniti da kroz nas bude takav i prema ljudima koje srećemo i sa kojima delimo život. Ne smemo se razočarati kad ljudi na ljubav odgovore mržnjom, kad su hladni, odbojni... Ni tada ne smemo odustati! Setimo se samo kako Bog ne odustaje od nas, a, priznajmo, i te kako bi imao razloga. Da sumiramo, u skladu sa rečenim u odgovoru na ovo i prethodno pitanje, mislim da se Hristova poruka i danas i svagda najbolje "prevodi", to jest svedoči, ne rečima, nekakvim – neretko komplikovanim – teološkim teorijama, već pre svega – delima ljubavi. ¶

Mi treba da smo dar za druge

Foto: Tanjug

Opasno je što smo previše autoreferentni, usmereni na to "kako ću ja lepo da provedem praznik", a ne vidimo da Hristos nije postao čovekom jer je to bilo ugodno već da bi bio na strani onih koji su bili na periferiji

Beogradskog mitropolita i nadbiskupa Stanislava Hočevara pitamo već na početku o čemu bi trebalo da razgovaramo kada razgovaramo o Božiću.

"Za vreme Božića treba da govorimo o važnosti porodice – da bi deca iskusila da zdravi odnosi koji vladaju u jednoj porodici jesu kriterijum koji se primenjuje u odnosima sa svim ljudima; o duhovnom dostojanstvu ljudskog bića, kao i o odgovornosti za drugog", kaže Stanislav Hočevar.

"VREME": Otkuda da se onda za Božić ne priča o tome i uopšte se sve neretko svodi na nešto "spoljašnje"?

NADBISKUP STANISLAV HOČEVAR: Kako je u ljudskom iskustvu rođenje nešto veliko i blisko, i sam Božić smo sveli na tu ljudsku dimenziju. Takođe, on je zamenio stari rimski praznik Dan nepobedivog sunca i moramo priznati da je u slavlju prisutno puno prirodnih elemenata, mnoštvo običaja, pa se manje razmišlja o tome da je središte praznika ovaploćenje Božije reči i da je to početak silaska Boga u naše ponore. Pre svega, to je praznik Božije solidarnosti sa nama, sa svim ljudima. I zato on ne bi smeo da nas usmerava ka sebičnom individualizmu, bezbrižnom slavljenju i ličnom trenutku sreće, nego bi trebalo videti da su jasle izraz solidarnosti sa najbednijim, onima koji su u najvećoj opasnosti. Mi sami bismo trebali da budemo dar onima kojima smo najpotrebniji.

Upravo Božić govori da je On Bog svih, što znači da naša odgovornost postaje univerzalna, postaje odgovornost za čitavo čovečanstvo i težnja ka bratstvu svih. Hrišćani nikada ne bi smeli da prihvate da je svet podeljen na tabore. Pitanje je kako je moguće da svi mi hrišćani ne možemo da učinimo više za opšte dobro i da jače promovišemo razumevanje. Čini mi se da smo na tom području zatajili i da moramo da se probudimo. Treba da uvidimo da je potrebno da stvaramo novo društvo, što je moguće samo sa novim inicijativama. A Božić je inicijativa *par excellence*, što treba nas da inspiriše da delamo.

Koliko smo kao pojedinci i društva daleko od te solidarnosti koju ste spomenuli, od otvorenosti i brizi prema drugome?

Božić je uvek i kritika trenutne stvarnosti. Nemoguće je Božić dostojno slaviti ako se ne preispitujemo o tome da li imamo negativnog u sebi, da li gajimo predrasude o drugim narodima i kulturama, da li zlopamtimo i više se sećamo prošloga nego novih mogućnosti koje nam Dete daje. Zato je svaki Božić veliki poziv za započinjanje novog života u nama samima i time i u zajednici. Dakle, ne smemo dozvoliti da među nama kao pojedincima, porodicama, narodima, crkvama, ostaju stari, nesređeni odnosi. Potrebno je da porodice, crkve i verske zajednice jače istaknu duhovnu dimenziju i da ne dozvoljavaju da nerešene političke ostavštine usmeravaju naš pogled u budućnost. Iskustvo Božića bi moralo jače da nas formira. Opasno je što smo previše autoreferentni, usmereni na to "kako ću ja lepo da provedem praznik", a ne vidimo da Hristos nije postao čovekom jer je to bilo ugodno već da bi bio na strani onih koji su bili na periferiji. Božić nije praznik kada bi trebalo da se lepo provodimo, već kada bi trebalo da se interesujemo za druge.

Ako danas govorimo o onima koji su na periferiji, kojima je pomoć potrebna, razgovor će nas nužno navesti na izbeglice.

Mislim da nismo integralno razumeli pitanje izbeglica danas. U vreme Isusovog mu je sve to drago i simpatično. I zaista, ima li mesta kritici tamo gde je ljudima lepo i gde se porodice okupe posle dužeg vremena?

Tu se onda postavlja pitanje s početka teksta: šta bi za hrišćane – kojih prema zvaničnim statistikama ima na zemaljskoj kugli 2,1 milijarda, a kod nas su u zemlji, kao što znamo, ogromna većina – trebalo da predstavlja Božić? Odnosno, šta bi Hristovo rođenje trebalo da znači za život hrišćana u savremenom svetu, kako bi u svetlu tog učenja oni trebalo da se ponašaju prema drugom, izbeglicama, trenutku u kojem se nalazimo, siromašnima, zatim prema vlasti, moći...

A kakve se božićne poruke upućuju iz vrha SPC i Rimokatoličke crkve?

BRIGE I MOLITVE

U božićnoj poslanici Srpske pravoslavne crkve se prilično kompleksnim, za vernike zahtevnim, teološkim jezikom, što inače ume da bude boljka kada je reč o obraćanju SPC vernicima i uopšte javnosti, govori o prazniku kao susretu sa Bogom i bližnjima. Osim toga, u poslanici se izražavaju i brige Crkve, odnosno ono što Crkva vidi kao trenutne probleme: nacionalno pitanje (naravno najviše o Kosovu), briga za natalitet, osuda abortusa...

Božićno obraćanje pape Franje zvučalo je najpre kao molitva za ceo svet. Nabrajao je prvi čovek Rimokatoličke crkve sva ona mesta patnje i stradanja u današnjem svetu i, nažalost, spisak je bio dugačak. Konačno, pozvao je na mir za sve one koji su napušteni i isključeni iz

Foto: Tanjug

rođenja došli su mudraci sa Istoka; danas dolaze mnogi drugi ljudi sa Istoka i to je veliki izazov za hrišćanstvo u Evropi. Da li smo mi vratili tu posetu mudraca drugim narodima? Da li današnji naučnici tako traže rešenja za čitavo čovečanstvo kao što su mudraci sa Istoka tražili spasitelja? Jedan od najvećih problema danas je to što naučnici svoju mudrost i znanje ne stavljaju u službu mira, povezivanja, otkrivanja najpotrebnijeg već i tu vlada nekakva samodovoljnost, okrenutost k sebi, pohlepa. A odnosi su mahom odnosi konkurencije, ljubomore i takmičenja, a manje dopunjavanja i zajedničkog rada...

Čemu služi nauka, da li nas jače povezuje, da li nas čini odgovornijima za druge? Da li svi oni koji su primili harizmu da budu inteligentni podižu svoj glas, zauzimaju se za slabije, traže prave vrednosti? Mudraci sa Istoka su tražili Hrista i kao traganje za onim što je prava budućnost. Mislim da je veliko etičko pitanje danas da li nas nauka vodi ka spasavanju ili je u službi hedonizma i održavanja jedne redukovane percepcije života.

A kako vidite ulogu crkava u ovakvom svetu?

I za njih to važi. One ne smeju svoju snagu da upotrebljavaju za očuvanje sopstvenih struktura, pogleda, prošlosti već prve da traže ono što je svima zajedničko, prve da razumeju. Ne bih hteo da ističem to ovde, ali mislim da je papa Franja upravo primer povezivanja sa svim ljudima, traženja susreta i dobra svih. Važno je to, ne usmeriti se samo na nekakvo pojedinačno, ograničeno dobro, već se zalagati za opšte dobro. A to je suština Božića. Možemo ovo nazvati i dijalogom jer u dijalogu mi svi usavršavamo sebe, svoju spoznaju, i prevazilazimo svakog dana ono što nije suštinsko. Kada smo kod suštinskog, Božić uči čoveka integralnom načinu života, duhovnosti. Istina je da sve ima svoje mesto – praznici i radni dani. I mislim da neko društvo može da napreduje samo ako uvažava ovu integralnu dimenziju ljudskog bića. Zašto političari drže konferencije za štampu nedeljom, zašto su tada ispiti na fakultetu, zašto rade sve prodavnice? Čovek mora imati vremena i za sebe, mora postojati ritam života u kojem se gaji duhovnost, kako pojedinca tako i porodica i naroda. Jer od te komunikacije sa duhovnim svetom, od integralnosti ljudskog bića, dolazi i kultura. Nije čovek samo funkcionalističko biće već pre svega duhovno i važno je da bude čovek u celini.

Svi koji su na položajima gde se odlučuje trebalo bi da budu svesni važnosti edukacije svih, da se brinu za ljude a ne za svoje mandate. Kako čovek živi, takav će doprinos dati društvu.

Samo još ovo, gde bi 26. decembar odnosno 8. januar trebalo da provedu hrišćani?

U Beogradu danas, među izbeglicama. ¶

društva, žrtve nasilja, migrante i one koji pate zbog ekonomske ambicije nekolicine, zbog pohlepe i idolatrije novca. Retko kada papa propusti priliku da osudi ekonomsku nejednakost koja vlada svetom, pa je to učinio i ovaj put.

PUTOVANJE

Ima jedna hrišćanska priča koja ide otprilike ovako: dva čoveka odlaze u Jerusalim da tamo proslave neki od praznika. Ubrzo pošto su krenuli, sreću ženu kojoj treba pomoć. Sve im to naravno oduzima i vremena i novca, a nemaju ni jedno ni drugo. Nastavljaju dalje. U kući u kojoj su prenoćili izbija požar. Treba nekako pomoći, spasti što se spasti može, iznova sagraditi tamo gde nije previše izgorelo. Jedan prijatelj kaže drugom: "Ne možemo više da zastajemo. Ako sad ne krenemo nikada nećemo stići." Međutim, ovaj prvi, sažaljiv, odluči da ipak ostane i tako se rastadoše. Posle nekoliko godina se sretnu i onaj koji je ostao da pomaže i nikada nije stigao do Jerusalima taman zausti da upita svog nekadašnjeg saputnika kako mu je bilo, a ovaj ga preteče i kaže: "Svih ovih godina sam hteo da te pitam kako si uspeo da stigneš u Jerusalim pre mene? Jer baš sam se iznenadio kada sam te, ulazeći u crkvu, video kako stojiš tik uz Hristov grob."

Eto priče za one koji veruju da ih navede da izađu iz kuće u ovim božićnim, hladnim danima i malo pomognu. Nažalost, onih kojima je pomoć potrebna ima napretek i u našem su komšiluku. ¶

JELENA JORGAČEVIĆ

Božić na izbegličkoj stranputici

Jednom nedeljno se čuje sa roditeljima, nemaju internet kod kuće pa ne može češće, a i bolje je tako. Govori im da je dobro, da ima dobar smeštaj, dobru hranu i da su svi fini prema njemu. Na svom Fejsbuku je okačio snimak gde sa prijateljima šeta okićenom Knez Mihailovom ulicom, smeju se, zadirkuju međusobno i pričaju nešto na paštu jeziku. "To smo zbog naših snimili. Da se ne brinu...", kaže Mudžib

Sneg još nije počeo da pada, ali te subote kad je svanuo Božić bilo je minus 14. Beograd je tražio dinar u česnici, mastio prste *haram* mesom i slušao božićne poruke pravoslavnih vođa. U centru glavnog grada Srbije, tik uz neizgrađeni arapski velegrad "Beograd na vodi", nekoliko stotina ljudi, izbeglica, migranata, mučenika iz Avganistana i Pakistana, cvokotalo je ispod tanke ćebadi u napuštenim, zadimljenim hangarima železničke stanice koje svi zovu – barake. Cvokoću i dalje. Temperatura je već skoro sedam dana oko dvocifrenog minusa. Na prstima su počeli da im se stvaraju modri plikovi od promrzlina. Još uvek niko nije umro od smrzavanja niti se ugušio od čađavog vazduha.

Vlada Srbije je odavno "preporučila" da se izbeglicama van kampova ne deli nikakva pomoć. Ipak, jedna organizacija svakog dana u 13 sati deli ručak kod baraka. Za ostale obroke, migranti moraju da se snađu sami. "Lekari bez granica"

su u hangar ubacili nekoliko grejača koji uspeju da unutrašnju temperaturu podignu za nekoliko stepeni. Neke organizacije imaju medicinske timove, a tu je i Miksalište, centar za pomoć izbeglicama u kome se mogu ugrejati i napuniti telefone.

Aleksandar Vulin, ministar zadužen za migrantska i izbeglička pitanja, rekao je pre nekoliko dana da Srbija ima dovoljno kapaciteta za smeštaj svih ljudi. "U Grčkoj, Bugarskoj, mnogim zemljama na migrantskoj ruti, ljudi su umirali smrznuti, ostavljani negde na strani. Ako se tako nešto desi, desiće se zbog nemara, neodgovornosti, a ne zbog odgovornosti države. Država se ponaša odgovorno, humano i ponašaće se tako i dalje", rekao je Vulin.

Sa druge strane, izbeglice više veruju sopstvenim iskustvima i plaše se da uđu u autobuse koje država šalje. Mnogo je priča da je poslednja stanica takvih autobusa makedonska ili bugarska noć. Sredinom decembra, javnost je saznala za priču kurdske porodice koju je nepoznata uniformisana jedinica odvezla iz Beograda, uzela im papire i ostavila ih u mraku i hladnoći planina na bugarsko-srpskoj granici. Nadležno tužilaštvo nije obavešteno o tom slučaju iako su jadni Kurdi pričali pred kamerama o tome, kao i policajac Slavko Stoiljković iz Surdulice koji ih je spasao...

MENJALI SMO KAMIONE...

Ekipa "Vremena" je božićno prepodne provela u hangaru kod beogradske železničke stanice, u društvu Mudžiba, mirnog mladića iz Avganistana koji je ovde već mesec dana. Zaglavljen je u hladnoći, mraku i čađi najvećeg grada na Balkanu. Nema papire, a prema politici Evropske unije ekonomski je migrant. Ne želi u kampove u koje ga ministar Vulin zove jer je prevelik rizik da ponovo padne pod bugarski pendrek; minus 14 nije toliko strašno naspram toga. Kaže da dalje neće ni ilegalnim putem, sa krijumčarima; nada se da će se, eto tako, nešto desiti, i da će se granice Evrope ponovo otvoriti.

Mudžib je rođen u Kabulu, glavnom i najvećem gradu Avganistana, koji se nalazi na istoku te države. On je Paštun, kao i većina Avganistanaca u barakama. Ima brata i sestru, otac mu je bio automehaničar, ali je radnju zatvorio jer nema posla. Moli me da napišem da ima 17 godina.

Kada je bio mali, bili su u izbeglištvu u Pakistanu, u Peševaru, gradu blizu granice. Kada mu je deda umro, porodica se vratila u Kabul, a on je ostao u srednjoj školi. U Peševaru je hteo i da studira, ali kako kaže, nisu mu dali jer je Avganistanac. Vratio se kući, razgovarao sa ocem, spakovao ranac i sa nekoliko prijatelja krenuo ka Evropi.

"Ništa nisam znao o ovom putu... Ni gde idem, ni kako, ni koliko. Ne bih krenuo da sam znao", priča strpljivo mladić, izvinjavajući se što ponekad ne može da se seti prave reči na engleskom. Putovali su uglavnom noću. Prvi krijumčar ih je pokupio u Kabulu i do granice Irana su se vozili autom. Već na toj prvoj granici, policija je pucala na njih. Trčali su koliko ih noge nose. "Brat tada zaboravlja na brata, rođak na rođaka. Misliš samo na sebe." Džaba su posle vikali na krijumčara što ih je tuda vodio.

Tursku granicu su prešli u svitanje, a onda pešačili 12 sati. Spojili su se sa još nekom grupom i naredni krijumčar je njih 33 spakovao u kombi. Ne seća se koliko su se vozili, spavao je, mrtav umoran. U Bugarsku su ušli peške, usred noći. Krijumčar na čelu kolone imao je malu baterijsku lampu. Hodali su držeći se za torbu čoveka ispred sebe, ni svoj nos nije mogao da vidi, šibale su ih grane po licu. Kada bi sunce izašlo, spavali bi sve do sumraka, a onda opet hodali. Tako dva dana i tri noći. Zaustavili su se u nekoj oronuloj kući gde su čekali nastavak puta. U dve prostorije bilo je 125 ljudi, sedeli su jedni na drugima. Krijumčari su imali noževe i pendreke, a neki i pištolje. Tukli su neke momke koji nisu hteli da im daju novac. " 'Ne puši i ne pričaj' bila su osnovna pravila. Krijumčari su se plašili policije, a mi krijumčara."

Za jelo su dobijali parče hleba i jogurt. Kada su konačno izašli iz te kuće, uhvatila ih je policija i uhapsila. Sledeća 22 dana je proveo u kampu koji izbeglice zovu – *zatvor.* Kasnije je prebačen u Harmanli, otvoreni kamp gde je proveo dva meseca. Onda je proglašen karantin zbog epidemije kožnih bolesti, pa niko nije mogao da izađe. Jedna grupa izbeglica je počela da organizuje štrajk i da demonstrira zbog toga. Mudžib i njegovi prijatelji nisu želeli da učestvuju u tome, ali to nije ništa menjalo. Jedne večeri oko osam sati, kada su obično spremali večeru, nestalo je struje i desetak policajaca je počelo da ide od sobe do sobe i pendrecima tuče sve redom. Sa svih strana su se čuli krici i zapomaganje. Njega su tukli samo po glavi. Mislio je da je to kraj. Vikao je, molio, izvinjavao se... Kada se ućutao, prešli su na drugoga, a on je četvoronoške pobegao u sledeću sobu i sakrio se ispod kreveta. Pošto je bio mrak, nisu ga našli. Imao je sreće, kaže. "Nikad to nisam video. Ni u svojoj zemlji... Ljudi su tukli druge ljude kao životinje..."

Kada je racija prošla, gledao je ostale kojima su polomljene ruke i noge. Nisu spavali celu noć. Pred jutro, u sobu su ušla dva ogromna policajca u punoj ratnoj opremi, a s njima doktor i prevodilac. Pregledali su ih sve, a onima koji su bili zdravi dali su *zelenu kartu* sa kojom su mogli da izađu. On i još nekoliko ljudi otišli su iz kampa.

Telefonom im je javljeno na koju stranu da idu. Došli su u neki grad i satima čekali na trgu da im krijumčar priđe. Kada se to i desilo, poveo ih je sa sobom i rekao im da se ponašaju normalno, ne kao izbeglice. Uveo ih je u zgradu koja je izgledala kao bilo koja druga: u prizemlju prodavnica, a na spratu stan, u kome su prošli kroz četvora vrata. Svaki put krijumčar bi ih zaključao iza njih. Tu je ponovo bilo mnogo ljudi i ponovo su čekali da im se neko obrati da mogu da krenu.

Jedne noći, njih petnaestak je krenulo malim automobilom ka Srbiji. Spavali su sve dok vozač nije počeo da se dere "Ajde! Ajde!" i maše rukom ka zapadu. Ponovo su trčali kao mahniti kroz mrak. Posle deset minuta su stali da se prebroje. Nastavili su da hodaju u pravcu u kome im je vozač pokazao. Na nekom putu, jedan iz grupe je rekao da ovde moraju da čekaju, da će kola doći na te GPS koordinate. Čekali su satima, bez vatre i ćebadi. Dogovorili su se da će krenuti bilo gde ako niko ne dođe u narednih deset minuta. Kao da su ih prizvali, na horizontu su se pojavili farovi automobila.

U autu su ponovo zaspali, a vozač ih je probudio na benzinskoj pumpi na autoputu. Bili su u Srbiji. Rekao im je da dalje moraju taksijem, da će ih koštati 10 evra po čoveku i da traže *Avgani park*, park ispred Ekonomskog fakulteta u Beogradu. Tamo je video mnogo sunarodnika, »

MUDŽIB NA KAPIJI EVROPE: Daleko je Francuska
Fotografije: Marko Rupena

prišao im, rekao da je nov tu, a oni su mu rekli da može da spava tamo, u barakama.

DOĆI ĆE DAN...

Mudžibova prva ideja je bila da putuje u Francusku. Za taj put je njegov otac platio krijumčarima u Kabulu, ne zna koliko, to je sve otac sredio. Njegovo je bilo samo da se pojavi gde mu krijumčari kažu i da čeka. Tokom celog putovanja, kod sebe nikad nije imao više od 50 evra, taman koliko treba za nešto hrane, telefon ili taksi. Kad je video koliko je teško putovati, odlučio je da ipak ide samo do Austrije, kod nekih rođaka koji tamo već dugo žive, imaju i državljanstvo. Studiraće programiranje, to je dobar posao.

Prošle nedelje, pre nego što je temperatura otišla u minus, od prijatelja je pozajmio 20 evra i kupio pantalone na Zelenom vencu. Ima lošu obuću, probušenu, a patike koje ima na sebi je takođe pozajmio da može da nas provede kuda treba. Iz jedne organizacije su mu obećali da će mu naći neke cipele, ali nije lako, ima veliku nogu.

Hladno je. Nema mnogo stvari koje može da radi. Inače se moli pet puta na dan, ali sada to baš nije moguće. Zdrav je, hvala bogu. Brine o higijeni koliko god može. Neke organizacije dele kupone za kupanje u Miksalištu, ali tu je uvek velika gužva. Kada je sunčano, kupaju se ispred baraka. U buradima, na vatri greju vodu. Imaju i mesto gde peru odeću, ali to je rizično. Odeća se najviše krade sa kanapa za sušenje. Nekada ostaneš i bez telefona ako ne paziš. O ćebadi, koje nema dovoljno, da ne govorimo. Zbog toga ponekad izbije tuča, ali ništa strašno.

U hangaru, na čijim zarđalim vratima su ispisane reči na persijskom i arapskom jeziku, pokazuje nam mesto gde je spavao prvih noći. Držimo šalove preko usta i nosa jer je nemoguće normalno disati u ogromnoj prostoriji punoj dima. Ljudi po betonskom podu spavaju prekriveni tamnom ćebadi preko glava. Trojica u limenom loncu kuvaju iseckan paradajz. Grupa dečaka od dvanaestak godina, potpuno crni u licu od gareži, veselo se kikoće oko vatre. Dvojica starijih unose komad drveta koji je nekad bio prag na pruzi, koja je uklonjena zbog izgradnje nelegalnog "Beograda na vodi".

Desetak metara od hangara, nedaleko od skoro podignutog paravana koji izbeglice zaklanja od gradilišta budućeg oblakoderskog naselja, gori velika vatra. Iz creva koje viri iz zemlje izvire voda koja se još uvek nije zamrznula. Jedan čovek pere čađav lonac. Dvojica dečaka se zabavljaju gurajući kolica iz prodavnice.

Preko dana, Mudžib nekoliko sati bude u Miksalištu gde napuni bateriju na telefonu, koji mu je sada, kaže, čitav život. Sluša muziku, igra Kendi kreš sagu. Voli kriket. Ponekad ga igraju ispred hangara. Dok je išao u srednju školu, išao je u teretanu, ali ne voli kada ljudi imaju baš velike mišiće, zato je posle svakog treninga išao na trčanje.

Jednom nedeljno se čuje sa roditeljima, nemaju internet kod kuće pa ne može češće, a i bolje je tako. Govori im da je dobro, da ima dobar smeštaj, dobru hranu i da su svi fini prema njemu. Na svom Fejsbuku je okačio snimak gde sa prijateljima šeta okićenom Knez Mihailovom ulicom, smeju se, zadirkuju međusobno i pričaju nešto na paštu jeziku. "To smo zbog naših snimili. Da se ne brinu...", kaže Mudžib.¶

MIRKO RUDIĆ

+
Ciklus tribina
Velikani umetnosti i nauke i njihova zanemarena (homo)seksualnost

Institut za filozofiju i društvenu teoriju
Kraljice Natalije 45
sala na I spratu

organizacija
Centar za kvir studije

podrška
Centar za promociju nauke
Institut za filozofiju i društvenu teoriju

pokrovitelj
Kancelarija za ljudska i manjinska prava Srbije

14. 01. subota, 14h
+ **Alan Tjuring**
matematičar

govore
Ana Ješić
urednica izdavačke kuće ***Heliks***
Slobodan Bubnjević
urednik časopisa ***Elementi***
Đorđe Božović filolog

Aktivnosti se realizuju u okviru projekta „Stvaranje tolerancije i razumevanja prema LGBT populaciji u srpskom društvu"

TEOFIL PANČIĆ

Vulindi ima ko da piše

Kako je jedno lepo i pametno otvoreno pismo demagoškom dušebrižniku pogodilo u srž patologije postjugoslovenskog stanja

Praznici još pomalo traju i nikako da dotraju, praznično raspoloženje uvuklo nam se u kosti kao ova sibirska zima, pa je nekako red da u novu godinu ne krećemo s negativnostima svih vrsta, nego s nekim pozitivnim primerom, da se okuražimo, trebaće nam... I zato sam odlučio da glavni junak današnje kolumne bude Vulin, Aleksandar Vulin. Možda vam to izgleda kao pomalo neobičan izbor, ali sačekajte, sve će se razjasniti.

Ovaj čovek nepoznate profesije i neuhvatljivog životnodruštvenog smisla nedavno je, naime, dobio jedno vrlo poučno pisamce, poučno, naime, ne za njega – cenim da je čovek beznadežan slučaj – nego za sve one za koje još ima nade. Autori tog pisma su momci i devojke iz Inicijative mladih za ljudska prava, i to njenog ogranka u Hrvatskoj. Oni su, među ostalim antifašističkim aktivistima, učestvovali u akciji prekrivanja proustaškog natpisa u mestu Jasenovac, nedaleko od istoimenog ustaškog logora, zbog čega su fasovali privođenje od dirljivo legalističke hrvatske (da ne kažem: HDZ-ove) policije, a možda im sledi i sudski progon. Tim je povodom znameniti ovdašnji antifašista Vulin Aleksandar pao u težak ritualni amok i zavapio u svom poznatom "stan'te paše i ustaše" stilu, opleo po "novoj eskalaciji ustaštva u Hrvatskoj" ili tako već nešto, i zatražio da prestane policijski i sudski progon njegove antifašističke braće i sestara. Pošto se oni, eto, bore protiv ustaša, a i on se, kanda, bori protiv ustaša – doduše, s rezervnog položaja, iz Beograda i Novog Sada. Što me podseća na znameniti vic iz sovjetskih vremena kad Amerikanac kaže "Ja mogu da stanem pred Belu kuću i uzviknem 'Dole predsednik Amerike' i niko me neće uhapsiti", na šta Rus kaže "Pa šta, i ja mogu da stanem pred Kremlj i viknem 'Dole predsednik Amerike' i isto me niko neće uhapsiti"...

Čudna mi čuda, reći ćete vi, nismo li se već nagledali i naslušali sličnog politikantskog prekograničnog prekonosiranja? Jesmo, naravno, a Vulin je tu vazda jedan od najspremnijih entuzijasta. Megjutoa, nije u Vulinu kvaka – nije u Vulinu *ništa*, ako ćemo pravo, i nikada tu ničega nije ni bilo. Pa otuda i nije istinski problem u tom Vulinu (to je samo simptom) nego u društvu u kojem su vulini ne samo mogući nego i stvarni, štaviše, moćni, uticajni, nekakvi Faktori... U tom je smislu – ne mogu odoleti da vas ne podsetim – kalendar neumoljiv: pogledajte kad je lice Vulin Aleksandar u Srbiji bilo Neko i Nešto (devedesete, pa od 2012. do danas), a pogledajte kad je bilo svedeno na svoje prirodno stanje (oktobar 2000-2012), i sve će vam se ka'sti samo.

Kako god, nadahnjujući primer za prvu ovogodišnju kolumnu nije nesrećnik koji svetom nosi svoju sramotu transferišući je svima nama, nego one i oni koji su mu lepo i pametno otpisali na njegovu zabrinutost za njih, a i za (hrvatski) antifašizam generalno: hvala što brineš, ali nemoj više! Umećemo to i sami, a ti se, braco, pobrini za (anti)fašizam u svom dvorištu, nije da tamo nemaš dovoljno posla... Naravno, znaju oni a znamo i mi koji znamo Vulina još otkad se zavulinio da vulini poput njega ni kod kuće, a kamoli u susedstvu, nisu deo rešenja nego deo problema, ali je ipak bilo jako dobro što su javno odreagovali na tu toksičnu demagogiju, ne dopustivši ni najimplicitnije bilo kakvu mogućnost aproprijacije od nedostojne persone koja u već skoro četvrtvekovnom kontinuitetu vredno širi svakovrsni mrak i organizovanu glupost i zastupa još nedostojnije od sebe – osobe, stranke, ideologije, strukture, službe, političke prakse. Ovo vredi citirati (Peščanik, 31.12.2016.): "Ta principijelna pozicija znači, ma koliko puta Vi upozorili na nepravdu prema nama koji se protiv nacionalizma borimo, da Vi i mi nismo i ne možemo biti partneri, ne možemo biti saveznici i ne možemo biti suborci. Vi ste, g. Vulinu, suprotstavljeni hrvatskom nacionalizmu, ali srpski prodajete svakoga dana obavljanja svoje javne dužnosti. Daleko ste bliži onima koji su ovu ploču postavili i onima koji osnivaju povjerenstva umjesto da ju skinu, nego nama koji se nje sramimo i koji se njoj protivimo". Te reči su srž ne tek jedne konkretne prepiske, nego *patologije postjugoslovenskog stanja* uopšte, sa svim silnim profesionalnim mutikašama (i korisnim internetskim i glasačkim idiotima pride) koji veselo parazitiraju na veleprodaji muda za bubrege.

I daleko je, kad smo već kod bliskosti, Vulin kao Vulin te vulin kao metafora, bliži jednoj Kolindi Grabar Kitarović, koja nekako baš tih dana izjavljuje kako u Hrvatskoj "nema nikakvog neoustaštva", nego onima u Hrvatskoj koji se protiv neoustaštva bore kao slobodni građani, jer ih je sramota i jer ne žele da pristanu na ono na šta slobodan čovek ne može i ne sme da pristane kao na nešto "normalno". Kako sad, ali Vulin tvrdi baš suprotno od Kolinde GK – da od ustaštva sve vrvi? Pa da: baš to ih povezuje. Ona kojoj je briga o ustaševanju u opisu posla (eh, kad ne bi bila ona koja jeste) negira ga, onaj koji bi morao da ima preča posla kod kuće – eh, kad ne bi bio onaj koji jeste – potencira ga i demagoški jaše na njemu, šireći krugove mržnje i netrpeljivosti. Nesvesno? Ma, hajte molim vas. Niko nije *nesvestan* četvrt veka u kontinuitetu. Kako god, to su dva lica bazično istog ponašanja, istog besramnog cinizma, istog beščašća. Kolinda i Vulinda. E, zato je ovo pisamce važno: možete šta hoćete, za neko vreme, ali vidimo vas i znamo vas kao zlu paru. ¶

Belo mleko, crne slutnje

Primarni proizvođači kažu da je sad definitivno došao kraj domaćoj proizvodnji, naročito na malim gazdinstvima sa manje od deset krava, jer "naš seljak" ne može da konkuriše svom zapadnom kolegi: ovom potonjem su dostupni jeftini krediti, država ih subvencioniše na razne načine, dok je ovde sve suprotno

Godinu i po dana posle uvođenja prelevmana na uvoz mleka, mesa, mlečnih i mesnih proizvoda, ovaj (ne)popularni alat za zaštitu domaćeg tržišta – proizvođača i prerađivača mleka i mesa – ukinut je. Prema proceni nadležnih, domaće mlekarstvo više nije ugroženo poplavom mleka iz Evropske unije po dampinškim cenama.

Vlada Srbije je ovu vancarinsku zaštitu uvela polovinom 2015. godine kad su, posle ukidanja proizvođačkih kvota i gubitka velikog i sigurnog ruskog tržišta, zalihe mleka, naročito u Danskoj i Nemačkoj, narasle toliko da je pretio kolaps cele grane. Sledstveno tržišnoj logici, otkupne i prodajne cene su prepolovljene, a obodne evropske zemlje, uključujući i Srbiju, zapljusnute mlekom jeftinijim nego ikada. Zbog toga – prelevmana – gunđala je Evropska komisija, ali je i iskazala razumevanje. Prema rečima ministra poljoprivrede Branislava Nedimovića, evropsko tržište se sad stabilisalo, otkupne cene su porasle, mada su (navodno) i dalje niže nego u Srbiji, te nema više potrebe za zaštitom domaćih proizvođača, a i Evropskoj komisiji je strpljenje i razumevanje omalilo, pa insistira na punoj primeni Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, koji isključuje svaki protekcionizam.

ŽALBE PROZVOĐAČA

Na ovu vest su se prvi oglasili primarni proizvođači, oni koji 365 dana u godini hrane i muzu krave, konstatacijom da je sad definitivno došao kraj domaćoj proizvodnji, naročito na malim gazdinstvima sa manje od deset krava, jer "naš seljak" ne može da konkuriše svom zapadnom kolegi: ovom potonjem su dostupni jeftini krediti, država ih subvencioniše na razne načine, dok je ovde sve suprotno.

"Posledice će prvi da osete mali proizvođači", kaže za "Vreme" Jovica Kalin iz Idvora, vlasnik stada od pedesetak muznih krava i nešto manje junica i teladi. I do sada su, veli, oni bili prvi na udaru kakav god, pa i najmanji poremećaj na tržištu da se dogodi: mlekare ih samo obaveste da više neće od njih da otkupljuju sirovo mleko jer, recimo, količina je mala pa se ne isplati ni dolaziti, ili mleko kao ima mnogo bakterija, ili... "Doći ćemo i mi 'srednji' na red: uvek mogu da nam promene klasu mleka, sa ekstra na prvu, i da nam tako smanje zaradu, jer može im se; njihova laboratorija, njihovi rezultati, ništa mi tu ne možemo." Ne bi, dodaje, bilo prvi put.

Pre pola godine, kad je ukidanje prelevmana bilo na tapetu, direktor Imleka Ilija Šetka elaborirao je u intervjuu za "Blic" razloge zašto prelevman ne treba da se ukine: "U Evropi je istovremeno došlo do skidanja kvota na proizvodnju sirovog mleka i uvođenja sankcija Rusiji u koju su prethodnih godina izvezene velike količine mleka. Ti viškovi su narasli na takav nivo da se jedino mogu porediti sa poplavom. U takvoj neprirodnoj situaciji, skidanje prelevmana bi za domaće primarne proizvođače mleka značilo otvaranje brane pred poplavom. Evropski viškovi mleka bi bukvalno poplavili Srbiju i napravili nemerljivu štetu našim farmerima i ekonomiji u širem smislu." Dakle, zaštita primarnih proizvođača.

Međutim, odmah pošto je ta zaštita primarnih proizvođača stupila na snagu, pale su otkupne cene sirovog mleka. Generalni direktor Imleka imao je za to racionalno obrazloženje: "Prelevmani nemaju direktnu povezanost sa cenom mleka. Oni služe za odbranu samog domaćeg mlekarstva i količine otkupa sirovog mleka, kao i broja grla koja trenutno imamo u Srbiji. Cena se formira na bazi cena mleka u Evropi i okruženju. Srbija bez obzira na prelevmane nije izolovana. Daću vam jedan primer: Imlek i Šabačka mlekara imaju ozbiljan izvoz sira u Rusiju, ali i ozbiljnu konkurenciju mlekara iz Belorusije. Ako su cene sirovog mleka kod nas veće, konkurentnost je manja, što vodi do pada plasmana, samim tim i otkupa. Najgore je kad imate viškove koje nema ko da otkupi, onda više nije pitanje cene, već se mleko prosipa."

STABILIZACIJA I OTKUP

Sad, kad više nema prelevmana, Šetka tvrdi da ovaj potez vlade ne treba mnogo da plaši, jer se i stanje na evropskom tržištu stabilizuje: "Stabilizacija tržišta mleka u Evropi se dešava ne samo kroz blagi porast cene u poslednjih nekoliko meseci, već najviše kroz to što više nema viškova. Vi danas nemate više situaciju da oni ne znaju šta će sa mlekom i da ga guraju na sve strane, tako da u tom smislu prelevmani više nisu neophodni. Mislim da je bilo najbitnije da imamo prelevmane u zadnjih godinu i po dana, a da od 1. januara prelevmani nisu neophodni i da će se industrija održati bez obzira na to da li ima prelevmana. S obzirom na trend u poslednja dva kvartala, realno je očekivati da dođe do pada cene otkupa po formuli po kojoj se cena formira. Variranje cene od nekoliko dinara po litru mleka jeste veoma bitan parametar za proizvođače sirovog mleka, ali je bitnije očuvanje količina i nastavak otkupa domaćih viškova mleka. Smanjenje cene otkupa ima pozitivan efekat na potrošače, jer dovodi do smanjenja cena mleka i mlečnih proizvoda."

ŠIRENJE PANIKE

Da se malim proizvođačima ne piše baš dobro, nagovešteno je još polovinom decembra prošle godine kad je Nacionalna organizacija za zaštitu potrošača (NOPS) objavila na svom sajtu rezultate analize pasterizovanog mleka na (ne)dozvoljeno prisustvo bakterija – enterobakter i ešerihiju koli pod naslovom "Kakvo mleko pijemo!? Mleko u kesama opasno po zdravlje!". U sledećih nekoliko dana ovaj

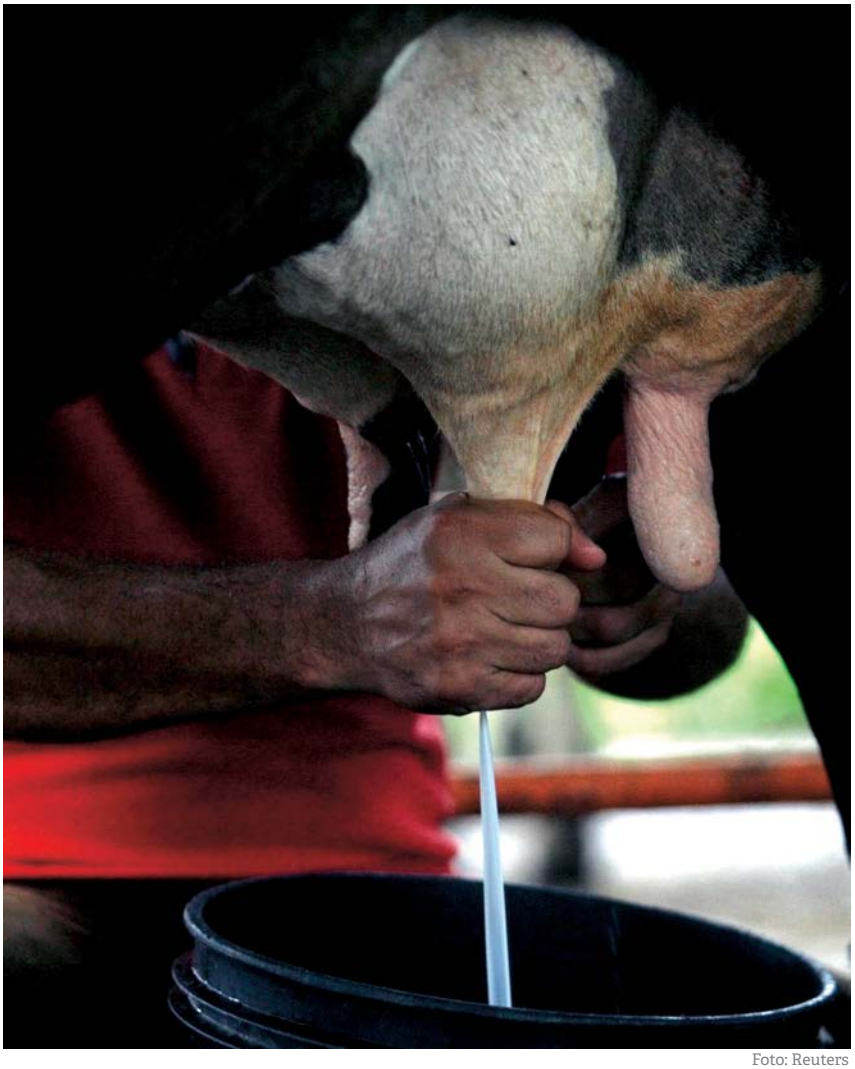

Foto: Reuters

"uskličnik-upitnik-uskličnik" naslov se multiplikovao u raznim kreativnim varijacijama, svi sa istom porukom: ne kupujte mleko u kesama. Naime, u osam od 22 kontrolisana uzorka populacija ovih bakterija bila je veća od onog što dozvoljava Pravilnik o kvalitetu i drugim zahtevima za mleko, mlečne proizvode, kompozitne mlečne proizvode i starter kulture.

Pored spiska mlekara čije mleko "nije prošlo", uz obećanje da će rezultat analize svih uzoraka naknadno da bude objavljen, što se nikad nije dogodilo, objavljen je spisak navodno kontrolisanih mlekara: na spisku ih je 31, upola više od broja uzoraka. Otud ono "navodno".

Goran Papović, predsednik NOPS-a, kao razlog za ovaj inače legitiman poduhvat navodi veliki broj navodnih pritužbi potrošača na kvalitet pasterizovanog mleka – da se pasterizovano mleko u kesama brzo i lako kvari, da ima čudan miris i slično, zbog čega su i odlučili da se ono ispita. "Nakon sve učestalijih prijava rešili smo da obiđemo celu Srbiju kako bismo prikupili uzorke iz mlekara", objasnio je.

Rečeno – učinjeno. Dobro, možda jesu obišli mlekare, ali svakako ne da uzmu uzorke kako to inače određuje nadležni pravilnik – sa proizvodne linije, već u maloprodaji, što jeste logično – to je ono šta potrošač kupuje, ali prosto nije takva procedura, ne samo ovde, nego i u Danskoj i Nemačkoj.

Kako god da jeste, za NOPS "manji proizvođači mleka u kesama ne samo da obmanjuju potrošače zarad većeg profita kupujući bakteriološki neispravno sirovo mleko koje nijedna ozbiljna kompanija ne bi otkupila, već dovode u pitanje zdravlje svih konzumenata, naročito dece u čijoj je ishrani mleko najzastupljenije", te stoga apeluju "na potrošače da ne kupuju mleko u kesama pomenutih proizvođača", kao i na "trgovinske lance da ne prodaju ova mleka (pazi sad!) bar iz moralnih razloga, kako bi sprečili (pazi opet!) dalje trovanje dece i ljudi u Srbiji".

O čemu je zaista reč, Papović je objasnio u gostovanju na Radio-televiziji Vojvodine: "Ono što se na prvi pogled može zaključiti jeste da su veliki proizvođači izuzetno pedantni i da u njihovom mleku nema bakterija, za razliku od malih mlekara u čijem mleku u kesama je otkriveno prisustvo ešerihije koli i entero bakterije."

I NIKOM NIŠTA

Na ovu dojavu/objavu munjevito je reagovala Uprava za veterinu Ministarstva poljoprivrede, što je za svaku pohvalu. "Inspektori su dobili nalog da izvrše kontrole u svim mlekarama koje su bile na spisku onih u kojima se prodaje mleko neispravnog kvaliteta, a bilo koja odstupanja biće sankcionisana", izvestio je v.d. direktora Uprave za veterinu Nenad Petrović. "U toku kontrole će se vršiti i pregled objekta, uslova rada i zaposlenih radnika, kontrola i uzorkovanje ulazne sirovine kao i gotovih proizvoda. Bilo koja odstupanja koja se eventualno pronađu, kaže on, biće sankcionisana ili privremenim zatvaranjem objekta ili zatvaranjem na duži period."

Koji dan kasnije načelnica veterinarske inspekcije Ljiljana Ivanjac je u jutarnjem programu RTV-a javnost obavestila da je obrada uzoraka koji su uzeti iz mlekara koje se nalaze na spisku za proveru u toku: "Rezultate analiza očekujemo do kraja nedelje. O svemu ćemo blagovremeno informisati javnost. Naše dosadašnje kontrole i analize pokazuju da je moguće da se u toku proizvodnog procesa dogode pojedina, da tako kažem, mikrobiološka iskakanja, ali sami proizvođači čim to utvrde preduzimaju mere kako se takvi nebezbedni proizvodi ne bi pojavili na tržištu. Mi smo prošle i ove godine sprovodili redovne kontrole, uzimali uzorke i nismo imali ovakve nalaze."

Od blagovremenog informisanja javnosti ništa, od NOPS-ove naknadne objave rezultata analize svih uzoraka takođe. Štaviše, ono "uskličnik-upitnik-uskličnik" obaveštenje/upozorenje uklonjeno je sa sajta Nacionalne organizacije potrošača koja "pored unapređenja oblasti zaštite potrošača putem edukacije i pružanja pravne pomoći ima za cilj i obavezu da vrši kontrolu kvaliteta i ispravnosti proizvoda na tržištu Republike Srbije".

Kad ono beše velika frka oko aflatoksina u mleku, NOPS je imao zapaženu ulogu: i oni su uzorke slali na analizu, ali rezultat nikad nisu objavili, već su, kako je Papović kreativno objasnio, obavestili samo proizvođače, jer to – objavljivanje rezultata pre nego što se proizvođač obavesti – "ne bi bilo fer".¶

ZORAN MAJDIN

Politički ciljevi umesto podrške porodici

Kada planiraju da postanu roditelji, mladi na institucionalnu pomoć društva kroz ustanove za čuvanje dece, a posebno na finansijsku pomoć države, praktično i ne računaju

Imamo Strategiju rađanja usvojenu 2008, koja do sada nije primenjivana. Imamo i najnoviju meru, ukidanje povraćaja PDV-a na hranu i opremu za bebe. Kako reče jedan roditelj: "Meni je za blizance povraćaj 10.000 i znači mi ko kuća." Umesto toga, država nudi kompenzaciju kroz veće iznose roditeljskog dodatka, pogotovo roditeljima prvog deteta – 100.000 dinara umesto dosadašnjih 38.000. Što je pohvalno, samo što to nije mera smanjenja ekonomske cene roditeljstva, kao što je bio povraćaj PDV-a, nego mera populacione politike.

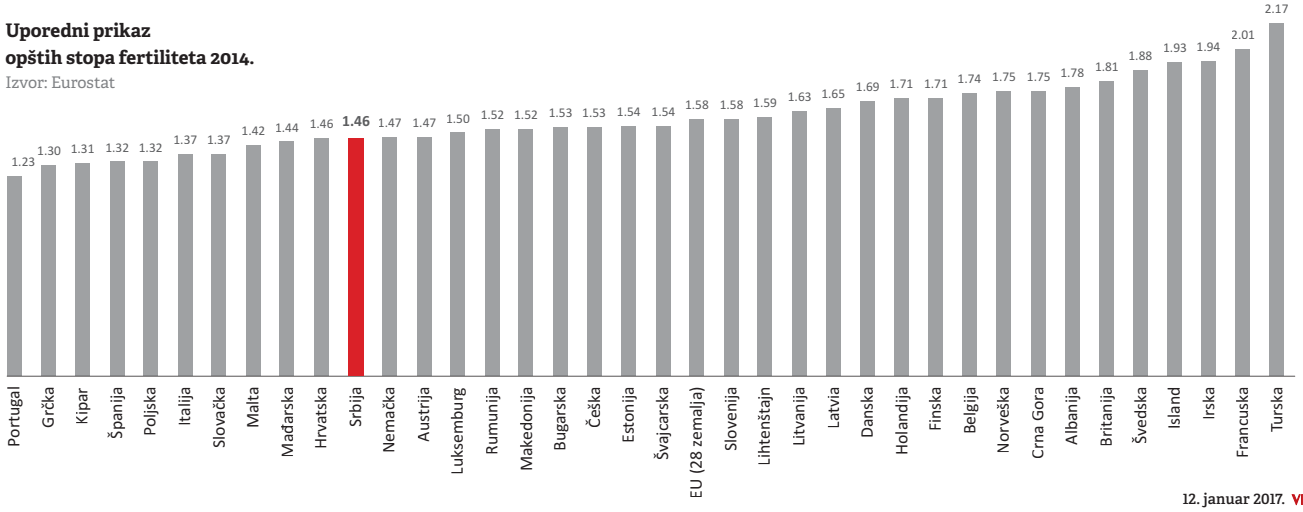
Zahuktava se novoosnovani Demografski savet, a o borbi za natalitet govori se kao o jednom od najvažnijih nacionalnih pitanja u zemlji. U sklopu toga, ministarka za populacionu politiku Slavica Đukić Dejanović prvo je, prema pisanju medija, najavila, a onda demantovala osnivanje saveta za borbu protiv abortusa. Jer dvesta hiljada žena u Srbiji godišnje izvrši abortus, samo, s kojim razlogom? I premijer Aleksandar Vučić podržao je politiku rađanja, a ne abortusa, javno ugostivši porodicu pukovnika Zorana Stojiljkovića koji sa suprugom ima jedanaestoro dece. Kasnije se iz medija saznalo da je ova skromna porodica, dok nije dobila stan od Vojske, duže od decenije živela u nužnom smeštaju, da žive od jedne plate i dva dečja dodatka, da im se dešava da bukvalno ostanu bez dinara, pa se zadužuju, pa vraćaju dugove i tako ukrug.

SAN O VELIKOJ NACIJI

Tim Instituta za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu – Smiljka Tomanović, Dragan Stanojević i Milana Ljubičić, objavio je studiju pod naslovom "Postajanje roditeljem u Srbiji. Sociološko istraživanje tranzicije u roditeljstvo", u kojoj se, između ostalog, kaže: "Značajan problem domaće politike usmerene ka demografskim pitanjima je zaokret osamdesetih godina prošlog veka od politike podrške porodici na populacionu politiku, koja za cilj ima podsticanje nacionalne integracije i etničku obnovu. Ovakva politika je zasnovana na političkom programu i vođena prvenstveno političkim ciljevima (obnove stanovništva) i narativima o velikoj naciji, pa su i efekti najčešće izostajali na praktičnom planu. Od početka devedesetih, mere podrške porodici, ali i bilo kakve mere populacione politike na nivou strateških ciljeva nestaju, ostavljajući isključivo ljušturu narativa o *beloj kugi* i depopulaciji, za šta su krivce pronalazili u feminizmu, hedonizmu (posebno mladih žena) i zapadnim vrednostima. Ovakvi diskursi su imali i funkciju kompenzacije bavljenja ovom temom na temeljan način."

"Razmišljam o deci i to dosta u poslednje vreme", kaže u istraživanju devojka iz sela u Vojvodini koja živi sa svojim dečkom i radi pod ugovorom u državnom sektoru. "U kom smislu razmišljaš?" "U smislu da bismo voleli da osnujemo porodicu, da imamo dete. Ali to povlači sve ostalo. Posao, kuća, stan... Volela bih da obezbedimo uslove u kojima bismo da donesemo to dete na svet. Vreme odmiče, iz godine u godinu, nekako nam situacija ne deluje baš svetlo. Moraćemo to u skorije vreme... Mislim, 'morati'... Ja sam žena, imam trideset godina, biološki sat otkucava... dosta nam je to jedan pritisak." "A kako se ti osećaš zbog toga? Kažeš da je to pritisak." "Pa osećam, dosta me to frustrira, ta tema. Dosta me iscrpljuje, izmara više, jer nemam neko konkretno rešenje toga." "A šta bi po tebi trebalo sve da se ispuni da bi do toga došlo i koliko je to realno?" "Koliko je realno ne znam. Trebalo bi da obezbedimo neki krov nad glavom. Trebalo bi da imam posao za stalno. To su, ovako, dve veće stavke. Nažalost, pošto radim na određeno,

Uporedni prikaz opštih stopa fertiliteta 2014.
Izvor: Eurostat

POMOĆ DECI I RODITELJIMA: Mrvice od države
Foto: A. Anđić

meni je kristalno jasno da kada mi se prekine ugovor, ako budem trudna, neće se nastaviti, a ustanova je takva da ne plaća trudničko zaposlenima na određeno vreme. Sa jednom platom nisam sigurna da bismo izgurali sve što prati em trudnoću, em potrebe deteta."

Na osnovu nacionalno reprezentativnog uzorka od 1627 mladih, studija o roditeljstvu zasnovana je na kombinovanoj analizi rezultata anketnog istraživanja i intervjua – iz različitih delova Srbije. Najopštiji rezultati pokazuju da Srbija još spada u red zemalja u Evropi u kojima se relativno rano ulazi u brak, s tim što se prosek godina starosti prilikom sklapanja prvog braka pomera naviše, žene 27,5 godina a muškarci 30,8. Što je posledica nezaposlenosti, stambene oskudice, nerazvijene sistemske podrške roditeljstvu, a ne kulturnih modela odlaganja roditeljstva koji karakterišu zemlje zapadne Evrope. Dakle, pre je reč o nuždi u odlaganju, pa i odustajanju od braka, nego o takvom slobodnom izboru.

Rast proseka godina ulaska u brak ide zajedno sa rastom broja godina prilikom rađanja prvog deteta. Rezultati dalje pokazuju da čak 76,9 odsto mladih žena starosti do 29 godina nije rađalo, te da se rađanje približilo trećoj deceniji života žena. Mada, u poređenju sa Evropom, Srbija pripada redu zemalja sa relativno nižim prosekom godina rađanja žena. Uprkos tome, stopa fertiliteta je 2014. godine iznosila 1,46, što Srbiju svrstava u zemlje sa izraženo niskim nivoom rađanja.

Pođimo od temeljnog uslova mladih za odlučivanje na roditeljstvo, a to je zaposlenost. Stope njihove nezaposlenosti su veoma visoke i prilično stabilne tokom poslednje decenije. Ukupna nezaposlenost mladih starosti 18–35 godina 2014. iznosila je 31,2 odsto. Još veći problem je dugoročna nezaposlenost (nezaposlenost duža od godinu dana), koja prelazi polovinu populacije nezaposlenih i podjednako pogađa mlade bez obzira na obrazovanje. Osim toga, na tržištu Srbije sve je manje sigurnih poslova i sve više kraćih ugovora o radu. Četiri petine mladih (80,4 odsto) je 2008. radilo sa ugovorom za stalno, da bi 2014. to učešće opalo na dve trećine (68 odsto). Svaka deseta mlada osoba ne ostvaruje pravo na zaradu ili naknadu iz svog rada, što znači da najčešće volontira ili radi kao pomažući član na gazdinstvu. Četvrtina mladih koji rade ne ostvaruju pravo na penzijsko i zdravstveno osiguranje, dok trećina njih nema pravo ni na plaćeno bolovanje ni plaćeni godišnji odmor.

U okviru ove depresivne statistike, treba pomenuti i to da su stope zaposlenosti žena trenutno niže nego kod muškaraca. Kao i to da je u svim obrazovnim kategorijama prosečna plata žena niža i iznosi od 65 do 85 odsto plata koje zarađuju muške kolege.

ŠTA NUDI DRŽAVA

Kada je reč o podrškama države porodici i roditeljstvu, one su u našoj zemlji uglavnom usmerene na smanjenje siromaštva i materijalna davanja. U fokusu mera države su najsiromašnije društvene

Abortusi u Srbiji

Gotovo sve žene u fertilnom periodu (15–49 godina) imaju znanja o modernim i tradicionalnim načinima upotrebe kontracepcije, s tim što je upotreba tradicionalnih metoda daleko zastupljenija (18,4 odsto udatih žena koristi moderne, a 40 odsto tradicionalne metode). Da postoji izvestan pritisak na žene da rađaju, kao i da postoje otpori, ukazuje činjenica da svaka šesta mlada žena želi da proredi rađanje (najčešće sa idejom da ga odloži za kasnije), a pritom nije u situaciji da upotrebljava kontraceptivne metode. Starije žene u nešto većoj meri izražavaju želju da prestanu sa rađanjem, ali ne upotrebljavaju kontracepciona sredstva, što upućuje na to da očekivanja i pritisci prate žene tokom svih faza životnog toka. U Srbiji je abortus još veoma značajan oblik kontrole rađanja, koji se veoma sporo zamenjuje modernim kontraceptivnim metodama. Prosečno učešće abortusa po ženi starosti 15–49 godina je 0,3, odnosno gotovo svaka šesta žena (14,9 odsto) imala je iskustvo abortusa. Učešće abortusa raste sa godinama starosti, ali opada sa povećanjem životnog standarda i nivoom obrazovanja žene.

»

grupe i zaposleni roditelji, tako da van formalno definisanih mreža podrške ostaje dobar deo roditelja kojima je pomoć potrebna. S druge strane, i pored niza državnih strategija i podrški, porodica i njene neformalne mreže na sebe preuzimaju značajan teret staranja o deci. Zato što je obuhvat predškolskih ustanova i vrtića u Srbiji na prilično niskom nivou, sve važniju ulogu dobijaju tzv. baka servisi. Ukupan obuhvat dece u 2014. bio je svega 36,2 odsto i prilično je regionalno neujednačen. Najopsežniji obuhvat, prema podacima za 2010, ima područje grada Beograda, u kojem je do tri godine starosti obuhvaćeno 14,6 odsto dece, a starosti 4–7 godina 59,9 odsto (ukupno je obuhvaćeno 36,7 odsto), dok je najniži nivo obuhvata u centralnoj Srbiji sa svega 5,1 odsto dece do tri godine starosti i 29,5 odsto dece 4–7 godina, (svega 17,9 odsto ukupno dece je obuhvaćeno sistemom predškolskih ustanova).

Foto: FoNet

Pored toga, uočeno je da većini roditelja veliko finansijsko opterećenje predstavljaju troškovi oko ishrane dece, pelena, odeće, nameštaja, knjiga i školskog pribora, za koje porezi nisu umanjeni. Tu su i nefleksibilni radni uslovi koji stvaraju roditeljima veliki problem usklađivanja radnih i porodičnih obaveza, što dovodi do njihovog iscrpljivanja – sindroma "večitog nedostatka vremena i umora".

BRAK NA PRITISAK

Brak se u shvatanjima mladih u Srbiji poistovećuje sa rađanjem. Devojke mnogo češće od mladića pominju "simbolične godine", povezane sa rizicima kasnijeg rađanja, kao što i trpe očekivanja okoline koja vrši pritisak na njih.

"Ja sad imam trideset godina i imam samo jednu neudatu drugaricu", kaže devojka iz malog mesta u Srbiji. "Sve su mi udate, sve imaju decu. Kad sam mogla da se udam, ja nisam, a imala sam ozbiljnu vezu. Sad mi se ne žuri sa udajom. Imam trideset godina, nemam više dvadeset ni petnaest. Šta da ti pričam!? Sve što si stariji, sve je teže da nađeš nekoga, veruj mi. Ja dve godine nisam imala dečka, izlazila sam jednom u dva meseca." "Da li si zadovoljna svojim životom?" "Jesam, sem toga što nisam ispunjena na tom planu da još nisam udata i to već malo onako stvara pritisak." "Koju vrstu pritiska?" "Na primer, pritisak sa strane, tu u sredini u kojoj živim. Ta stalna pitanja kad ćeš, zašto nisi. Čovek već oseća da možda nikad i neće i onda kao da mu nešto fali ako već nije."

Zasnivanje porodice se među mladima u značajnoj meri doživljava kao obeležje odraslosti – preko polovine ispitanika ga vidi kao znak zrelosti. Od ostalih navedenih razloga za zasnivanje porodice izdvaja se "ne želim da živim sam/a" kod više od petine, a 8,8 odsto ispitanika nije sigurno da želi porodicu. Roditeljstvo pak ima veliki značaj: 56,1 odsto svih ispitivanih mladih je izjavilo da je to jedna od važnih stvari, a 30,9 odsto da im je roditeljstvo najvažnija stvar u životu. Jedan deo ispitanika – njih 13 odsto smatra da roditeljstvo nije "toliko" ili "nije uopšte" bitno. Kod mladića su češći iskazi koji ukazuju na tradicionalna značenja roditeljstva: "Bog me i ostavio da nastavim svoju lozu, da bih imao svoju decu", kaže mladić, nezaposlen i poljoprivrednik, u dugoj vezi. Dok na pitanje: "Da li misliš da su roditeljstvo i brak neophodni uslovi za odraslost", devojka iz Beograda, fakultetski obrazovana, živi u kohabitaciji, kaže: "Nisu. Ja to ne vidim tako. Najviše sam sebe smatrala odraslom kada sam počela sama da živim. To mi je bilo to."

Kao uslove za roditeljstvo svi su izdvojili posedovanje vlastitog stana, visoko rangiran uslov je i stalan posao, a slede visoki mesečni prihodi koji se pominju u preko 50 odsto slučajeva. Znatno se manje navode završena škola i pomoć roditelja, a na institucionalnu pomoć društva kroz ustanove za čuvanje dece, a posebno na finansijsku pomoć države, daleko se manje računa, pa se tako i ređe navode kao uslovi za roditeljstvo.

Autori studije ističu da povećano učešće ispitanika od 34/35 godina koji ne žive sa van/bračnim partnerom, odnosno neoženjenih/neudatih kojih ima za više od 50 odsto u odnosu na istraživanje iz 2003. godine predstavlja jasan trend i zaslužuje posebnu analizu. Ovi mladi u dve trećine slučajeva žive u roditeljskom domaćinstvu, među njima je gotovo dvostruko više muškaraca nego žena, preko trećine je u rizičnom radnom statusu, gotovo polovina ima lična primanja ispod prosečnih, a 14,5 odsto nema lične prihode.

Iako velika većina onih koji su u braku i već su postali roditelji ima kompletnu pomoć i podršku svojih roditelja, postoje i slučajevi kada mladi roditelji žele da izađu iz patrijarhalnog kruga i samostalno vode život. Koliko je to danas u Srbiji izvodivo i koja je cena toga, to verovatno samo oni znaju.

"Otišli smo jer nismo mogli da nađemo zajednički jezik, pošto smo tada živeli sa četiri generacije u kući. To je kao rogovi u džaku. Svi zapovedaju." Ili, drugi slučaj: "Niko nam ne pomaže, ni finansijski, ni psihički, ni fizički. Moji roditelji su u drugom gradu, ali bez obzira na to možda bi i mogli. A njegovi su ovde, imaju svoje neke obaveze. Iskreno da ti kažem, možda smo i mi negde zaslužni, tako smo sami hteli." ¶

IVANA MILANOVIĆ HRAŠOVEC

LJUBOMIR ŽIVKOV

Popodne jednog bota

Mogu li ubogi članovi partije koji u prapočetku svoje karijere imaju čin bota i koji pišu svaki dan nešto za šta misle da ide na vodenicu njihove partije, nakon dužeg staža i sami postati plen svoje svakodnevne rečitosti?

Čovek koji bi pisao siranovska ljubavna pisma mogao bi, mislim, da podlegne zavodljivosti vlastitog jezika, mogao bi se, iako je bio namerio da devojku privoli na jednu noć sa njim, baš on zaljubiti, mogao bi se za adresatkinju vezati dublje nego što je zamislio.

Da li bot, koji se dragovoljno prihvata galiotskog posla, može ponavljajući iste hvalospeve prvosvešteniku i svojoj novoj veri, i koji se na svaku jeres obrušava svom svojom snagom, može postati istinski vernik, a želeo je samo da ispuni normu, da bude zapažen i nagrađen mestom u pomoćnoj policiji? Da li partija, a mislim prvenstveno na vladajuću, možda u tome vidi korist veću od one koju botovi utičući tobož na javno mnjenje? (Ne mogu baš ni posve poreći taj uticaj, ali držim da je dvostruk, dvosmeran: ako svojom mnogobrojnošću, učestalošću i strastvenošću, botovi pridobijaju ulenjene umove, nema sumnje da kod ljudi koji iole misle svojom glavom – iako su se potonji, eto, nepromišljeno, nepotrebno i njih nedostojno nakratko obreli u podzemnom svetu: "da vide šta običan svet misli" – pojačavaju ionako postojanu odbojnost prema režimu i njegovim volonterima.)

Po moemu, Partija ima od botovskog danonoćnog argatovanja koristi, mnogi od tih ljudi prvi put još od školskih dana nanovo pišu, i ne da pišu, nego vide svoje domaće zadatke kako stoje rame uz rame ili odmah ispod teksta nekoga ko je čuven i ko je do pre dve decenije imao maltene monopol na pisanje! Rodno mesto domaćih botova zar nije "Politika", gde si, potrefiš li samo šta uredništvo odobrava, ugledao svoje reči koje je složio grafički radnik u Krnjači, i, gle, behu istovetne kao one poslate od dopisnika iz Londona, ili kao reči koje je "Politika" dobila od lično TANJUG-a! O "Odjecima i reagovanjima" dosadno mi je i da govorim, govorim o ushićenju čoveka koji ne pripada čarobnom svetu pisane reči kad ugleda odštampane svoje rođene reči i svoje naizust znane, premda krajnje otrcane misli. (Prošao je kroz to tugaljivo čuvstvo i svaki slavnyi kolumnist, i dobitnik Žičke hrisovulje, kad je svoj prvi tekst ili prvu pesmu video odštampane i ukoričene, ali to beše davno: nekoć nepristupačni svet štampane reči sada je odgrađen i na izvolte je svakome ko vlada alfabetom i internetom.)

Partija je na dobitku, svaka vera, svaka crkva, svaka sekta, počiva i na obrascima koji se ponavljaju, muzičke teme koje se vrte u krug, jednolični ritam koji se pojačava i ubrzava, dovodi pripadnike plemena u trans, dakle, i ovo što rade botovi jeste rad na utvrđivanju i same stranačke vere i stranačke vojske, ali ne bih rekao da iza svega stoji preuzvišeni zamysel nekog partijskog pametnjakovića zaduženog da manipuliše javnošću: botovi su bujica koju je priroda interneta stvorila.

♥

Moje neznatnosti su se botovi ipak sve u svemu dosad klonili, klonim se i ja njihove znatnosti, ali opet, tu i tamo nabasam neoprezno na njihovo leglo. Pročitam na jednom pristojnom sajtu vest o nepristojnoj presudi NIN-u zbog nanošenja duševne i telesne boli ministru policije, i ugledam ispod: *Komentari: 52.* Opa! Ipak ljudi moraju dati oduška svojoj ogorčenosti i osramoćenosti, jer svaki je građanin osramoćen takvim verdiktom, kad, imam tamo šta i da vidim: "Bravo za hrabrog sudiju, preko glave nam je novinara koji izmišljaju i vređaju koga stignu", sledeći komentar: "I Srbija postaje pravna država, klevetnici su super prošli, sledeći put Padinjak", daj ja da doprem i do druge strane, ili do nekog ko je čitajući prvopristiglo seirenje naprasno zašiljio olovku i opleo po sudoljupcima, ali ne: "Svako ko danas sebe smatra novinarom misli da može nekažnjeno da vređa čestite ljude, možda smo zakon imali i ranije, ali sad se kleveta napokon stvarno kažnjava, NIN je još dobro prošao, buduće kazne ne treba da budu ovako blage."

I ja sad, kao čovek kome prve tri čašice rakije nisu prijale, srljam dalje, desetine i desetine komentara – smotra stanovnika najudaljenijeg ostrva koji, odsečeni od sveta, vrstu produžavaju kako najbolje mogu, ko sa bližom, ko sa malo daljom rodbinom: komentari su svi u nekom bolesnom srodstvu. Za pohvalu je ovolika prilježnost, braćo, ocena za umetnički dojam ne može biti prelazna, ali vi nikud i ne prelazite, vas učitelji prevode u naredni razred, gde ćete štancovati iste takve zadaće.

S druge strane, nasrnuti na botove zar nije besmislica, sramota i greh? Jedni nastupaju pod krštenim imenom i strpljivo zidaju svoju biografijicu nadajući se boljim danima, nameštenju u RGZ-u, katastru, Parking servisu, drugi svoje bisere štampaju pod nadimkom, neki bez sumnje rade i na nekoliko razboja, pa na istu temu imaju stilske vežbe (čitajući dela botova o presudi sudskoj imao sam dojam da su neka iz istog pera, bot se trudi, kao dramski pisac, da mu likovi govore svak svojim neponovljivim jezikom, ali nema uspeha).

Umesto što im stajem na muku, ne bih li, kao neko ko u pisanju ima više prakse, mogao napisati priručnik za botove koji istovremeno igraju nekoliko uloga, kako da se bolje maskiraju, kako da se sami malo bolje provedu dok su na dužnosti, i kako da njihova dela ne odaju jednu te istu neuku ruku? ¶

KOBNO JEDINJENJE

Fotografije: Marko Rupena

“U *Elektri*, kao i u svakoj složenoj jednom čoveku ili jednom motivu.

Poslednjih dana prošle godine u Narodnom pozorištu u Beogradu izvedena je premijera *Elektre* Danila Kiša u režiji Ive Milošević. *Elektra* je najpoznatije Kišovo dramsko delo. Kiš ju je napisao 1968. godine zato što mu je Atelje 212, gde je bio dramaturg, tražilo da prilagodi postojeći prevod Euripidove *Elektre* savremenom scenskom govoru. S obzirom da mu je, kako je napisao, “bilo jasno od prve, to je da je ta vrsta posla mrcvarenje i jalova rabota”, opisao je svoju *Elektru* kao “vrsta slobodnog asociranja nad jednim dramskim tekstom”.

U razgovoru sa rediteljkom Ivom Milošević samo sam se dotakla nekih njenih novih režija – *Pepeljuge* u Pozorištu “Boško Buha” i *Maratonci trče počasni krug* u zagrebačkom Kazalištu “Kerempuh” zato što je *Elektra* dovoljna za mnoge, i to sada važne teme. Osim ove tri najnovije, sada se igraju i sledeće predstave Ive Milošević: *Zmajeubice* i *Drama o Mirjani i ovima oko nje* u Jugoslovenskom dramskom pozorištu, *Revizor* u Ateljeu 212, *Princeza na zrnu graška* u Malom pozorištu “Duško Radović”, *Čudo u Šarganu* u Narodnom pozorištu Užice i *Mnogo buke ni oko čega* u Narodnem teatru “Vojdan Černodrinski” u Prilepu.

“VREME”: Tekst *Elektre* zahteva od gledaoca predznanje o grčkoj mitologiji. Zašto ste toj otežavajućoj okolnosti za običnog gledaoca dodali još jednu: inscenaciju koja je utemeljena na većini nedovoljno poznatom antičkom pozorištu?

IVA MILOŠEVIĆ: Ne bih rekla. Tragedije obrađuju mitove i zadiru u mitotvoračke praiskonske potrebe u svakom čoveku. Kako kaže Karen Armstrong: “Od samog početka mi smo izmišljali priče koje nam omogućavaju da svoj život smestimo u širi kontekst.” Ona kaže i da najsnažniji mitovi govore o krajnostima i primoravaju nas da iskoračimo izvan svog iskustva. Mit govori o nepoznatom. Mit je, na neki način, bio događaj koji se nekada zbio, ali se zbiva i u svim vremenima. Otuđenost nas,

MRŽNJE I GNEVA

formi književnosti i pozorišta kakva je tragedija, nemoguće je pronaći krivca u To je ono što tragediju čini umetnošću, a ne ponavljanjem života na sceni"

modernih ljudi, od mita je velika. Mit zadire u neizrecivo. Otud ceo rediteljski koncept poziva publiku da asocijativno percipira predstavu, da ne traži banalne aktualizacije i prizemna objašnjenja. Publika može da pojmi ideje i iskustva koja ne možemo da objasnimo racionalno. Pozvaću se opet na Karen Armstrong i njene reči o tome da mi imamo maštu, a ta sposobnost nam omogućava da mislimo o nečemu što nije neposredno prisutno na sceni. Predstava se bavi iracionalnim, i prostor predstave nije racionalan. Može se shvatiti kao levak na čijem dnu se nalazi crnilo. Može se shvatiti kao prostor neravnoteže, jer scenom dominira kosina.

Pojednostavljeno rečeno, *Elektra* Danila Kiša, kao i Euripidova, priča o osveti zbog mržnje. Elektra mrzi majku zato što joj je ubila oca, i živi za dan kad će novim ubistvom osvetiti ubistvo koje je već počinjeno. Ko je u stvari kriv za njenu mržnju? Agamemnonova opsednutost da pobedi i vlada?

Tragedija ne nudi tu vrstu definitivnih, pojednostavljenih, pa i banalnih odgovora. Ona ukazuje na nerazrešivost određenih ljudskih, sudbinskih situacija u kojima čovek, usled unutarnjih protivrečnosti svoje prirode u kojoj se sukobljavaju oprečne sile, ne uspeva da se izbavi uz pomoć "zdravog razuma". Zato je u ovoj priči, kao i u svakoj složenoj formi književnosti i pozorišta kakva je tragedija, nemoguće pronaći krivca u jednom čoveku ili jednom motivu. To je ono što tragediju razlikuje od crne hronike u novinama. To je ono što tragediju čini umetnošću, a ne ponavljanjem života na sceni. Unutarnje čovekove sile – gnev, taština, pravdoljubivost, altruizam kao suprotnost samoživoj sebičnosti – međusobno se prepliću i zato se jedna tragična situacija može posmatrati iz više uglova istovremeno, iz različitih očišta njenih aktera, ali i nas koji joj svedočimo. Mene je u ovom komadu najviše zanimala tema gneva kao onog aspekta ljudske prirode koji, istovremeno, proizvodi užas ili pokreće na velika dela kakvo je, na primer, pobuna. Prva rečenica kojom počinje prvi, a možda i ključni, tekst naše civilizacije govori o gnevu: "Gnev mi, boginjo, pevaj Ahileja Peleju sina", to je početak *Ilijade*, to je početak našeg pamćenja. Sloterdajk, u knjizi *Gnev i vreme*, ističe da su stari Grci veoma cenili gnev, jer je ljudima predstavljao alatku pomoću koje su se izdizali iznad nepromenjive prirode i osećali se bližima nedostižnim bogovima. Dakle, gnev pokreće čoveka da, umesto nečinjenja, bira činjenje. Ja osećam da su gnev i mržnja veoma bliske kategorije, ali za razliku od gneva koji je povezan sa osećanjem gordosti i dostojanstva, mržnja je sila uništavanja, sila koja teži lišavanju i smrti, apsolutna suprotnost životu. Po mom mišljenju, Elektra strada zbog kobnog jedinjenja mržnje i gneva koje čini da se okreće od života, živeći samo za čin osvete. Psiholozi bi to verovatno tumačili traumom zbog gubitka oca, osećanja prikraćenosti usled progonstva s dvora i gubitka majčinske ljubavi. Ali, otrovana kobnim koktelom koji sam spomenula, ona biva uhvaćena u vrtlog strasti koja sužava njen životni fokus i dovodi do onog nama tako poznatog ludila u kojem je osveta nalog neke izmišljene "više pravde". Potrebna je tragedija i potrebno je pozorište da se ovo naprosto ne konstatuje, podrazumeva ili iznova ponavlja kao otrcana svakodnevna misao, nego da se kroz doživljaj pozorišnog čina stigne do mogućnosti osvešćivanja kroz osećanja. Možda se to zove katarza ili, bar, njena mogućnost. Agamemnonovi motivi da ubije Elektrinu rođenu sestru Ifigeniju, žrtvujući je zarad pobede u Troji, ali i spasavanja svojih sunarodnika, u vezi su sa mračnom stranom ljudske prirode, jer ubistvo sopstvenog deteta ne može se opravdati bilo kakvom odlukom "zdravog razuma", zvali to ideologija, religija, običaj ili zakon. Kiš kaže: "Pred velikom činjenicom smrti, sva su ljuska dela varljiva i tašta, u reci vremena sve izgleda sitno, osim života."

Elektra smatra da je osveta put do pravde. I ne vidi da je taj put klanica. Prošli su vekovi od tad, a čovek još uvek nije prestao da pravdu povezuje sa osvetom. To je najočiglednija aktuelnost Kišove *Elektre*.

Stari Grci jesu prvi veličali razum, ali se nisu odrekli mitskog doživljaja sveta. Euripid je u svom vremenu bio kontroverzan, jer je naglašavao nadmoć iracionalnog i nagonskog nad razumskim u čoveku. Kažem kontroverzan, jer je dotakao osetljivu tačku ljudske prirode koja može biti izvor pobune, građanske neposlušnosti, a samim tim i haosa, posmatrano iz očišta vlastodržaca. On je na svoj način poljuljao bogove koji su bili na pijadestalu društvene svesti i pokazao da ljudi mnogo više sami utiču na svoju sudbinu. Euripid ne prikazuje likove herojske atmosfere, kao što kažu Jovan Hristić i Miloš Đurić. Ja mislim da se kod Kiša nagon i volja u jednoj tački ključanja strasti fatalno fuzionišu, Kiš stoga i kaže da bogovi nisu na nebu, oni su u dušama junaka.

Da li Elektrinu opsednutost za osvetom vodi i ljubomora a ne samo mržnja – da li se pita šta bi bilo da je otac nju žrtvovao a ne Antigonu, da li bi Klitemnestra i nju osvetila ili joj je Antigona bila posebno draga? Smatra se da je čovek biće koje ima sposobnost razlučivanja šta je dobro a šta nije pa ipak živimo u vreme ekspanzije terorizma koje pokreću mračne emocije a ne razum. Zašto?

Majka otvoreno izjavljuje da joj je Ifigenija, mlađa sestra, bila najmilija kćer. Kao što Elektru možemo posmatrati kao nevoljeno, odbačeno dete, dakle, frustriranu ličnost, tako bi mogli da pretpostavimo da je svaki terorista čovek koji je pretrpeo neku veliku bol, patnju, traumu. Ponovo se otvara pitanje koliko frustriran čovek može biti dobar. Kundera negde kaže da nezadovoljan čovek teško može biti dobar. Ja porast terorizma u savremenom svetu možda mogu objasniti ekspanzijom bede, nezaposlenosti, osećanjem nepravde i opadanjem empatije. Savremeni svet sve više ljude zatvara u mikro-sfere, baš kao što je »

Elektra zatvorena u svoj svet gneva.

Gnev koji oseća, osim što Elektru navodi na osvetu, pokreće je i da se pobuni protiv autoriteta. Šta je Elektra: ubica ili neko ko menja poredak?

Kiš poručuje da je ubica. Tako ja mislim. Njeno ubistvo je sudbinska nužnost i zločin istovremeno. Dvojstvo. Elektra pravda božijim zakonima i višom pravdom to iracionalno, nagonsko u sebi. To je ono što je okreće od života ka smrti, ona je opčinjena smrću. Tanatička energija takođe je deo čovekove životne energije. Prostije rečeno, ona veruje da ispravlja nepravdu i čini dobro ne samo iz svojih ličnih motiva, nego i dobro za druge, i da ubijanjem majke svrgava vladavinu dvoje tirana – Klitemnestre i njenog ljubavnika, saučesnika u ubistvu Agamemnona – omraženih u narodu. Ona, dakle, poopštava lični motiv. Ne čine li to svi prevratnici?

Agamemnon je odbacio Klitemnestru zbog mlađe žene. Klitemnestra nije htela da živi u poniženju, to je uvećalo njenu nameru da ubije muža. Moglo bi se reći da je ona preteča savremene žene svesne svojih vrednosti i prava da ne živi sa muškarcem koji je ne poštuje?

Mogla bih da se složim sa tom tezom, ali na prvo mesto bih stavila i njenu frustriranost. Ona je izgubila dete, ali mislim da oseća krivicu jer je zavedena sumanutim idejama svog muža i ostalih muškaraca iz njegovog okruženja, i sama poverovala da žrtvom Ifigenije čini nešto daleko veće i važnije od onoga što je ljudski život. Mislim da ona to sebi nije mogla da oprosti i da je zato sve loše u sebi projektovala na svog muža. Drugim rečima, preuzela je ulogu apsolutne žrtve. A to je najudobnija uloga. Opet se, dakle, radi o taštini kao ljudskoj slabosti.

Zašto Elektra ne može da razume majku i da oprosti? Elektru i Oresta sputava prošlost zato što oni ni ne pokušavaju da je prevaziđu. Da li zato ne mogu da oproste?

U poslednjoj sceni, kada Klitemnestra moli Elektru da joj oprosti, obe konstatuju da je isuviše kasno. Izgleda da je, posle neke mere bola koju čovek pretrpi, ozdravljenje nemoguće. Psihologija bi to objasnila Elektrinim kompleksom, ženskim neprevazilaženjem očinske figure, ali meni je to suviše usko tumačenje. Pre bih se složila sa Sioranom koji kaže da čovek koji oseti određene visoke temperature u sebi, ne može više da se vrati na one niske. Zato se otvara pitanje posle koje tačke nema više nazad.

Hor, obavezan deo grčke tragedije, u vašoj postavci glume četiri studenta Fakulteta dramskih umetnosti. Lica su im bela kao u klovna – što odgovara grčkim horistima koji su imali maske, i odeveni su u dečja, matroska odela. Šta ste takvim kostimom hteli da pokažete?

Ostavljam publici da sama odluči ko su ta deca. Aveti traume? Mali Orest i Elektra? Deca iz dobrih kuća? Tužna deca? Nevoljeno dete u nama? Osećanje deteta izolovanog i bespomoćnog u neprijateljskom svetu? Deca koja traže, deca koja osećaju, deca koja uče i upijaju? Oni jesu prošlost, ali mogu biti, ili jesu, i budućnost.

Ubistva ste pokazali stilizovano, u vašoj predstavi nema krvi, iako je Kiš svoju *Elektru* posvetio Antonenu Artou, zagovorniku surovog pozorišta, preporučivši reditelju da "u ovu igru treba, bez sumnje, uneti punu meru surovosti". Zašto?

Krv na sceni nije surovost, nego pokazivanje očiglednog, pleonazam. Pozorište se najteže oslobađa aveti iluzionizma. Za Artoa je pozorište trebalo da bude mesto na kojem se gledalac suočava sa zlom, svirepošću, koje mu pruža metafizičke spoznaje. Arto kaže da bi gledalac trebalo da sebe zaboravlja i iznova pronalazi u svetu predstave, dolazeći u kontakt sa mitskim, oslobađajući se svojih niskih instinkata, zločinačkih nagona, pritajene surovosti u sebi. Za ovo nije potrebna lažna krv i igrano nasilje koje ilustruje temu, umesto da je učini doživljajem. Ritualno i simboličko, kao umetnički postupci, po mom mišljenju su mnogo moćniji, uzbudljiviji i deltvorniji, jer nam pobuđuju maštu i ostavljaju mogućnost da u trenutku sami dovršimo slike užasa prema sopstvenom unutarnjem doživljaju, a na

Kako se odvija Elektrin život nakon što ona ostvari svoj cilj, nakon što ubije majku? Da li se smiri i konačno počne da živi?

Ne verujem. I nemam potrebu da razmišljam o tome. Pozorišna predstava iscrpljuje se, sa stanovišta reditelja, svojim završetkom. Ostalo pripada publici. Ako ima potrebu, publika će u sebi dovršiti priču o Elektri ili će joj biti dovoljan neposredni doživljaj viđenog u pozorištu.

Baš nekako u vreme premijere vaše *Pepeljuge* u Pozorištu "Boško Buha", pojavio se jedan od onih tekstova o zanimljivostima iz psihologije po kome je Pepeljuga pasivno biće koje glumi žrtvu i čeka da joj se promene dese same od sebe. Jer, kuća u kojoj živi je njena, i ona nema razloga da prihvati ulogu služavke. Šta mislite o tome? Zašto bajke doživljavamo i prihvatamo onako kako su predstavljene, zašto nas ne zanima suština njihove priče? Da li deci sadašnjeg doba koriste bajke?

Na izvestan način, ono što tragedije pružaju odraslima, bajke pružaju deci. A to je emocionalno putovanje kroz koje i podsvesnim putevima stižu do metafizičke utehe. Sasvim je sigurno da su današnjoj deci bajke korisne, jer one pobuđuju maštu i jačaju nadu u dobro. Mislim da mi odrasli potcenjujemo decu. Deca bolje razumeju bajke nego mi, ali nisu sposobna da to izraze verbalno.

Vaše gostovanje u Zagrebu je još jedan dokaz da kultura ne oseća šovinizam: aplauz na premijeri je bio iskreno snažan, kritike su veoma pohvalne... ali i još jedan primer da ono što kultura sagradi, politika poruši. Molim vas za komentar.

Kultura emancipuje ljude, a lakše je vladati ozlojeđenim, uplašenim i pokornim građanima. Zato svakoj autoritarnoj vlasti odgovara da kulturu izoluje i uguši.

Tu se opet vraćamo i na pitanje koje ste postavili *Elektrom*: kako da dobro nadjača zlo?

Možda upravo kultivisanjem, prosvećivanjem ljudskog duha, oslobađanjem od strahova i jačanjem empatije u ljudima. ¶

SONJA ĆIRIĆ

Kad smo svi bili na okupu

Foto: Lidija Kačar

Nedavno nas je napustio Ivo Brešan, hrvatski književnik, autor 12 romana, dve zbirke pripovedaka, osam scenarija i 23 drame. Jednu od njih, *Nečastivi na Filosofskom fakultetu* režirala je 1985. godine Vida Ognjenović

Bila je to tek treća premijera Zvezdara teatra u čijem sam osnivanju učestvovala uz kolege: Mijača, Savina, pisca Aleksandra Popovića i druge. Osnovali smo ga na inicijativu tadašnjih rukovodilaca Doma kulture "Vuk Karadžić" i to je bilo jedno od retkih pozorišta bez složenog upravnog aparata i samoupravljačkog pritiska.

Nečastivi na Filosofskom fakultetu, komedija vrhunskog komediografa, modernog Držića, kako su ga s pravom zvali kritičari, bila je tek treća premijera novog teatra u njegovoj drugoj sezoni. Uz to, praizvedba te drame nije izvedena u Hrvatskoj, već u Ljubljani, u Mesnom gledališču (1982), i predstava je imala neki dosta kratak, takozvani abonmanski život. Spadala je u vrlo rizične repertoarske jedinice i bila sam zahvalna upravi Zvezdara teatra, direktoru Peri Đurđeviću sa saradnicima, što nas je podržala.

SMOTRA PRVAKA

Podelu sam pravila pažljivo, glumci su znali da je priprema te drame zbog njenih satiričnih žaoka prekinuta u Zagrebu, uz veliku buku, tako da sam ih već u prvom razgovoru upozoravala na posledice. Radimo komad čiju nam premijeru niko ne garantuje, govorila sam im, jer ćemo biti pod budnom paskom političkog pravoverja, ali da nemamo pravo da od oštrog teksta pravimo lagodnu limunada-komiku. Nije, međutim, niko od njih izrazio bilo kakvu uzdržanost, niti je prigovarao da nema smisla početi nešto što može da bude zaustavljeno bez milosti. Naprotiv, javljali su mi se posle čitanja teksta da izraze oduševljenje komadom. Hvalili su britkost, vrhunske komične obrte, duhovitost i odlično složene i iscizelirane likove. Da je bilo ko od njih krenuo sa nekim sumnjičavim isprikama ili odbijanjem, bilo bi, verujem, kolebanja i u upravi, pa bi postavka bila možda i odložena za neko drugo, takozvano bolje vreme. Nije tako bilo. Naprotiv, ansambl je s radošću i velikim poverenjem prihvatio komad. Rade Marković mi je tokom proba, dok smo se svi glasno smejali njegovim glumačkim bravurama, zahvaljivao za ovu priliku slobodne i urnebesne igre, kojoj bi se svaki glumac veselio. Bila je to brojna glumačka ekipa, smotra prvaka, kako je rekao jedan tadašnji kritičar. Stvarno, sve sam prvak do prvaka, iz svih beogradskih pozorišta, a do njih mlađe snage, tada u najboljoj formi, a onda i sasvim mladi, oni koji su tada tek stizali na scenu. Osim Radeta, tu su bili Ksenija Jovanović, Predrag Tasovac, Vasa Pantelić, Stojan Dečermić, Miodrag – Deba Popović, Miša Janketić, Branko Jerinić, Toni Laurenčić, Marko Baćović, Dijana Kržanić, Minja Stević, Zinaid Memišević, Slobodan Ćustić i drugi.

Zanimljivu boju i sasvim posebnu komičku intonaciju uneo je u predstavu naš »

dragi gost iz Zagreba, tada prava glumačka zvezda, Špiro Guberina. Igrao je po prvi put u beogradskoj predstavi, radio je sa nekim posebnim ushićenjem i sve nas veselio svojom divnom i neodoljivo humanom duhovitošću koja je plenila nekom prirodnom lakoćom.

Naše probe su bile pune nekog izvanrednog međusobnog dosluha, ritam se nametao sam, ti odlično napisani komički zapleti sa bogatom podlogom u matrici faustovske priče, nametali su poseban pristup i način igre, što su glumci prihvatali kao vrhunski izazov. I nekako smo svi stalno bili na okupu, niko nije posle svoje scene odlazio u garderobu, ili u bife da predahne, dok ga pozove inspicijent za nastavak. Naprotiv, oni su stalno jedni drugima bili publika. Pratili su kako se istražuju rešenja, kako rastu i oblikuju se scene, kako se rađa taj skoro ludački ritam i zaošijava u kovitlace sekvenci. I čini mi se da su zbog toga, što su stalno jedni drugima bili u fokusu, svi bili u nekom specifičnom radnom naponu. Trudili su se da budu bolji nego što se na tom nivou rada moglo. Motivisali su jedni druge. Grabili su se da se jedni drugima što bolje prikažu, da se prezentuju i takmiče u nekim gejzirskim navalama domišljatosti i mašte. Probe su se pretvarale u pravo, inspirativno nadigravanje koje stvara onu izvođačku energiju koja se na drugi način ne može postići.

U TRAMVAJU

Verujem da je onima na sceni smeh kolega iz sale bio veoma podsticajan, jer glumci dobro znaju kako je teško nasmejati publiku, a da to ne bude gegom i mimikom, već da ona zna čemu se smeje, a još teže je na smeh naterati kolege vazda sumnjičave u originalnost komičkih prilagođenja.

Dolazila sam, uglavnom svakog jutra, po Špiru u hotel, pa smo se tramvajem vozili Bulevarom do nadomak pozorišta. Volela sam razgovor sa tim neobično duhovitim i visprenim sagovornikom. Nekad su ga putnici oslovljavali imenima televizijskih uloga. Jeste li vi taj i taj, a on je uvek ustajao i pozdravljao se s njima i odgovarao: ne to mi je televizijski rođak, bar on tvrdi da smo u srodstvu. Naši tramvajski razgovori o svemu i svačemu uvek su se doticali i predstave. Hvalio je igru

kolega, isticao njihovu scensku svežinu. Bio je oduševljen lakoćom kojom se Rade Marković poigrava likom koji igra. Evropa nema ni pet ovakvih glumaca, a ona četvorica žive i igraju u Engleskoj, nažalost na engleskom, šalio se. Kad sam mu rekla da je moj otac njegov imenjak, začudio se, jer je to dosta retko ime, a onda nastavio da se šali: a sad mi je jasno otkud ja u ovoj podeli, ime mi je dalo ulogu, a ja naivno mislio da su me preporučili talenat i reputacija.

Sve smo tom predstavom malo pomerili. Ne samo da smo probali komad koji je izazivao političko podozrenje, nego smo i pozorišnu salu sasvim preokrenuli. Scenografkinja Marina Čuturilo napravila je scenu od kaskadnih platformi na kojim se izvode različite scene, a početna platforma se pretvara u sto, oko kojeg se odigrava završna večera, sa Nečastivim (Rade Marković) koji, obučen u zastavu (kostimografkinja, Ljiljana Dragović), na tom postavljenom stolu izvodi ples, uz urnebesni ritam džezirane Internacionale (muzika Ivana Stefanović) i frenetično pevanje i lupanje takta zvanica na večeri.

Imali smo svakodnevne probe, žurili smo zbog Guberine koji je bio veoma zauzet u Zagrebu, a i zbog ostalih glumaca koji su bili u repertoaru svojih matičnih pozorišta. Ozbiljan rad, složen posao, dosta scena, gust tekst, uloge detaljno raspisane, sve zajedno teško i zahtevno. Ali volja da se predstava napravi, i to tako da joj se na profesionalnom planu nema šta zameriti, bila je ogromna. Nosili su nas odličan tekst i ideja da ako već političke packe nećemo moći da izbegnemo, da im bar ne damo prilike da je skinu zbog lošeg kvaliteta. Tako da smo radili zdušno, usijano, odbranaški, čvrsto. Nekome sa strane ličili bismo na neko anarhistično leglo u vreme vatrenog ruskog anarhizma. Probali smo po pet sati, ponavljali scene, menjali, usijavali, hladili pa opet usijavali. U kratkim predasima jeli smo neke sendviče koje nam je nabavljao tehnički direktor Brkić i smejali se uz čaj i kafu duhovitim komentarima o sudbini naše predstave. U tome su prednjačili Laurenčić i Jerinić, a dosoljavali su i ostali, Baćović, Špiro, Miša Janketić... Vršili su "prenos" šta se događa za vreme premijere... Upravo ustaje sekretar komiteta, rukom zatvara usta ženi koja se zacenila od smeha i vuče je ka izlazu. Nastaje gungula u redovima, neki ustaju, a drugi ih opominju da sednu. Čuju se povici: sedi dole, ili ostani gore, jer gori i biti ne možeš... I tako su nas zasmejavali. Pa onda kako ulaze dva milicionera i pitaju kakav je to nered, a Brka im objašnjava da je to na sceni, u komadu. Koga treba da izbacimo, pitaju oni. Čitav prvi red, odgovara Brka uslužno, i milicioneri prionu na posao...

NEĆEMO MENJATI NIŠTA

Na internoj kontrolnoj probi naši prijatelji iz uprave su bili veoma zadovoljni predstavom, ali su se bojali da nećemo proći kod Saveta. Kontrolna proba sa članovima Saveta potvrdila je njihovu bojazan. Ljudi su gledali probu kao da su akreditovana porota. Nekoliko njih je uredno vodilo beleške. Glumci su bili možda malo stegnutiji nego obično, ali su se sjajno nosili sa potpunim mukom u sali. Sporadičan smeh se čuo tek tu i tamo, ali je žustro utišavan. "Objasnila" sam glumcima kasnije da je to bio smeh šofera, koji nisu bili svesni političke težine te izgredničke spontanosti.

Nakon probe, Savet je zatražio da razgovoru prisustvujemo samo rukovodioci pozorišta i ja, čemu sam se odlučno usprotivila. Zahtevala sam da prisustvuju svi izvođači uz žaljenje što pisac nije tu, ali nam šalje pozdrave i punu podršku. Posle malog zatezanja, dozvolili su da i ansambl bude prisutan. Ne sećam se da

li smo baš svi bili na okupu, ali većina svakako jeste.

Primedbe su bile rigorozne i oštre, izlistana su sva ogrešenja i preterivanja, političke insinuacije uperene direktno protiv naše stvarnosti i naših rezultata. Olako ismevanje naših društvenih tekovina, u prvom redu samoupravljanja, kojem se potajno divi čak i kapitalistički svet.

Zaključak je bio da se mora obaviti ozbiljno retuširanje predstave i tek onda će se razmotriti njeno prikazivanje. Branili smo se raznim sofizmima, između ostalog da oni nedovoljno tolerantno čitaju komičke elemente satire. I na kraju smo istakli da ne možemo odlagati premijeru, jer je već oglašena i karte su rasprodate, pa bi to loše odjeknulo u javnosti, a strani dopisnici bi požurili da jave o još jednoj političkoj represiji u kulturi kod nas. Mi ćemo, međutim, na generalnim probama razmotriti njihove primedbe i videti kako da neke stvari izmenimo.

Bilo je navlačenja konopca, vike, pretnji, optužbi, ali najzad, uz veliko pomirljivo i mudro zalaganje ljudi iz uprave i diskusiju glumaca, nekako se došlo do rešenja da se premijera održi, ali i da mi održimo reč i da ublažimo ono što najviše bode oči.

Kad su otišli, sedeli smo i zgledali se ćutke. Stvarnost je zvučala daleko opakije od naših pretpostavki. Šta sad da promenimo, zapitao je neko od glumaca. Nećemo menjati ništa, rekla sam. Pa kako ćemo? Tako, odgovorila sam. Njima će stvari zvučati drugačije kad se oslobode ovog šoka od prvog čuvenja i viđenja. Uz to, njih će svojim smehom zaraziti slobodni smejači koji će brektati od smeha na premijeri. Tako je i bilo. Predstava je doživela skoro sto izvođenja, a skinuta je sa repertoara na naknadno zalaganje nekog od političara. Zakašnjenje od nekoliko sezona najbolje pokazuje koliko su bili efikasni.

Trebalo je videti dobroćudno, lepo, nasmejano lice autora na premijeri. Izveli su ga glumci na scenu, a publika je skandirala: Bravo! Bravo! Takve povike je doživeo i na gostovanju naše predstave u Zagrebu. Ti povici nisu utihnuli svih ovih godina za svaki njegov književni i pozorišni podvig, a bilo ih je puno. Zaslužio je i to i mnogo više, taj genijalni Ivo Brešan.¶

VIDA OGNJENOVIĆ

Danas ne utovarujemo ugalj

Uprkos mladosti provedenoj u uličnim svirkama i tučama na smrt, postao je merilo večne mudrosti u popularnoj muzici, ali tek kad ga je pre 80 godina poznati etnomuzikolog otkrio u zatvoru i objavio knjigu sa njegovim pesmama, od koje počinje savremena američka folk muzika

Priča počinje iza rešetaka: čuveni etnomuzikolog John Lomax, koji je tridesetih godina prošlog veka prvi snimao crnačke izvođače po dubokom Jugu SAD, u zloglasnoj kaznionici Angola pronašao je pravi biser, bluzera koji ga je duboko impresionirao svojim pesmama. Potrudio se da mu pomogne da izdejstvuje pomilovanje, i postao je njegov menadžer čim se ovaj našao na slobodi, da bi se zatim vrlo brzo posvađali. Ipak, stigao je da pre tačno 80 godina objavi knjigu-pesmaricu o svom otkriću pod imenom *"Negro Folk Songs as Sung by Lead Belly"* (*"Crnačke pesme kako ih peva Lead Belly"*, Macmillan 1936), koja je promenila tok popularne muzike, upoznajući svet sa blagom neušminkanog ruralnog bluza, lansirajući ovog neobično samosvesnog crnog autora pravo u večnost u godinama koje su dolazile. Njegov nadimak beše Lead Belly ("stomak od olova"). Bio je spreman sve da izdrži. Naročito u tučama.

Pored mnogih originalnih pesama i najboljih prepeva, Lead Belly se u istoriju upisao i kao autor bluz pesme "Titanic". U njoj se opisuje situacija u kojoj legendarni bokserski šampion crne boje kože dolazi da se ukrca na čuveni, ponosni brod, a kapetan ga odbija i zabranjuje mu da se popne na njega rečima: "Ti ne možeš, danas ne utovarujemo ugalj." Šampion kasnije opisuje koliko je srećan što mu nisu dopustili da uskoči u sopstvenu propast.

Priča ima svoje utemeljenje u stvarnom događaju: bokser postoji i bio je prvi veliki crni šampion – Jack Johnson – a brod je bio jednako veličanstven, mada nije Titanik. No, paralela sa Titanikom bila je toliko moćna da su je svi crnci razumeli, podsmehujući se belačkom poverenju u progres i mašine, u jednom svetu u kome su oni mogli biti deo te storije samo kao sluge.

ČOVEK JAKE ŠAKE

Huddie Ledbetter (Hjudi Ledbeter) rođen je negde oko 1889, na plantaži Jeter (Džeter), u Lujzijani. U ono vreme godina rođenja nije bila toliko važna ako nemate poreske obaveze, a verovatno je tako i danas. Na plantaži je postao šibadžija kog su poštovali zbog fizičke snage i kratkog fitilja, ali je naučio i da svira gitaru i harmoniku. Uz upečatljiv glas, koji svi upamte kad ga jednom čuju, mali Huddy Leadbetter imao je *stage personu* još pre nego što je našao *stage*.

Početkom XX veka, sa 14 godina se već zatiče u Shreveportu, važnom i veselom lučkom gradu na Misisipiju, gde zabavlja ljude na ulicama kvarta sa javnim kućama i nalazi svoju prvu binu. Godine 1913 upoznaje se sa Blind Lemon Jeffersonom, jednom od najznačajnijih pojava rane bluz scene, brilijantnim gitaristom i poetom u vreme kad ih još nije bilo ("See That My Grave Is Kept Clean" spada u klasike, a Bob Dylan ju je potresno izveo na svom prvom albumu). Lutali su neko vreme Teksasom, dok se nisu smirili u Dalasu, te je nastupajući po sumnjivim lokalima od osam naveče do četiri ujutro sa ovim slepim umetnikom, Lead Belly »

prvo došao do zaključka da želi da svira dvanaestožičanu gitaru u stilu lokalnih Meksikanaca – što će postati njegov zaštitni znak – a potom i da pesma mora imati poruku da bi držala pažnju publike. Leadbetter je zato počeo da komponuje sopstvene kompozicije i priča svoje priče, kao što je ona o Titaniku, ali je sa jednakim uspehom vredno birao, prerađivao i pretvarao u svoj repertoar stare pesme, kako crnačke tako i belačke, prilagođavajući ih svojoj ličnosti.

I zaista, izbor pesama koje je Lead Belly snimio, govori o fantastičnom naporu da se obavi ogroman posao selekcije među prastarim pesmama, od folka do gospela, te komponuju sjajne nove stvari u tom ključu, sve prerađene kroz moderne ritmove i agresivan način pevanja koji odgovara slušalačkom ukusu ranog XX veka. Praveći sopstveni efektni repertoar od koga je živeo, on je usput obavio ključan čin modernizovanja kompletne zaostavštine crnačke muzike raštrkane po plantažama i kafanama, komprimujući je na pop način i pretvarajući je u jedan žanr, od tad svima prepoznatljiv pod imenom bluz. Neko je samo trebalo da uključi dugme za snimanje.

Vraćajući im njihovu muziku kao popularnu muziku, koja prelazi rasne granice, Lead Belly je crnim ljudima dao jezik, a dajući im jezik – dao im je slobodu. Štaviše, dao im medij kroz koji su prvi put progovorili.

PRAVA ADRESA SLOBODE

Leadbetter je svoju slobodu našao u imenu, odnosno nadimku Lead Belly, koji ga je štitio od zla. Ime koje ga je proslavilo zaslužio je u svojim zatvorima, u koje je dopadao redovno od 1915, pa se sve do četrdesetih, uglavnom zbog teških tuča, te pokušaja, ali i jednog sasvim dokazanog ubistva. Dva puta je pomilovan zbog posebno dobrog vladanja, koje je uključivalo koncerte što ih je tamo priređivao – kako upravi tako i zatvorenicima – te se slobodno može reći da je oba puta muzika izbavila Lead Bellyja iz državnog sužanjstva.

Tom prilikom je postao prijatelj sa istraživačem koji ga je snimao – bio je to pomenuti John Lomax, koji je sa svojim sinom Alanom tragao za originalnom bluz i folk muzikom, onakvom kakva se svirala među običnim svetom, obilazeći plantaže, kafane, ali i zatvore na Jugu. Susret sa Lead Bellyjem bio je sudbinski – on kao da je bio otelotvorenje tradicije koju su otac i sin želeli da upoznaju. Od tad su ga u više navrata snimali, a zvezda je bila rođena kad su 1936. objavili knjigu sa pesmama koje je pevao, tim pre što su ga i uživo doveli na Istok, gde je počeo redovno da nastupa. Doduše, koncerti su mu najavljivani kao dolazak zveri u kavezu: "Milozvučni pevač iz močvare, gostuje u našem gradu da otpeva par pesama između dva ubistva" (Herald Tribune).

SABRANI UDARCI

Najbolja kolekcija njegovih pesama objavljena je tek 2015: "Lead Belly: The Smithsonian Folkways Collection" u vidu četvorostrukog CD boks seta prvi put daje pun uvid u njegovo ogromno stvaralaštvo, od zatvoreničkih napeva nastalih prilikom prisilnog rada do pesama za decu.

Danas je njegova najpoznatija stvar svakako "Where Did You Sleep Last Night" ili "In The Pines", koju Institut Smithsonian beleži pod originalnim imenom "Black Girl". Lead Belly ju je naučio u rudimentarnom obliku od svojih ujaka Boba i Terrella, a postala je opšteizvođena u njegovoj verziji – nema sumnje da je to zbog uverljivog pevača, koji kao da je glumio sebe u mračnoj pesmi bez opraštanja. U njenim dubinama krije se jedan od mogućih odgovora na to koliko ljubav može blizu prići mržnji, a još uvek se zvati ljubavlju.

Međutim, druge njegove pesme bile su veći hitovi u svoje vreme, a još manje su objašnjene: tako "Midnight Special", verovatno govori o vozu koji prolazi, i kojim možda zatvorenici beže u slobodu ili joj se bar nadaju. Nije toliko rečeno ni o "Goodnight Irene", još jednoj temi sa visokom upotrebnom vrednošću u zatvorskim okvirima, sa svojim slatkim sanjanjem o voljenoj koja nije tu. Obe ove pesme na veličanstveno direktan način slave ljubav, kao neke himne koje joj pripadaju.

Još manje je bilo priče o njegovim fantastičnim verzijama "The Gallows Pole",

"Rock Island Line", "Pick a Bale of Cotton", "Black Betty", "Grey Goose", "Take a Whiff on Me", "House of Rising Sun" i drugih pesama koje je uzeo i upotrebio da kaže svoju istinu o svetu sa kojim se neprestano kačio i tukao. Ogromna zaostavština njegovih snimaka tek odnedavno postaje zvanično prepoznata kao ključna kolekcija originalne američke muzike, ali muzičari svih generacija u njima su odavno osetili životno iskustvo o kome je vredelo pevati iz sveg glasa.

NEKA SNAGA PESME BUDE SA TOBOM

Jedna takva presudna pesma, njegov lični autorski doprinos, svakako jeste "The Bourgeois Blues". Nastala je 1937. tokom Lead Bellyijeve prve posete Vašingtonu, i zvuči kao da je poslata da 80 godina kasnije dočeka novog američkog predsednika pri preuzimanju vlasti, sa njegovim milionerskim kabinetom, koji će ubuduće najbolje tumačiti šta su pravi interesi tamošnjeg radnog sveta. To je pesma što je svojim angažovanim stavom direktno upotpunila repertoar Lead Bellyjevog novog koncertnog partnera Woodyja Guthrieja i potom otvorila vrata Peteu Seegeru da započne *urban folk movement*, na kraju dovodeći do originalne pojave Boba Dylana šezdesetih.

Sva trojica belaca su uvek naglašavala koliko duguju Lead Bellyju, ali oni nisu bili tu kad je pesma "The Bourgeois Blues" nastajala. Po zapisima Alana Lomaxa, kad je Lead Belly prvi put došao na njegov poziv da snimi svoje pesme za Kongresnu biblioteku, ne bi li ostale kao zaostavština američke kulture, krenuo je na put sa svojom suprugom ikoničnog imena Martha Promise. Pošto se obreo u glavnom gradu, par je pokušao da se smesti u običnom hotelu, gde su ih zamolili da odmah odu, jer su obojeni – još veći problem je nastao kad su otkrili da u hotelu predviđenom samo za obojene nije bilo mesta. Njegov domaćin, do tada ne sasvim svestan ove strane života u liberalnom delu Amerike, potom ih je doveo da prespavaju kod njega kući. Lead Belly je tu prisustvovao svađi između Lomaxa i stanodavke koja je zahtevala da crnac i crnkinja odmah budu izbačeni, da ne bi pozvala policiju koja će ih sve isterati napolje. To je bio Lead Bellyjev prvi dan u Vašingtonu.

Sutradan su ga u obližnjem restoranu zamolili da izađe, jer se u to doba nije moglo sedeti u mešanom društvu sa belcima, mada je Lomax planirao da za ručkom priča o poslu sa njim – kako su objasnili Lead Bellyju, da je sedeo sa crncima ne bi bio problem, ali za istim stolom sa belcem, to nikako nije prihvatljivo... Neko je prokomentarisao kako je Vašington buržoaski grad, a Lead Bellyju se dopao zvuk te reči koju do tad nije čuo. Slučaj je hteo da se time pogodi suština – iza maske rasizma zapravo se krila opšteprihvaćena kapitalistička norma ponašanja.

Bila je to jedina otvoreno protestna pesma koju je Lead Belly potpisao i prva u kojoj crnac sa punom samosvešću opisuje svoje mesto u američkom društvu:

Well, them white folks in Washington
they know how
To call a colored man a nigger just to see him bow
Lord, it's a bourgeois town
I got the bourgeois blues

Na prosvećenom Istoku Amerike, jedino je uski krug levičarskih intelektualaca zapravo želeo da sluša ovakve pesme, kao i Lead Bellyjeve priče iz narodnog života i mudrosti koje su sa tim išle. No i to je bilo više nego dovoljno za povremene koncerte i pristojan prihod, pa se naš junak tamo odomaćio tokom četrdesetih godina kao muzički učesnik tamošnjeg širokog levičarskog pokreta što je pozivao na više socijalne pravde i solidarnosti u društvu. Njemu je keš dobijen za ono što je najbolje radio – nastupao uživo – bio sve što mu je trebalo, pa nije mnogo razmišljao o unutrašnjim ili svetskim političkim tokovima. Da jeste, verovatno ne bi nastupao na sedeljkama Komunističke partije SAD, jer je to automatski dovelo do toga da mu FBI otvori dosije.

Nekome je veoma smetalo što postoji pesma kao što je "The Bourgeois Blues" i što crnci umeju da kažu to što pesma govori. S pravom, jer od nje počinje nova istorija političkog govora u popularnoj muzici, od nje se *sme reći* – ona je jednako uporište potonjih protestnih pevača iz šezdesetih, angažovanih rokera bilo koje generacije, kao i samosvesnog hip-hopa.

PET STOTINA PESAMA

Jedan snimatelj koji je radio sa njim ostao je svojevremeno zapanjen kad mu je Lead Belly saopštio da zna 500 pesama. Bila je to njegova banka, u koju je založio svoj život, jer pesme je uvek mogao da otpeva i zaradi negde neku kintu. Nažalost, u svoje vreme nije snimio više od dve stotine, te nam ostaje samo da nagađamo na osnovu manje od polovine repertoara kako je izgledala celovita Lead Bellyjeva verzija američke muzike. On je, naime, bio jedini iz naroda ponikli autor, koji je bio sposoban da da autentičnu viziju onog što ta muzike sve jeste i može biti – crni Dylan, pre nego što je onaj beli bio moguć.

Lead Belly je bio prvi bluzer koji je postao poznat u Evropi. Nažalost, bio je to i njegov kraj – prve nastupe u Parizu 1948, pratili su zdravstveni problemi, posle kojih mu je data dijagnoza od koje se ne oporavlja (Lu Gerigova bolest). Lead Belly je takođe prvi bluzer koji je imao hit u modernim vremenima, ali – predvidljivo – tek pošto je preminuo. "Goodnight Irene" postala je sveamerički radijski hit tokom 1950, nekih šest meseci posle njegove smrti, u verziji sastava The Weavers, predvođenih Peteom Seegerom.

Lead Bellyju, naravno, nije potreban Rokenrol hol slavnih koliko Lead Belly potreban Holu slavnih, te je u njega uvršten takoreći čim je osnovan, osamdesetih – on sam je bio Hol slavnih, i njime verovatno i dalje hodi svaki dan od jutra do sutra, pevajući najveće američke pesme svih vremena. Svestan da za njega ne postoji Nobel.

TITANIK I DALJE PLOVI

U novom svetu, kog tek otkrivamo, uprkos svemu na internetu dostupnom i objavljenom, čini se da sve brže idemo ka zaboravu istorije. Naši utisci i impresije – afektivni stav, više nego racionalnost – određuju odnos prema svakolikom svetu. Kome u tom svetu samozaborava, u tom opštem gubljenju u svojim privatnim doživljajima, uopšte treba istorija i kome ona pripada?

Nikome ne treba, jasan je odgovor, a pripada, kao i uvek, samo najbogatijima. Istorija pojedinaca služi samo kao ilustracija.

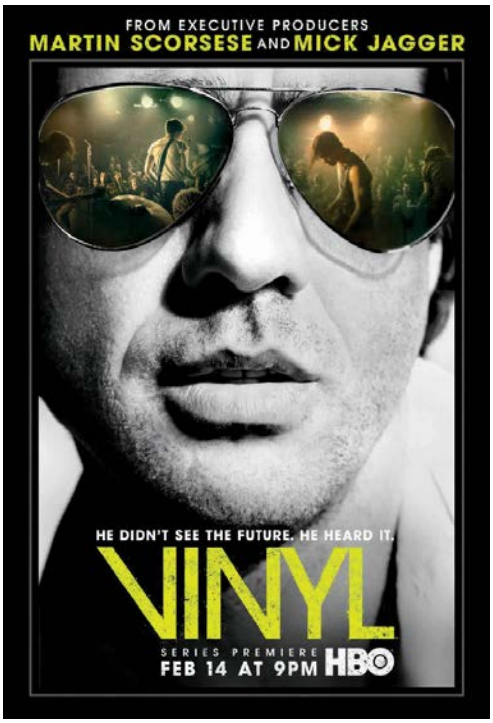
To smo svi mi, koje neće ni da puste na Titanik.

Nama peva Lead Belly. ¶

DRAGAN AMBROZIĆ

Karaoke halucinacije i

Angažmanom Martina Skorsezea, Kamerona Kroua i Baza Lurmana dugo sanjani brak između pokretnih slika i najpopularnije muzičke forme današnjice najzad je dobio puni i pravi smisao

U *scène à faire* šeste epizode nove sezone nedavno povampirene serije *Toplo-hladno* britanskog ITV-a, jedan od glavnih junaka, do grla zagliblјen u krizu srednjeg doba, nevoljko seda za bubnjeve u finalu prvog nastupa benda svog sina u nekom mančesterskom pabu, i zajedno sa njima, razdraganom publikom i svima nama konačno prevazilazi sopstvenu depresiju i dosеže neku vrstu komične katarze svirajući obradu novotalasnog hita *Teenage Kicks* sastava Andertons. Slično tome, tmurna egzistencijalna neizvesnost i duboki strah od onoga što će doneti sutra, kulminiraju negde oko sredine četvrte sezone maestralne serije *Ray Donovan* američkog *Showtimea*, tek onda kada svako od antiheroja ove sumanute TV odiseje ostane zagledan u sebe samog, podržan integralnom verzijom balade *Desperados Under the Eaves* počivšeg kantautorskog genija Vorena Zivona.

Ova dva donekle nasumično odabrana primera iz tekuće ponude premijernih TV serija valjano i precizno demonstriraju kako je usred druge decenije novog milenijuma i šezdesetak godina otkako je svetu predstavljen rokenrol, dugo sanjani brak između pokretnih slika i te, najpopularnije muzičke forme današnjice najzad dobio puni i pravi smisao, dozrevši do stadijuma u kom njihovo međusobno prožimanje daje novu idejnu i poetsku dimenziju svakoj dramskoj situaciji u koju se skladno i smisleno implementira. Nimalo slučajno, dotična zrelost je produkciono iznedrila i mnogo obimniji fenomen talasa novih rokenrol serija koji je u prošloj godini zapljusnuo male ekrane s obe strane okeana, a obim i kvalitet takvog žanrovskog proboja nesumnjivo jesu tema koja se više ne može olako ignorisati.

Tokom 2016. ovaj svet je napustila čitava plejada pionira rokenrola, Nobela za književnost je dobio Bob Dilan, Džimiju Hendriksu je otvorena spomen-kuća u Londonu, gigant izvornog bluza Robert Džonson je postao junak prestižne grafičke novele, penzioner Bil Vajman je otvorio izložbu vlastitih fotografskih radova, a Brus Springstin je objavio autobiografiju koja je postala globalni bestseler. Svi ti međusobno nepovezani događaji nedvosmisleno svedoče o kraju jedne epohe, a kada urbane legende počnu postepeno da se transformišu u mitologiju, onda nužno sledi i totalna promena karaktera artističkog sučeljavanja sa fenomenom rokenrola.

U STEGAMA ŽANRA

Što se televizije tiče, sve je – doduše – krenulo malo ranije i (kao i obično) putem nezaobilaznih sapunskih opera, kakve su one inspirisane kantrijem (*Nashville*, 2012, *ABC*) i hip-hopom (*Empire*, 2015, *Fox*). Potom su na red došli i sitkomi koji su povod za humor potražili u iluzijama o veličini isluženih muzičkih zvezda, uzaludno kalkulišući sa jednako izanđalim harizmama sopstvenih protagonista: Denisa Lirija u *Sex&Drugs&Rock&Roll* (2015, *FX*) i Bilija Reja Sajrusa u *Still the King* (2016, *CMT*). Kod ovih prvih, sve je naravno ostalo u okvirima čvrstih stega nametnutih žanrovskih uzansi, gde su šarolikost i kompleksnost sveta popularne muzike hotimično proćerdani kao puka atraktivna pozadina za očekivane zaplete o ljubomori, zavisti, mržnji, nasledstvima, razvodima, venčanjima i zločinima. Takva manipulativnost se ne može pripisati ovim drugim serijama, prvenstveno zbog toga što rokenrol u njima ipak nije sveden na dekor i formalnu atrakciju, nego je integralni deo zaprepašćujuće sličnih komičnih priča o posrnulim vedetama koje nisu u stanju da shvate kako su dani njihove slave zauvek prošli.

Otvoreno govoreći, nijedna od navedenih serija nije ostvarila bilo kakav suštinski umetnički proboj, ali se svaka od njih može pohvaliti određenim komercijalnim uspehom, što ukazuje na okolnost da američka i svaka druga publika jednostavno voli da voajerski zaviruje u bekstejdž velikih i malih bina na kojima nastupaju muzičke zvezde današnjice, kao i da je isto tako kopka da sazna kako zaista funkcioniše taj multimilionski biznis i šta se zapravo zbiva u studijima u kojima se fabrikuju klasici koje potom tako rado konzumiraju. Razume se, gledalište bi volelo kada bi se u svemu tome otišlo i korak ili dva dalje, i kada bi rokenrol serije bile kadre da začeprkaju i po alhemičarskim tajnama geneze kreativnog procesa, ili kada bi im one približile način na koji su konstituisani neki od najvećih potrošačkih mitova savremene civilizacije, ali sve do 2016. godine televizijski producenti i autori nisu bili zainteresovani ili nisu bili kadri da im to i ponude. A onda...

...onda su se u već započetu utakmicu uključili tako renomirani igrači moderne svetske kinematografije kakvi su Martin Skorseze, Kameron Krou i Baz Lurman, pa je avantura rokenrol TV serija za tili čas krenula u potpuno novom pravcu. Uz zaleđe najmoćnijih kompanija na aktuelnom tržištu (*HBO*, *Showtime* i *Netflix*), sa vrtoglavim budžetima i glumačkim

barokna sitničavost

ansamblima dostojnim svakog holivudskog spektakla, serije iza kojih su stali ovi stvaraoci (*Vinyl*, *Roadies* i *The Get Down*) unapred su postale šlageri sezone, datumi njihovih očekivanih premijera su obznanjeni mesecima ranije, a količina prostora koju su dobili pre, tokom i nakon emitovanja u štampanim i elektronskim medijima širom sveta graniči se sa neverovatnim. Dakle, sve je postavljeno na svoje mesto, teren je raščišćen, znatiželja publike je prekomerno raspirena, pa je preostalo jedino da se sva ta enormna očekivanja ovaplote u gledalačko iskustvo koje će rokenrol serije nametnuti kao obaveznu stavku u kvalitetom već ionako prezagušen televizijski meni.

BEZ TRAŽENOG HEPIENDA

Mudro i odmereno, svaka od ovih serija je odabrala sopstveni put i tematsku nišu. Skorsezeov *Vinyl* je tako smešten u Njujork ranih 70-ih godina XX veka, u uzbudljivo vreme sudara klasičnog roka i nadolazećeg panka, a njegovi glavni junaci su mahom ljudi iz senke – vlasnici diskografskih kuća, agenti, producenti i PR menadžeri, što neskriveno ukazuje na ambiciju da ova serija bude rokenrol odgovor na savršenstvo *Ljudi sa Menhetna* (2007–2015, *AMC*). Kako i sam naslov ukazuje, *Roadies* Kamerona Kroua pletu svoju priču oko armije anonimnih pojedinaca koji opslužuju turneje moćnih bendova, a sama serija se odvija danas, bez ikakvog istorijskog otklona, i počiva na specifičnom romantično-komičnom i mitomanskom viđenju stvarnosti kakvo je ovaj reditelj mnogo puta demonstrirao u svojim najboljim ostvarenjima (od *Samaca* i *Džerija Mekgvajera* sve do *Korak do slave* i *Elizabetauna*). Lurmanov *The Get Down* je zapravo pripovest o rođenju hip-hopa, poprište radnje je ponovo Njujork, ali pola decenije kasnije od onog Skorsezeovog, a dok se primenjena narativna tehnika može okarakterisati kao visprena kombinacija fikcije i dokumenata, sama serija je žanrovski vrlo blizu mjuziklu i izdržava poređenje sa klasikom kakav je *Priča sa zapadne strane* (1961).

Međutim, tu negde je – mimo svih predviđanja – kompletno zamešateljstvo s rokenrol serijama ostalo (bar za sad) bez traženog hepienda. Iako je bio kreativno potpomognut takvim partnerima kakvi su Mik Džeger i Terens Vinter (producent serija *Porodica Soprano* i *Boardwalk Empire*), Skorseze je brzo skrenuo *Vinyl* u mračnu, pretencioznu, povremeno prekomplikovanu i odveć izveštačenu viziju natopljenu viškom kriminala, droge i seksa, u kojoj je rokenrol na kraju ispao samo zgodan i glamurozan izgovor, a upotreba muzike je izobličena do karaoke halucinacija. Krou i njegovi *Roadies*, s druge strane, ispoljavaju neuporedivo više poštovanja za sam rokenrol, lucidno koristeći u svakoj epizodi gostujuće zvezde svih generacija i pesme koje su zbilja u funkciji radnje, ali su se šarm i emotivnost na kojima sve počiva pokazali isuviše izraubovanim i predvidljivim za poimanja savremene kritike i publike. Raskalašni manirista Lurman (*Romeo + Julija*, *Mulen Ruž*) imao je malo više sreće jer je svoj *The Get Down* umesto za krupne kablovske emitere vezao za sve prisutniji internet striming i VoD sistem, no njegova barokno sitničava freska jedne ere je radikalno podelila i odane mu filmoljupce i zagrižene poštovaoce hip-hopa i repa.

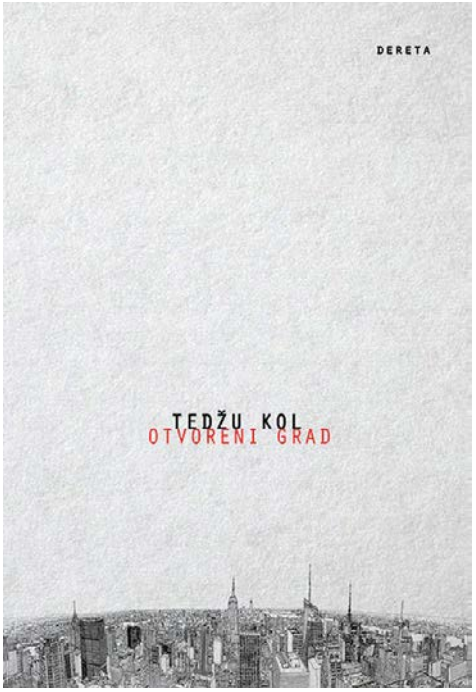
Krajnji ishod ovakvog sticaja objektivnih, komercijalnih i subjektivnih, umetničkih okolnosti bio je maksimalno otrežnjujući i bolan, pa su i pored najbolje volje *Vinyl* i *Roadies* ukinuti nakon emitovanja prvih sezona, dok seriji *The Get Down* sigurno predstoji premijerno prikazivanje druge polovine prve sezone tokom 2017, a eventualna druga sezona je ugrožena enormnim troškovima produkcije i nesuglasicama kreatora i producenata. Negde na sredokraći između živog organizma i muzejskog eksponata, rokenrol očito jeste materijal od kog će se i u budućnosti stvarati celuloidni (čitaj digitalni) snovi, s tim što će serijalne formule patentirane u godini koju ispraćamo bez dileme morati dodatno da se domišljaju i da sazrevaju kako bi se nekada eventualno domogle one neporecive perfekcije i lepote koja krasi svaku od trominutnih tinejdžerskih simfonija iz imaginarnog panteona popularne muzike. ¶

ALEKSANDAR D. KOSTIĆ

Priča, a ne pričanje

Roman Tedžua Kola je jedna od najboljih kod nas prošle godine prevedenih knjiga, ali i mnogo više od toga: marker jedne epohe

Pa ipak, način na koji su se moje misli vraćale na činjenicu da je sredina novembra, a da ja još nisam imao prilike da obučem svoj kaput naveo me je da se zapitam da li sam već postao jedan od onih ljudi koji previše tumače stvari. Delom je to bila posledica moje sumnje da u našem društvu vlada izvesno raspoloženje koje podstiče ljude na prenagljene sudove i neproverena mišljenja, jedno protivnaučno raspoloženje; imao sam utisak da je starom problemu masovne matematičke nepismenosti pridodata i mnogo opštija nesposobnost da se proceni dokaz. Otuda cveta posao onima čija je specijalnost obećavanje trenutnih rešenja: političarima ili sveštenicima raznih religija. To naročito odgovara onima koji žele da okupe ljude oko neke ideje. Sama ideja, ma kakva bila, uopšte nije važna. Važna je samo privrženost ideji.

Dogodi se s vremena na vreme da na svet, poput bombe, padne knjiga, najčešće roman, nekog debitanta ili barem dojučerašnjeg anonimusa, da njeni "udarni talasi" prostruje planetom i trajno izmene dotadašnji poredak stvari. Ili ne, ne izmene ga, nego ga *redefinišu*, dopune sliku sveta tako da nam odjednom više nije jasno kako smo uopšte gledali i šta smo uopšte videli bez nje, te slike, dakle: te knjige. Ponekad je to eksplozivni prvenac budućeg velikana i klasika koji se tako "rasprsnuo" na naše oči kao što se svemir rodio u Big bengu, a ponekad to otkriće ostane manje-više jednokratna senzacija – zbog čega nije manje važno, kamoli da bi bilo lažno. Nekad je i jedna knjiga sasvim dovoljna, a dve su već previše.

Nemam pojma u koju će se od ovih kategorija upisati nigerijsko-američki pisac Tedžu Kol (Teju Cole), rođen 1975, ali u jednu od njih svakako hoće. To jest, već je tamo: njegov prvi roman *Otvoreni grad* (preveo Alen Bešić; Dereta, Beograd 2016), izvorno objavljen 2012, od takvih je knjiga, od onih koje neposredno uvećavaju svet njihovog čitaoca; i još i razjašnjavaju njegove "vremenske prilike", izoštravaju horizont. Nije li to em prevelika em do izvesne mere čak i "neprirodna" zadaća za jedan roman? Jedno u osnovi *prekabasto poslanje*? Naravno: zato se do toga, do takvog romana, nikada ne stiže "namerno", od intencija te vrste pate samo loši ili, oni još gori: osrednji romanopisci.

Džulijus, narator *Otvorenog grada*, Afrikanac nigerijsko-nemačkog porekla (kombinacija pomalo nalik onoj Obaminoj) koji se otrgao inerciji tavorenja u blizini porodičnog gnezda i otišao u Ameriku, stažista u jednoj njujorškoj psihijatrijskoj bolnici, slobodno vreme uglavnom provodi rasterećujući se od stresnog posla dugim šetnjama uzduž i popreko Menhetna i Njujorka uopšte, a kod kuće gleda ptice kroz prozor, sluša internet radio stanice s klasičnom muzikom i s voditeljima koji govore njemu nepoznate jezike, i kontemplira na sve zamislive teme, od ličnih i porodičnih preokupacija pa do globalnog zagrevanja, rasizma, terorizma, ideologije, filozofije, muzike...

Kao neumorni *flaneur*, Džulijus naprosto susreće i zapaža ljude, bez osobite želje za interakcijom, ali s ogromnim darom zapažanja; taj klasno-rasno-kulturološki presek epohe, taj uzorak koji ne pretenduje da bude bilo šta signifikantno a ipak postiže intenzivan univerzalizujući efekat, to je u čitaočevoj svesti već prvi znak ekstraordinarnosti štiva koje na mnogo načina prevazilazi fioku "dobrog romana" i iskazuje potencijal koji daleko nadilazi taj okvir. Zapravo, čitalac je do tada već uveliko kupljen, jer Kol od samog početka ovladava onom predragocenom magijom "neprimetnog" pripovedačkog majstorstva: sve je, naime, tako svakodnevno, obično, jednostavno – i ono što se dešava i način na koji nas Džulijus o tome izveštava – osim što nam odmah biva jasno da iz ove knjige nećemo izaći pre njenog kraja, a kraju ćemo hrliti kao što žedan ide na česmu. Podseća to pomalo – po učinku na čitaoca, ni po čemu drugome – na ono čime nas drži jedan Knausgor, koji nadugačko piše "ni o čemu" i razglaba na po petnaest strana o olakšavanju u toaletu ili o popravci frižidera, jedino što vi to ni u slučaju poplave nećete prestati da čitate!

Za razliku od ljudi crne boje kože, rođenih i odraslih u SAD, Džulijus je (a bogme i njegov pisac Tedžu Kol) uistinu Afroamerikanac; afrički deo Džulijusove priče, uključujući i dramatično, tegobno i dugo bekstvo u Ameriku preko "tvrđave Evropa", dat je u formi Džulijusovih reminiscencija. Malo je romana, ne samo onih prevedenih na srpski, u kojima je savremena Afrika do te mere živa, moćna i jasna, lišena i "kolonijalne" autoegzotizacije i "postkolonijalnog" autoviktimizacijskog sentimenta; kao kakvo zadnje dvorište razvijenog sveta, ona deluje i kao neobezbeđeno odlagalište njegovih problema, uvećanih proporcionalno nemaštini i sistemskom beznađu. Na drugoj strani, Džulijus u Americi nije nikakav afrički "Borat" nego čovek koji je

poznaje i razume dubinski i iznutra, a bilo Njujorka oseća kao sopstvenu utrobu. I zato je i po tome *Otvoreni grad* tako doslovno "epohalan": on na literarno superioran način "kači" angst jednog vremena, jedne zemlje nenavikle da se preispituje onako kako joj nalaže vreme nakon 11. septembra, a usred globalne ekonomske krize, "sukoba civilizacija", straha od terorizma koji ponekad po svojim nuspojavama postaje gori od samog terorizma. Takođe, roman je očaravajuća, a nimalo ulagivačka niti stereotipima ekonomišuća posveta Njujorku, kao i pronicljiva studija fenomena imigracije.

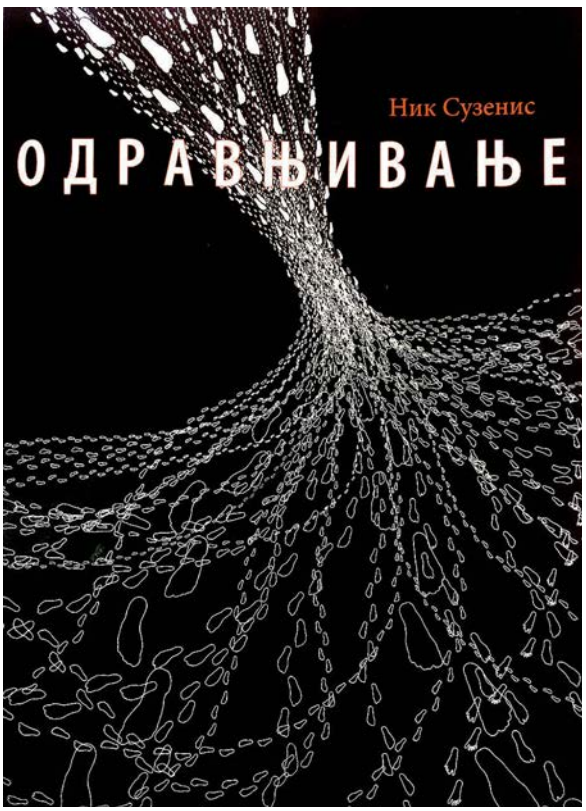
Treći Džulijusov ekskurs je "evropski": tragajući za svojom odavno zametenom nemačkom bakom, o kojoj poslednje što zna jeste da se preselila u Brisel, Džulijus dolazi u belgijsku prestonicu, gde naposletku neće sresti majku svoje majke, ali će zato upoznati, recimo, neobičan serkl mladih Arapa, ideološki nipošto "islamista", ali čiji će antievropski, antiimperijalni gnev ostaviti indikativno mnogo mesta za svakakve mogućnosti... To portretiranje "umorne Evrope", zaplašene sablastima sopstvene prošlosti i nadiranjem Onoga Što Ne Razume (a ni "to" se baš ne pretrže od želje da razume nju), Džulijus, to jest Tedžu Kol, obavlja fascinantno precizno i moćno, a kao i uvek, bez težnje za "velikim zaključcima". Bizarno je to, bar naizgled: ovaj je roman gotovo prekrcan "esejističkim" delovima, onima u kojima Džulijus džezira i filozofira na širok dijapazon tema, ali to su uvek neke "sporedne" stvari, one-o-kojima-se-ne-radi u ovoj knjizi. A ono što je u njenom fokusu, jedno anksiozno globalno stanje ranog XXI veka, e to je dato impresivno iskontrolisanim literarnim sredstvima, to je u potpunosti *u priči, a ne u pričanju*, ako razumete tu (ključnu) razliku.

Otvoreni grad je jedna od svega nekoliko najznačajnijih kod nas prevedenih beletrističkih knjiga u prošloj godini, ali i mnogo više od toga: marker jednog vremena. U međuvremenu, Tedžu Kol fotografiše i piše o fotografiji. To oko koje vidi, i koje je u stanju da uhvati momenat i urami ga u sliku, poželeće sigurno opet i da o tome zabeleži ono što staje samo u reči. A ako ga mrzi da izlazi, neka pošalje Džulijusa. ¶

TEOFIL PANČIĆ

Ključ koji otvara kavez

Odravnjivanje je strip o apstraktnijem konceptu stanja uma koji je ukalupljen u dvodimenzionalnost, i doktorska disertacija o istom

Napisati doktorsku disertaciju, magistarski ili diplomski rad o stripu nije ništa novo – širom sveta je odbranjeno preko 200 disertacija na temu verbo-vizuelnog pripovedanja i istorije stripa. Ali napisati doktorsku disertaciju u formi stripa, zvuči, pa zašto ne reći, nemoguće.

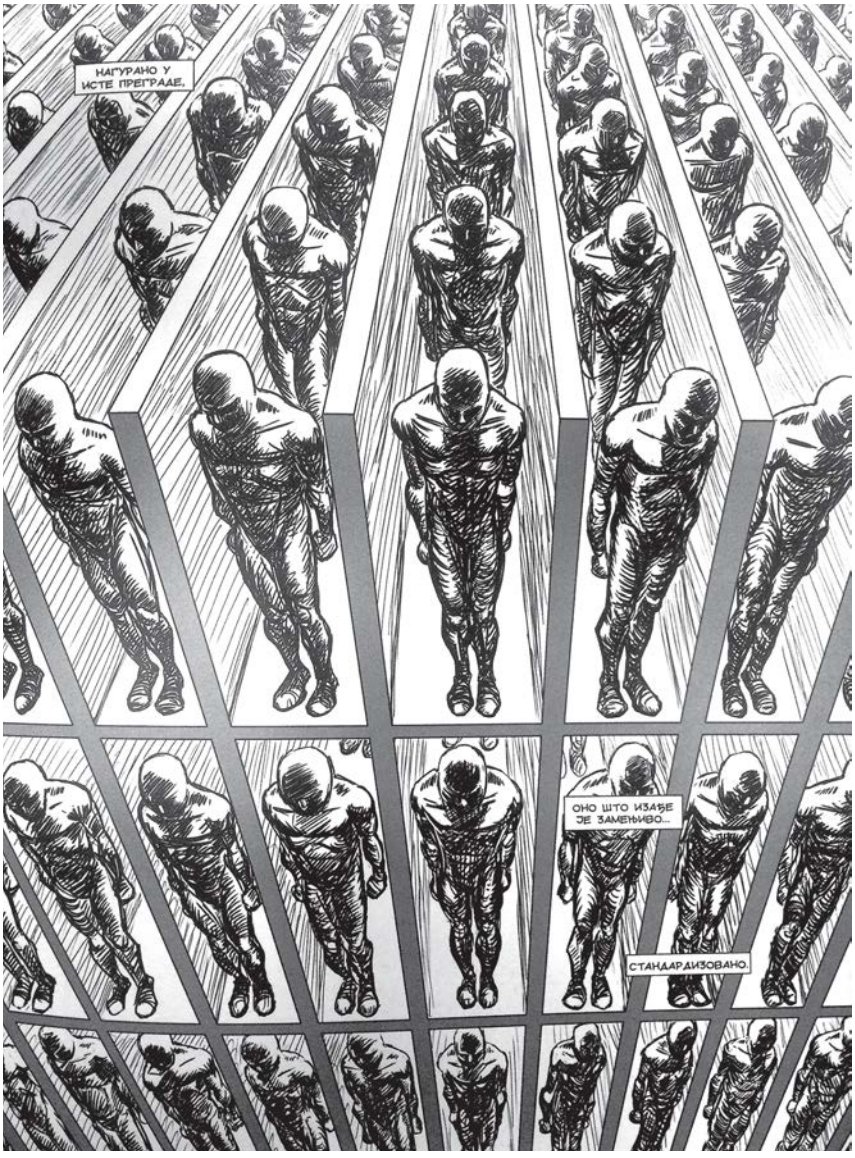
Nik Suzenis je dokazao suprotno: napisao je doktorski rad u formi stripa, zove se *Unflattening: A Visual-Verbal Inquiry into Learning in Many Dimension*, i odbranio ga je na Univerzitetu u Kolumbiji. *Unflattening* je objavljen kao grafički roman 2015. godine, a na prošlogodišnjem Sajmu knjiga u Beogradu promovisao ga je Centar za promociju nauke pod nazivom *Odravnjivanje*.

Nik Suzenis je autor stripova, ilustrator, kritičar vizuelnih umetnosti i predavač stripa na univerzitetima u Kalgariju i San Francisku. U mladosti se profesionalno bavio tenisom, pa je jedno vreme bio i instruktor. Za strip se zainteresovao tek pošto je diplomirao matematiku na Univerzitetu u Zapadnom Mičigenu, prvenstveno kao koosnivač *thedetroiter.com*, veoma cenjenog portala koji se bavi kulturnom scenom Detroita.

Strip je u Americi prihvaćen u akademskim krugovima relativno kasno, svakako nakon Evrope. Za to kašnjenje je zaslužan dr Frederik Vertam i njegov lov na veštice uperen protiv stripova ("Vreme" 1295, *Stripovi u plamenu*). Tek je Majkl Uslan 1971. godine uspeo da se izbori da Univerzitet u Indijani uvrsti strip u nastavni program, što mu je (stripu) otvorilo vrata akademske zajednice. Ipak, prošlo je više od 40 godina između forme stručnog rada *o stripu* i doktorata u formi stripa. Razlika je suptilna ali veoma značajna.

Suzenisovim *Odravnjivanjem* strip postaje više od narativnog medija ili vizuelne adaptacije, postao je način i sredstvo da se ispripoveda sadržaj za koji reči jednostavno nisu dovoljne.

Naime, Suzenisovu ideju odravnjivanja, suštine koja se krije iza naslova dela, teško je opisati drugačije osim na verbo-vizuelan način. Reč je o konceptu »

spoznaje sebe koliko i percepcije sveta. Time *Odravnjivanje* prevazilazi prostu vizuelnu raspravu i postaje delo koje se bavi duboko filozofskim i edukativnim konceptima, uz pregršt referenci na sve aspekte i periode ljudske istorije, pa time i spoznaje. Suzenis kreće da vizuelno oslikava svet ljudi kako ga on vidi, u okovima modernog društva kao beskonačan niz ukalupljenih jedinki koji se kroz život kreću uniformnog (nametnutog) mišljenja i suženog pogleda na svet. Suzenis ne gaji preterane simpatije prema ovakvom društvu. To je evidentno od prve table stripa (doktorata). Suzenis društvo vizuelno prikazuje kao depresivnu distopiju koju upravo autor, putem niza vizuelnih primera i *oslobađajućih* referenci na matematiku, umetnost, mitologiju, istoriju, književnost – da, i strip – demistifikuje i pruža čitaocima povode i instrumente pomoću kojih se može promeniti percepcija takvog okruženja. Suzenis zapravo pokazuje kavez u kome se nalazi moderan čovek i ukazuje na ključ kojim može da se oslobodi.

Koncept, koji je sadržan i u naslovu, kreće od naučno-fantastične zbirke Edvina Abota iz druge polovine 19. veka – *Ravanije* (Zlatni zmaj, 2014). Abot je svog junaka, Kvadratića, zamislio kao pripadnika Ravanije, sveta u kome vlada isključivo dvodimenzionalnost. Kada dvodimenzionalni subjekt Kvadratić dosegne svet u tri dimenzije, on ne može da ga pojmi niti da to poimanje adekvatno prenese pripadnicima svoga sveta. Suzenis sve jedinke modernog društva posmatra kao Ravance, ali u slučaju *Odravnjivanja* reč je o apstraktnijem konceptu stanja uma koji je ukalupljen u dvodimenzionalnost i ne može da percipira svet izvan dozvoljenih okvira. "Kako biste razumeli šta Ravanci vide, pogledajte odozgo na novčić koji se nalazi na stolu, a zatim spustite pogled. Krug postaje ovalan, postepeno se gnječi sve dok, kako pogled dolazi u nivo stola, ne ostane samo ravna linija", objašnjava autor. Suzenis u velikoj meri rehabilituje svoje Ravance, smatrajući da krivica za ovakav sužen pogled na svet nije njihova (naša), već posledica društva i kognitivnog aparata. Tek pukotinom u iskustvu, ili kako Suzenis vizuelno prikazuje – Hermesovim letećim sandalama – jedinka je u mogućnosti da vidi kako se izdizanjem iznad dvodimenzionalnog postojanja ostale jedinke nalaze u mračnom lavirintu visokih zidova.

Za Suzenisovu ideju je ponekad potrebno više opšteg obrazovanja, ali je sve ipak prijemčivo za svakog čitaoca. Od primera viđenja dubine usled paralikse, preko Eratostena i računanja zakrivljenosti zemlje, Dorotinih zelenih naočara iz *Čarobnjaka iz Oza*, Džojsovog *Uliksa*, refrakcije duge, brazdi na otisku prsta, i brojnih drugih primera, Suzenis neprestano pruža reference kako sagledati metaforičku dvodimenzionalnost modernog čoveka, ali pruža i instrumente kako prevazići ta ograničenja i uslovno se *osloboditi*.

Suzenisov crtež na sjajan način udahnjuje život disertaciji, teza dobija novu dimenziju. Svaka tabla je brižljivo konstruisana, po potrebi nežno ili grubo oslikana, sa smenama apstrakcije i realizma, pa vodi čitaoca kroz priču koja bi prikazana na neki drugi način bila daleko nerazumljivija i kompleksnija. Na kraju rada, za one željne dubljeg pronicanja u metod i uzore autora, je detaljno razrađena mapa inspiracija i referenci za svaku tablu i, naravno, bibliografija sa 254 jedinice, da nas opomene da je reč o doktoratu.

Suzenis *Odravnjivanjem* razbija okvire ustaljenog: ukazuje da se svet može posmatrati kroz prizmu spoznaje koja poništava nametnutu dvodimenzionalnost, dok činjenicom da je realizovao naučni rad u formi stripa, menja uobičajenu percepciju o doktoratu. Inače, njegov strip *Odravnjivanje* je na putu da postane graničnik u razvoju devete umetnosti. ¶

NIKOLA DRAGOMIROVIĆ

DRAGAN ILIĆ

Jebe se njima

Ovo je ujedno i prvi veliki urednički promašaj Milomira Marića. Ne biva od babe devojka niti od starlete devica

Da bi kraj stare godine i početak nove 2017. ipak zablistao, na televiziji Happy je počeo rijaliti program "Parovi". Istini za volju, rijaliti nikada nije ni prestajao, ali izgleda da program "Snajke" nije uspeo da privuče ni publiku ni tabloide. Uzalud su se starlete, igračice i eskort dame trudile da dođu u centar pažnje, mnogo dama bez muškog društva i nema tu ni hemije ni fizike. Ideja da će od posrnulih devojaka nastati nekakvom volšebnom transformacijom čedne srpske snajke – nije uspela. Ovo je ujedno i prvi veliki urednički promašaj Milomira Marića. Ne biva od babe devojka niti od starlete devica. A upravo je tako, u patrijarhalnom ključu, opisan fotorobot tih "popravljenih" devojaka.

Zato se, valjda, Happy okrenula proverenom receptu, a on glasi – dna nema, pod je pukao! Pozvali su uoči Nove godine sve kuso i repato iz prethodnih emisija, da bi podigli rejting televizije. Gotovo neprekidno u ćošku ekrana je stajala uzrasna oznaka 18+, bez obzira na vreme emitovanja. Prosto je nemoguće držati toliki broj likova pod kontrolom tokom živih uključenja. Pritom ne mislim na opštu kakofoniju i nadvikivanje, već na sočan narodni jezik koji se bavi isključivo seksualnim odnosima u uslovima fizičke deprivacije.

Nekada se znalo da rijaliti počinje predstavljanjem učesnika koji se udide, glume finoću i obećavaju da će se "pokazati u pravom svetlu" bez kalkulacija i foliranja. Obavezno bi sebe opisali kao nevinašca koja će tolerisati sve i svakoga do momenta kada se osete ugroženi, a tada će odgovoriti stotinu puta gore.

Naravno, već posle nekoliko dana maske bi pale, šminka nestala i počelo bi mazanje kakicom.

Novi "Parovi" počeli su kao policijsko trezniliste gde su privedene dame za poslovnu pratnju, prekinute usred svog posla. Svuda su sevale sise i dupeta, međunožja, a oduševljeni tabloidi dobili su svoju nasušnu dozu skandala.

Poznate starlete su pijane oteturale u rijaliti, nadmećući se u obećanjima – koliko će se, kako i s kim, da izvinite, jebavati. Nema foliranja, istinu na sunce, samo bez lažnog morala. Sve to čine, po sopstvenom priznanju, odreda, ili zbog para ili zbog promocije – dakle radi gradnje nekakve medijske karijere. Pošteno!

Naravno, ne treba osuđivati devojke koje se bave ovom vrstom posla zbog iskrenosti, sa tim imam najmanji problem. Pitanje glasi kako je televizija sa nacionalnom frekvencijom koju je dobila na korišćenje dozvolila sebi da joj okosnicu programa čine pornografski sadržaji. Ukoliko bi REM imao struju da vidi program Happy televizije, morao bi da reaguje zbog sadržaja. Međutim, oni taj kanal nisu memorisali, ili baš uživaju u kvalitetnom programu.

Imali ste, dakle, pijane ljude, pornografiju, priznanje da će zbog para biti i seksa, a televizijska stanica tu dođe kao pimp. Tokom poziranja pred kamerama, proslavila se jedna od starleta koja je sevala gaćama ekranizujući svoje uloške!

Kakva reklama, možeš uz naše uloške biti zvezda rijalitija i u "onim danima"!

Da sve ovo ima veze, pokazuje slučaj najavljene učesnice, koja je, pazi baksuza, nekoliko dana pred početak rijalitija zainteresovala policiju svojim SMS porukama koje su objavili tabloidi. Maca Diskrecija je demantovala nadimak jer je ugovarala mukica nekakvo kresanje za 500 evra. Tako je danas opravdano odsutna.

Nekako istovremeno, u Novom Sadu bez kamera bio je još jedan rijaliti u istražnom zatvoru. Tri starlete su snimile sex sa nekakvim biznismenom i počele da ga ucenjuju, i kada su baš preterale (preko 30.000 evra), on ih je prijavio. Njegov identitet ne znamo, ali ove cvećke su bile 11 dana u pritvoru, niti je ko pitao za njih niti ih obilazio, a one bukvalno nisu ni gaće promenile. Ipak su konačno spektakularno izašle praćene paparacima i ogrnute skupim bundama.

Da se razumemo, nisu ni frajeri u "Parovima" ništa bolji, tu je bilo osuđivanih kriminalaca, nekakvih vidovnjaka i običnih buzdovana koji su pobegli od dugova i gladi.

Pred očima javnosti, policije i REM-a imate hroniku prostitucije koja se već uvezala sa politikom i kriminalom, a to treba da bude zabavno. Poznato je da rijaliti programi kod nas funkcionišu po sistemu spojenih posuda – kako po učesnicima tako i po jurnjavi za rejtinzima, pa je pitanje dana kada će Pink na poremećenu ravnotežu moći odgovoriti sopstvenim rijalitijem – novom sezonom "Farme".

Sada je slika potpuna i novogodišnje narodno veselje neometano traje, jer će se na Pinku i Prvoj pevati, na RTS-u će nam pevaju ovi što su tokom godine šatro ozbiljni, a na Happyju će nešto da se baci poda se!

E pa nek je sa srećom... ¶

Rusko hakovanje

Izgleda da hakersko-špijunska zavrzlama u vezi sam izborom Donalda Trampa za predsednika SAD ipak odslikava dublju zabrinutost američkih struktura, koje uočavaju da ističe period američke apsolutne posthladnoratovske dominacije

WANTED BY THE FBI

EVGENIY MIKHAILOVICH BOGACHEV

Conspiracy to Participate in Racketeering Activity; Bank Fraud; Conspiracy to Violate the Computer Fraud and Abuse Act; Conspiracy to Violate the Identity Theft and Assumption Deterrence Act; Aggravated Identity Theft; Conspiracy; Computer Fraud; Wire Fraud; Money Laundering; Conspiracy to Commit Bank Fraud

DESCRIPTION

Aliases: Yevgeniy Bogachev, Evgeniy Mikhaylovich Bogachev, "lucky12345", "slavik", "Pollingsoon"	
Date(s) of Birth Used: October 28, 1983	**Hair:** Brown (usually shaves his head)
Eyes: Brown	**Height:** Approximately 5'9"
Weight: Approximately 180 pounds	**Sex:** Male
Race: White	**Occupation:** Bogachev works in the Information Technology field.
NCIC: W890989955	

REWARD

The United States Department of State's Transnational Organized Crime Rewards Program is offering a reward of up to $3 million for information leading to the arrest and/or conviction of Evgeniy Mikhailovich Bogachev.

REMARKS

Bogachev was last known to reside in Anapa, Russia. He is known to enjoy boating and may travel to locations along the Black Sea in his boat. He also owns property in Krasnodar, Russia.

CAUTION

Evgeniy Mikhailovich Bogachev, using the online monikers "lucky12345" and "slavik", is wanted for his alleged involvement in a wide-ranging racketeering enterprise and scheme that installed, without authorization, malicious software known as "Zeus" on victims' computers. The software was used to capture bank account numbers, passwords, personal identification numbers, and other information necessary to log into online banking accounts. While Bogachev knowingly acted in a role as an administrator, others involved in the scheme conspired to distribute spam and phishing emails, which contained links to compromised web sites. Victims who visited these web sites were infected with the malware, which Bogachev and others utilized to steal money from the victims' bank accounts. This online account takeover fraud has been investigated by the FBI since the summer of 2009.

Starting in September of 2011, the FBI began investigating a modified version of the Zeus Trojan, known as GameOver Zeus (GOZ). It is believed GOZ is responsible for more than one million computer infections, resulting in financial losses of more than $100 million.

POTERNICA FBI: Najtraženiji ruski haker

Tri nedelje pre inauguracije američkog predsednika Donalda Trampa, koja pada 20. januara, izgledalo je da je i pred Belom kućom u Vašingtonu zaigrala mečka (s ruskim hakerskim mečićima *Cozy bear i Fancy bear, Guccifer 2.0*, itd.).

Zbog sumnje da su se mešali u američku predsedničku trku odlazeća administracija Baraka Obame je 29. decembra 2016. naložila da teritoriju SAD za 72 sata napusti 35 ruskih diplomata (sa članovima porodica 96 osoba) i uvela sankcije protiv više osoba i organizacija u koje spadaju i ruska Federalna služba bezbednosti (FSB) i Vojna obaveštajna služba (GRU), kao i kompanije koje su im navodno pomagale.

Predsednik Rusije Vladimir Putin nije prihvatio predlog ministra spojnih poslova Sergeja Lavrova da Rusija u znak odmazde (*tit-for-tat*) odmah protera 31 američkog diplomatu iz Sankt Peterburga. Poručio je da Rusija zadržava pravo da odgovori na američke poteze, ali da neće sprečavati decu diplomata da dočekaju Novu godinu tamo gde su planirala, a porodice američkih akreditovanih diplomata pozvao je na novogodišnju svečanost u Kremlju. Saopštio je da će Rusija definisati svoju politiku u zavisnosti od ponašanja administracije novog predsednika SAD Donalda Trampa, kome je, kao i odlazećem Obami, uputio novogodišnju čestitku. A onda je otišao u Spaski sabor Svetojujevskog manastira u Velikom Novgorodu da dočeka Božić.

Putinov portparol Dmitrij Peskov je poručio da je Rusija umorna od optužbi na svoj račun, da je Moskva svojevremeno predlagala zajedničku borbu protiv sajber kriminala, ali da je Vašington to odbio, te da Amerikanci treba da nađu drugog neprijatelja.

SENATSKO SASLUŠANJE

S druge strane Atlantika je ključala nova antihakerska histerija, s elementima rusofobije nalik na onu kad je Džulijan Asanž oformio Vikiliks, ili kada se bivši obaveštajac Edvard Snouden sklonio u Moskvu, ali ne tako veselu kao što je bila ona afera kad je iz SAD proterana lepa ruska špijunka (sada TV personaliti) Ana Čepmen.

Tokom saslušanja o navodnom ruskom mešanju u američke izbore 5. januara u senatskom komitetu za odbranu američkog Kongresa, kome je predsedavao vijetnamski veteran senator Džon Mekejn, direktor Nacionalne obaveštajne agencije Džejms Klaper, podsekretar odeljenja Ministarstva odbrane za obaveštajna pitanja Marsel Letr i direktor Nacionalne bezbednosne agencije admiral Majkl Rodžers ponovili su da iza ruskih

američkih izbora

PUTIN JE KRIV: Barak Obama Foto: AP

hakerskih napada, koji predstavljaju ozbiljnu pretnju američkoj bezbednosti, stoji ruski predsednik Putin lično.

Svi senatori su zahvaljivali pripadnicima obaveštajnih službi na požrtvovanom radu, a pojedini senatori su takođe naglašavali da novoizabrani predsednik treba da veruje svojim bezbednosnim službama, a ne onom Asanžu, optuženom za seksualni delikt, koji je ugrozio američke živote.

Raša tudej je 6. januara, pozivajući se na profesora ruske Akademije vojnih nauka Sergeja Sudakova, senatore Lindsija Grema i Džona Mekejna opisivala kao političare koji zauzimaju krajnje rusofobsku poziciju, imaju veoma dobre odnose sa vojnim klanovima, vojnim snabdevačima i proizvođačima oružja, od kojih dobijaju mnogo novca za zakonske projekte. Oni su nedavno upriličili prednovogodišnje posete Ukrajini i Gruziji, i podneli zakonski predlog za produženje sankcija, kako bi zadržali inicijativu pre nego što Tramp promeni šefove u odbrambenom sektoru.

HLADNORATOVSKI JURIŠNICI

Za to što je slika američke demokratije u inostranstvu oštećena američkim predsedničkim izborima 2016. krivica ne leži u Kremlju, već u samoj Americi, piše Stefen F. Koen (specijalista za rusku istoriju s Prinstona, koga Rusi rado citiraju) u američkom progresističkom magazinu "Nejšen" (osnovanom 1865). On smatra da jurišnici hladnog rata žele da diskvalifikuju Putina kao partnera Donalda Trampa, optužujući ga za propast svoje politike širom sveta – od podrške "umerenim pobunjenicima" protiv sirijskog predsednika Asada do porasta anti-status-kvo izbora u Evropi, Velikoj Britaniji i u samim SAD.

Koen tvrdi da Putin, koga je Obama pokušao "da izoluje", ima mnogo manje veze s tim promašajima nego gluposti američke spoljne politike, uključujući tu i ratove radi promene režima i "liberalnu globalizaciju," čije ekonomske i kulturne dimenzije sve više otuđuju glasače u mnogim zemljama.

Rezultat toga je da je Putin za milione ljudi u inostranstvu, bez mnogo truda, isplivao kao simbol otpora protiv "američke hegemonije", za koju veruju da je potkopala njihove ekonomije, ugrozila njihove tradicionalne vrednosti i, na Bliskom Istoku, donela rat u njihove zemlje, piše Koen.

O MEŠANJU U TUĐE IZBORE

Tokom tog senatskog saslušanja jedino je republikanski senator Tom Tajlis relativizovao trenutnu užasnutost što se neko usuđuje da se meša u američke izbore, pozivajući se na studiju politikologa Dejva Levina sa Karnegi Melon univerziteta, koja je pokazala da su se SAD od Drugog svetskog rata mešale u 81 strani izbor, dok se Sovjetski Savez (ili Rusija) umešao u 36. U 59 odsto slučajeva kandidat kome su SAD "asistirale" je pobedio.

"Los Anđeles tajms" je, citiravši pomenutu studiju, naveo mnogo primera: američku pomoć italijanskim hrišćanskim demokratama da pobede komuniste u Italiji, ne samo 1948. već u sedam uzastopnih izbora; u Nikaragvi 1990. CIA je puštala da "procure" informacije o navodnoj korupciji marksističkih sandinista, koje su njihovi protivnici posle koristili protiv Danijela Ortege, koji je izgubio od opozicionog kandidata Violete Čamoro; u Čehoslovačkoj 1990. SAD su obezbedile trening i fondove za kampanju Vaclava Havela...

LAT pominje i američko mešanje tokom izbora u Rusiji 1996. kada je predsednik SAD Klinton odobrio kredit od 10,2 milijarde dolara preko MMF-a što je Borisu Jelcinu pomoglo da pobedi.

Na Bliskom istoku u vezi sa izraelsko-palestinskim mirovnim procesom koji je bio zaostavština ubijenog Jicaka Rabina, Klinton je 1996. otvoreno podržao Šimona Peresa.

"Los Anđeles tajms" piše i da u Srbiji 2000. bez američke, milione dolara vredne pomoći opoziciji i medijima Vojislav Koštunica ne bi pobedio Slobodana Miloševića, koga su SAD godinama pokušavale da svrgnu pomoću sankcija i vojnih akcija, konstatujući da u mešanje u tuđe izbore nisu ubrojane promene režima, kao na primer u Iranu, Gvatemali i Čileu.

I Ishan Taro je u "Vašington postu" 13. oktobra pisao o tome da SAD imaju dugu dokumentovanu istoriju mešanja pa i rušenja funkcionišućih demokratija – one su pomogle svrgavanje iranskog premijera Mohameda Mosadeha 1953, koji je zamenjen autoritarnom monarhijom koju je favorizovao Vašington; povezivane su »

sa atentatom na kongoanskog lidera Patrisa Lumumbu 1961; sa nasilnim svrgavanjem čileanskog socijalističkog predsednika Salvadora Aljendea 1973. od strane okrutnog generala Augusta Pinočea; gvatemalskog levičarskog predsednika Jakoba Arbenca koji je ugrozio interese kompanije *United Fruit Co, itd.* Taro piše i da u novije vreme kritičari govore o američkoj ulozi u smenjivanju vladajućih garnitura od Hondurasa do Venecuele i Ukrajine gde su SAD pomogle svrgavanje predsednika Viktora Janukoviča.

Rusi taj fenomen, naravno, nisu prevideli: na sajtu RT pod naslovom: "Šta bi rekao Frojd o vašingtonskoj hakerskoj histeriji" kaže se kako SAD svoju sramnu istoriju mešanja u unutrašnje stvari suverenih država sada projektuju na Rusiju. Na američkoj RT postoji šou čiji je naslov: "Posmatranje jastreba". RT na engleskom jeziku citira i bivšeg britanskog ambasadora u Siriji Pitera Forda (koji je podneo ostavku 2006), koji je podsetio na to da se SAD svake nedelje mešaju u izbore u nekoj zemlji, te da je i sam Obama došao u Veliku Britaniju i grubo se mešao u kampanju u vezi sa Bregzitom.

IZVEŠTAJ AMERIČKIH AGENCIJA

U aktuelnoj raspravi ignorisan je taj "podsetnik". Američki Departman za domaću bezbednost DHS, Obaveštajne zajednice (ODNI) i Federalne službe bezbednosti (FBI) skinuli su oznaku tajnosti sa zajedničke analize "Procena ruskih aktivnosti i namera u nedavnim američkim izborima", u kojoj se kaže da je aktivnost ruskih obaveštajnih službi deo decenijske kampanje sajber operacija usmerenih protiv američke vlade i američkih građana, koja obuhvata kampanje protiv vladinih organizacija, kritične infrastrukture, eksperata (*think tanks*), univerziteta, političkih organizacija i korporacija; krađu informacija od tih organizacija kao i nedavno objavljivanje nekih od ukradenih informacija.

Tri agencije iznose procenu da je ruski predsednik Vladimir Putin lično naredio da raznoliki ruski akteri (Kremlju lojalne političke figure, državni mediji, prokremaljski akteri na društvenim mrežama) nastoje da utiču na kampanju s ciljem da se potkopa demokratski proces u SAD, da se ocrni Hilari Klinton, kako bi se umanjile njene šanse za pobedu. Kada je izgledalo da će Hilari pobediti, cilj je bio da se potkopa njeno predsednikovanje. Ispoljavaju visoku uverenost da je ruska Vojna obaveštajna služba GRU koristila *Guccifer 2.0 i DCLeaks.com* da objavi podatke dobavljene u sajber operacijama kao "medijske ekskluzive" i da su prosledile materijal *WikiLeaksu*.

Kaže se da se sve tri agencije slažu s tim sudom, CIA i FBI su "visoko uverene", a NSA umereno. U toj proceni se kaže da Putin smatra da objavljivanje takozvanih Panamskih papira (o pranju novca preko of-šor destinacija u kome se pominju njegovi navodni prijatelji) i olimpijski doping skandal predstavljaju od SAD dirigovane akcije da se okleveta Rusija, te da je zato tražio da se objave dokumenti koji će diskreditovati imidž Amerike i prikazati je kao licemernu.

Pisci te procene podsećaju na to da je Putin optuživao Hilari Klinton za raspalamsavanje masovnih protesta protiv njegovog režima krajem 2011. i na početku 2012. i da ima pik na nju zbog njenih ponižavajućih komentara na njegov račun.

Prema proceni američkih obaveštajaca, Putin je javno pružao podršku za izbor Trampa zbog njegove izjave da će raditi s Rusijom. Kažu da su "pro-kremaljske figure" govorile lepo o načinu na koji on vidi svoje slaganje s Rusijom kad su u pitanju Sirija i Ukrajina, a i da Moskva takođe vidi izbor Trampa kao način da se sklopi međunarodna koalicija za borbu protiv Islamske države.

Kaže se i da Putin ima mnogo pozitivnog iskustva u radu sa zapadnim liderima koji imaju poslovne interese u Rusiji, kao što su bivši italijanski premijer Silvio Berluskoni i nemački kancelar Gerhard Šreder.

Najviše prostora u tom 25 stranica dugom izveštaju se posvećuje ruskoj televiziji *Russia Today*, za koju se kaže da je aktivno sarađivala sa *WikiLeaksom*. Konstatuju da je glavna urednica RT posetila Asanža u ekvadorskoj ambasadi u Londonu u avgustu 2013. radi obnavljanja ugovora o saradnji; da je 6. avgusta RT objavila video na engleskom pod nazivom "Džulijan Asanž specijal: Da li *WikiLeaks* ima i-mejl koji će strpati Klintonovu u zatvor?" i ekskluzivni intervju sa Asanžom pod naslovom "Klinton i ID finansirani istim novcem."

Američki obaveštajci RT nazivaju kremaljski propagandni kanal, na šta RT odgovara da njihov status nije različit od položaja BBC-ja, koji emituje i na ruskom, ili francuskog 24 časa. RIA Novosti objavljuju pismo Margarite Simonjan, glavne redaktorke RT-a: "Draga CIA! Ovo što ste napisali potpuni je promašaj. Tema nije rasvetljena, izvori nisu imenovani, inteligencija je zastarela i/ili nepravilna, referat je učenički. Kod nas u školi za obaveštajce vas bi prutom išibali za takvo smeće..."

Posle kraće euforije, procena tri agencije po kojoj oznaka tajnosti ipak nije skinuta sa onih delova u kojima se govori o izvorima saznanja, i u pojedinim zapadnim listovima, kao što je "Gardijan", ocenjivana je kao klimava. Medijima koji su tražili "pištolj koji se puši" je za utehu došapnuto kako su prisluškivani razgovori

PROMENA KURSA:
Donald Tramp i Vladimir Putin
Fotografije: AP

u kojima Rusi jedni drugima čestitaju Trampovu pobedu. Tramp je onda zamerio što je to dato medijima pre nego što je predočeno njemu, kome je kao novoizabranom predsedniku SAD namenjeno.

"NE MOŽE LETOVATI U SIBIRU..."

Rasplamsavanje hakersko-špijunske afere je, naravno, imalo unutrašnju političku dimenziju. Tim Kejn, senator iz Virdžinije blizak Hilari Klinton, poredio je rusko hakovanje s Votergejt aferom iz 1974. i pozvao Kongres da se ujedini protiv izbornih subverzija. Neki su čak pisali i o mogućem impičmentu predsednika Trampa. Republikansko rukovodstvo Kongresa se ipak protivilo demokratskoj težnji da se formira posebna komisija koja treba da istraži upad, što bi objektivno dovelo u pitanje legitimnost predsedničkih izbora, a i obaveštajci su saopštili da nisu nadležni za analizu efekata ruske propagande. Oni su bili u nekoj vrsti političkog procepa: tokom kampanje je FBI dva puta objavljivao kako je utvrdio da Hilari Klinton nije prekršila zakon, prvi put istragom o njenom korišćenju privatnog servera za zvaničnu prepisku, drugi put u istrazi o sadržaju tzv. Podestinih papira u kojima je bilo reči o navodnom potkopavanju njenog demokratskog konkurenta Sandersa. Tajming druge istrage u finišu kampanje je bio nezgodan za Hilari Klinton, pa je bilo optužbi da FBI namešta izbore.

Pre nego što je saslušao detaljan izveštaj obaveštajnih službi o ruskoj sajber aktivnosti, Donald Tramp se o obaveštajnim službama izražavao s nipodaštavanjem – pitao je da li su to oni ljudi koji su tvrdili da Sadam Husein ima hemijsko oružje, koje posle invazije Iraka nije pronađeno.

Uvidevši nakon senatskog saslušanja da protiv sebe ima ne samo demokrate, već i službe bezbednosti i tvrdokornije republikance, Tramp je povukao neke korake radi pomirenja s obaveštajcima, rekao je da veruje američkim službama, da će formirati komisiju radi suprotstavljanja sajber napadima Rusa, Kineza ili bilo koga drugog, a na mesto šefa Nacionalne obaveštajne agencije izabrao je Dena Koutsa, 71-godišnjeg bivšeg konzervativnog senatora iz Indijane i američkog ambasadora u Nemačkoj u vreme Džordža Buša, nekadašnjeg člana senatskog odbora za obaveštajni rad. Kada se svojevremeno našao na spisku ličnosti kojima je u okviru odgovora na sankcije zabranjen ulazak u Rusiju, Kouts je sarkastično poručio da mu je žao što ne može letovati u Sibiru.

PROGNOZA

U zajedničkoj izjavi Džejms Klaper i Majkl Rodžers su senatore obavestili da je oko 30 zemalja razvilo sredstva za agresivne sajber napade, a pored Rusije, koju su okarakterisali kao najveću opasnost po interese SAD, pomenuli su Kinu, Severnu Koreju, Iran, terorističke organizacije i podzemlje.

Izgleda da u tom dimu poigravanja paranojom i rusofobijom ima i vatre dublje američke zabrinutosti. U 325 stranica obimnom otvorenom pismu Gregorija Trevertona, šefa američkog Nacionalnog obaveštajnog saveta pod naslovom "Globalni trendovi: paradoksni progres", objavljenom početkom 2017. konstatuje se da se privodi kraju era američke dominacije na kraju Hladnog rata, a možda i međunarodni poredak nastao posle Drugog svetskog rata.

Biće mnogo teže da se sarađuje na međunarodnoj sceni i da se vlada kako to kod kuće javnost očekuje. Veto igrači će pretiti da blokiraju saradnju u svakoj prilici, dok će informacione "eho komore" jačati bezbrojne suprotstavljene realnosti, potkopavajući razumevanje svetskih događaja.

Biće izazova da se nametne red u očiglednom haosu, ali će to biti vrlo skupo na kratki rok, a neuspešno na dugi. Sve veći broj dominantnih aktera u više domena će zahtevati nedostajuće resurse u vreme sporog rasta, fiskalnih limita i tereta dugova.

Američki i sovjetski ratovi preko posrednika, posebno u Vijetnamu i Avganistanu, predznak su posthladnoratovskih sukoba i današnjih borbi na Bliskom istoku, u Africi i Južnoj Aziji u kojima slabiji protivnici negiraju pobedu jačega preko asimetričnih strategija, ideologija, i socijalnih tenzija. Pretnja od terorizma će se povećati u narednim decenijama kao i isticanje malih grupa i pojedinaca koji koriste nove tehnologije, ideje i odnose radi vlastitog napredovanja.

Kina i Rusija će biti ohrabrene, dok će regionalni agresori i nevladini akteri videti mogućnost za ostvarivanje svojih interesa. Neizvesnost oko SAD i Zapada, okrenutog samom sebi, kao i erozija normi za prevenciju konflikata i zaštitu ljudskih prava će ohrabriti Kinu i Rusiju da proveravaju američki uticaj u sivoj zoni agresije i raznih formi uznemiravanja, koje će ostati ispod praga "vrućeg" rata, ali će nositi rizik pogrešne kalkulacije. Preterana uverenost da materijalna snaga omogućuje da se kontroliše eskalacija, povećaće rizik od izbijanja konflikta do nivoa koji nije viđen od kraja Hladnog rata, konstatuje se u pismu Gregorija Trevertona. ¶

MILAN MILOŠEVIĆ

EVO KAKO JE TO

U modi televizijskih serija, prirodno je setiti se onih starih, rado gledanih, uglavnom boljih od sadašnjih, i njihovih autora. Recimo, Ace Popovića i serije *Ceo život za godinu dana*

IZ SERIJE *CEO ŽIVOT ZA GODINU DANA*: Milena Dravić, Bora Todorović i Zoran Radmilović

Američki, britanski, skandinavski višegodišnji trend ultimativnosti televizijskih serija, stiže u naš regionalni televizijski i kulturni prostor. Nalik prevratu koji su u raznim segmentima društvenog života učinili Facebook, Uber i AirBnB, a ponajviše Netflix u medijima, dogodila se eksplozija broja i kvaliteta TV serija. Paralelno sa tim kod nas ove jeseni i zime događali su se šlagvorti ovom tekstu. Izdvajamo dva.

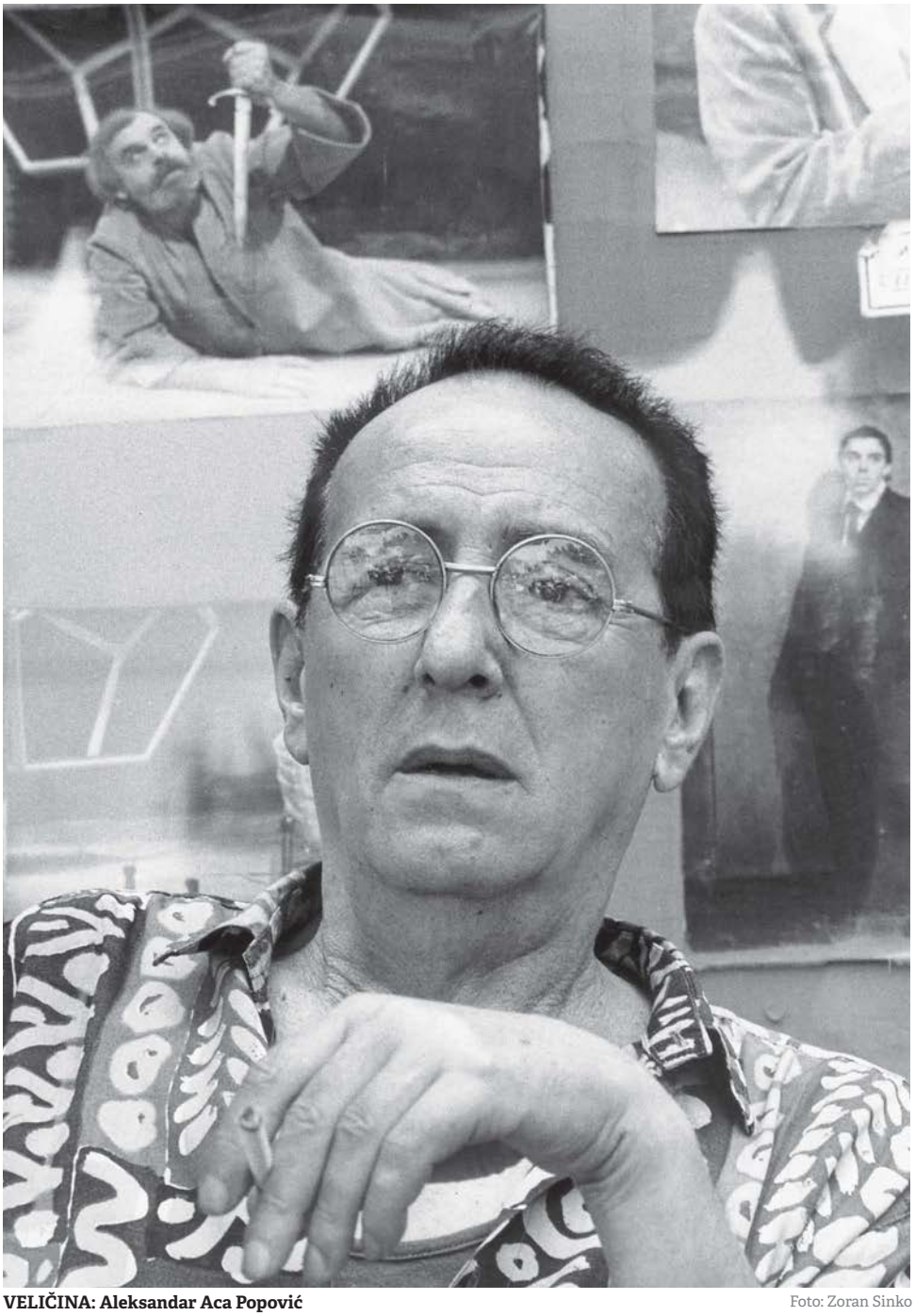
Kao nikad ranije, jubilej jednog popkulturnog fenomena, četiri decenije serije *Grlom u jagode* obeležen je na način kako zaslužuje: maratonom projekcija svih epizoda i razgovorima sa akterima. Najzaslužniji za taj poduhvat, Maja Medić i Stefan Arsenijević, priredili su i monografiju o seriji pa samim tim i o vremenu kada su serije bile jednako značajne, popularne i dobre kao danas. I, drugi razlog pisanju ovog teksta, jeste srpska serija *Ubice mog oca* producenata Uglješe Jokića i autora Nataše Drakulić i Gage Antonijevića, serija koja je prvi put nadmašila takozvani šer (u rasponu od 38,1 do 46,6) tradicionalnih šampiona gledanosti: *Dnevnika*, *Slagalice*, *Pinkovih* i *Grandovih zvezda*, i koja je, poput najboljih detektivskih serija, uspela da među gledaoce uvede tenziju neizvesnosti i strepnju od spojlera.

Stoga je ovaj tekst mali osvrt u okviru kulture sećanja, ambijenta televizijske kinoteke, o onome što je prethodilo domaćim pretečama podžanra sitkoma i donekle o onome šta je bilo posle – baš kao u dramaturgiji serije *Grlom u jagode* – i to kroz profesionalnu sudbinu jednog autora. To je Aleksandar Aca Popović, dramski pisac, čiji značaj i veličina nisu dobili zasluženu satisfakciju, a srpska kultura je zato propustila priliku da televizijski dramski program bude na nivou standarda koji je postavljen *Jagodama*.

ACIN *ŽIVOT*

Ovde je zapravo reč o seriji *Ceo život za godinu dana*, čiji je scenarista Aca Popović, i koja je poslednji put repризirana ove

NEKAD BILO

VELIČINA: Aleksandar Aca Popović Foto: Zoran Sinko

jeseni. *Život* je prva velika produkcija Televizije Beograd od čak 52 polusatne epizode, koju su režirali Vladan Slijepčević i Milo Đukanović. Snimljena 1971. godine, ova serija postavlja temelj urbanog TV sadržaja i uz seriju *Pozorište u kući*, snimljenu godinu dana kasnije, *Otpisane* iz 1974. godine, i napokon prvopomenutu *Grlom u jagode* – 1976, danas se može smatrati najboljim karijatidnim kontrapodom preovlađujućoj ruralnoj ili prozaičnoj dramskoj tematici TV Beograda i Radio-televizije Srbije, a koji najbolje odslikava takozvani reprezentativni novogodišnji program filovan varijacijama Mirjane Jakovljević – Mirjam i franšizama *Tesne kože*, s izuzetkom tada emitovane poslednje epizode serije *Ubice mog oca*.

Serija *Ceo život za godinu dana*, za ono vreme jednako kao i danas, na moderan način opisuje živote i sudbine četiri bračna para, njihove probleme i životne radosti, jednom rečju – svakodnevicu novouspostavljene građanske srednje klase jugoslovenskog socijalističkog društva. Baš kao što je određeno naslovom serije, njeni akteri prolaze sve životne faze: mladalačke ljubavi i društveni život otkrivajući u naznakama osobine i sudbine svojih roditelja, potom sve ono što brak i porodica kao kompromis sobom nose, njihove svađe i pomirenja, vaspitavanje njihove dece, sazrevanje te nove generacije, i napokon starost, a sve u zadatoj estetici te jedne epohe, sa Popovićevom anticipacijom socijalnog otuđenja, staračkih domova kao logičnih ishodišta našeg vremena. Osim što predstavlja dokument o građanskoj klasi sedamdesetih, *Život* predstavlja raritetnu dokumentarnu razglednicu Beograda početkom sedamdesetih od Kalenić pijace do bioskopa "Fontana" na Novom Beogradu i inih drugih eksterijernih pasaža.

Osnovni kvalitet serije je atipičan Popovićev sentenciozni jezik dijaloga (kako ga lepo determiniše Radomir Putnik) u čemu je do danas ostao neprevaziđen, što je umnogome obojilo likove serije, a njihovim tumačima omogućilo da ostvare priznate role. Zoran Radmilović i Ružica Sokić kao Živko i Živka Simić, Milena Dravić i Bora Todorović kao Slađana i Mirko, Ljubiša Samardžić kao Cakan Janković, bazični su dramaturški, među sobom isprepleteni kor, kome su »

pridodate epizode Slobodana Aligrudića i Tamare Miletić kao četvrtog para i Maje Čučković kao Cakanove supruge. Uloga Živka Simića je verovatno jedna od najbolje napisanih uloga za Zorana Radmilovića, u Popovićevskim prosvetiteljskim i katarzičnim aluzijama i digresijama, ovde više televizično realnim i racionalnim negoli u njegovom groteskном i farsičnom stilu u pozorišnim delima. Jasnoća, tuga i ironija u Radmilovićevom tet a tetu sa Ružicom Sokić, i kalambur kolokvijalnosti i stereotipa kao drugi par rukava njihovih takozvanih prijatelja (Aligrudić/Miletić), kolateralno diktiraju i uzore ostvarenja u kasnijim serijama i filmovima većine glumačke podele. Sin Dejan – Branka Cvejića biće citat u Banetu Bumbaru iz *Grlom u jagode*; još više Josif Tatić takođe u *Jagodama*; Stanisilava Pešić i Olga Ivanović u *Pozorištu u kući*, donekle i Ljubiša Samardžić kada ne klizi u komediju već glumi ozbiljnog muškarca u filmovima *Rad na određeno vreme* i *Nije lako sa muškarcima*. Vredna pomena su i uloge Srboljuba Milina (uz Kosinusa u *Otpisanima* najbolja u njegovoj karijeri), uvodne epizode Mije Aleksića i Živke Matić, kao i uloge Tamare Miletić (koja je bila njeno poslednje značajno pojavljivanje), i Branke Zorić, koja je igrala buduću Dejanovu suprugu.

ZORAN RADMILOVIĆ

Rediteljski (prvi put u realizaciji serija kod nas) tandem, čine Vladan Slijepčević i Milo Đukanović. Slijepčević, čuveni autoritet katedre režije Fakulteta dramskih umetnosti u Beogradu (nesuđeni rektor Univerziteta umetnosti – preminuo pre stupanja na dužnost), autor filmova *Pravo stanje stvari*, *Štićenik* i *Kuda posle kiše*. Njemu je Stanislava Pešić zapravo bila omiljena glumica, a njen lik u seriji koji se prvo javlja kao mistifikacija idealizovane Mile de Majo, a potom i kao njena kćerka, predstavlja rafinirani fil između Radmilovića i Bore Todorovića. Milo Đukanović stariji, koji, nakon za današnje vreme proročanskog filma *Quo vadis, Živorade* i ove serije, režira još *Kamiondžije*, narativ koji su glumačke veličine poput Pavla Vuisića i Miodraga Petrovića Čkalje mogli komediografski da nose, ali koji vremenom devalvira u dramaturški mejnstrim, a koga do kraja ovih TV dana diktira Siniša Pavić. Taj uspešniji ili samo taličniji autor u odnosu na Aleksandra Popovića, mogao bi se u žanru istoriografske fikcije, šta bi bilo da nije bilo, posmatrati kao Salijeri iz relacije sa Mocartom.

TE 1971. GODINE

Prva serija TV Beograda bila je *Servisna stanica* Lole Đukića i Novaka Novaka 1959. godine. Ovaj uspešni duo realizuje još niz drugih serija zaključno sa *Pozorištem u kući*, koje ima 84 epizode u 12 godina, što ovu seriju čini jedinom dužom od *Ceo život za godinu dana*. Krajem šezdesetih godina, serijski program se razvija u tri pravca. Osnovni je proistekao iz skečeva *Veselo veče* Radio Beograda, mešavinom takozvanog *follow upa* migracija selo-grad, i metropolizacije našeg tadašnjeg društva. Aleksandar Popović piše svoj prvi veliki serijal *Rađanje radnog naroda* 1969. godine, a režira ga najznačajniji televizijski reditelj tog vremena Nebojša Komadina. Drugi, ruralni derivat, razvija najproduktivniji Dragoslav Lazić sledećim nizom: *Parničari* (1967), *Muzikanti* (1969), *Ljubav na seoski način* (1970), *Građani sela Luga* (1972). Taj tok preko *Doktorke na selu* iz 1982. godine dolazi do *Sekule* (1986) i Radoša Bajića do današnjih dana. Treći pravac, žanrovski najpreciznji, definisan NOB-om, profilisan je dokumentarističkim pristupom reditelja Save Mrmka, čiji solidan saradnik postaje mladi scenarista Siniša Pavić i ne samo njemu, već i Draganu Markoviću u *Otpisanima*.

Te 1971. godine kad je snimljena serija *Ceo život za godinu dana*, održani su prvi Fest i Beogradski džez festival, osnovani su TV Novi Sad i Drugi program TV Beograd u boji, Miloš Crnjanski je dobio NIN-ovu nagradu za *Roman o Londonu*. U Americi je snimljena skoro pa najčuvenija serija svih vremena *All in the family*, u Hrvatskoj *Kuda idu divlje svinje*. U Beogradu je paralelno sa *Životom* snimljena i serija *Diplomci*, u režiji spomenutog Nebojše Komadine, a koju zbog zauzetosti Aleksandra Popovića prvom, oportuno piše Siniša Pavić. U obe serije glavne uloge je tumačio Bora Todorović, verovatno najomiljeniji Popovićev glumac, koji je igrao i u dve ekranizacije Popovićeve pozorišne drame *Razvojni put Bore Šnajdera*, koju je 1993. godine kritika proglasila najznačajnijom posleratnom srpskom dramom. Prva ekranizacija jer bila u režiji Arse Miloševića, Todorović je igrao u epizodnoj ulozi, a druga u režiji Dejana Mijača sa Todorovićem u glavnoj ulozi. Činjenica je da su po scenarijima Ace Popovića, a kaže se da ih je napisao skoro 500, snimljena još samo dva filma: *Snovi i život Filipa Filipovića* u režiji Miše Radivojevića(1980) i *Tamna je noć* u režiji Dragana Kresoje (1995), neposredno pred njegovu – Kresojinu i Popovićevu smrt.

Šta je bilo posle *Života*? Tokom sedamdesetih, Popović realizuje još dva serije, manje poznatu *Uspon i pad Žike Proje* i mnogo poznatiju *Vaga za tačno merenje*, obe u režiji Srbe Stankovića. Početkom osamdesetih Siniša Pavić je na vrhuncu, istovremeno pravi seriju *Vruć vetar*, uz *Grlom u jagode* verovatno jednu od, opravdano najčešće repriziranih, kao i biskopske blokbastere *Laf u srcu* i *Tesna koža*, koji mu donose narudžbinu serijala *Bolji život* (1987). Budimo otvoreni: štos narativ i karakteri i iz ove serije reciklirani su u svim kasnijim Pavićevim scenarijima: *Srećni ljudi*, *Porodično blago*, *Stižu dolari*, *Bela lađa*.

Ceo život za godinu dana je bio prvi urbani serijal, a *Sivi dom* (1986) Darka Bajića i Gordana Mihića poslednji, do pojave upravo završene serije *Ubice mog oca*, čiji podnaslov "ne tako davno u zemlji fascikli i fioka" kao da nehajno referira na osnovnu Pavićevu dramaturgiju.

Aleksandar Popović je po značaju i broju dramskih tekstova gotovo jednak svom prezimenjaku Steriji, uz Crnjanskog važi za verovatno najveću nepravdu Srpske akademije nauka i umetnosti, baš kao i što je činjenica da na ovogodišnjem Sajmu knjiga nije bilo novih izdanja njegovih dela. ¶

ZLATKO CRNOGORAC

ZORAN STANOJEVIĆ

Rumunski scenario za Srbiju

Na početku ove godine imamo jednu odličnu vest. Naš region najatraktivniji je u Evropi po pitanju IT ulaganja, preciznije rečeno samo je Poljska ispred. Loša vest je da kada kažemo region mislimo na Bugarsku i Rumuniju, pomalo na Mađarsku, u širem smislu i Češku. Nas tu gotovo da i nema u godišnjim pregledima analitičara.

Prema jednom od njih (A. T. Kearney), Indija, Kina, Malezija i Brazil su četiri prva izbora za one koji bi da izmeste nešto od svojih kapaciteta za razvoj softvera. Na desetom mestu su Poljska, Bugarska i Rumunija su dva, odnosno tri mesta niže, ali ipak među prvih dvadeset na svetu. Od evropskih zemalja tu su još Rusija i Letonija na 17. i 18. mestu.

Na Tolonsovoj listi koja tretira najinteresantnije IT gradove za autsorsing, Beograd se našao na 95. mestu od ukupno sto. Listu predvode Bangalor (Indija) i Manila (Filipini), od evropskih gradova najbolje su plasirani Krakov i Dablin na 9. i 10. mestu, slede Prag (14), Budimpešta (24) i Varšava (25) pa Brno (31), Sankt Peterburg (37) i Belfast (38), a ispred Beograda su i Ljubljana, Bukurešt, Talin, Sofija, Bratislava, Vroclav, Nižnji Novgorod, Glazgov, Kork i Lids. Najveći napredak na listi u odnosu na 2015. napravili su Belfast, Varšava, Vroclav i irski Kork.

Analitičari kao sledeći evropski IT hit hab vide Rumuniju, čak ciljaju još preciznije i ukazuju na Jaši, mesto na granici sa Moldavijom gde Amazon ima regionalni razvojni centar, a Orakl, Xerox i mnogi drugi ozbiljno prisustvo, dok većina nas nije ni čula za to. Jaši je univerzitetski centar, kao prednost navode da je tu moguće naći pristojnog programera za platu od 500 evra, dok se odličan developer dobija za oko tri hiljade, što je oko pet puta niže nego, recimo, u Nemačkoj. Pritom, svi govore pristojan engleski, a Rumunija je članica EU što bitno olakšava poslovanje.

Šta bi Srbija trebalo da radi pa da se priključi ovom regionalnom trendu? Recimo da odabere neki drugi grad sem Beograda koji bi joj bio centar za stvaranje IT stručnjaka, na primer Niš ili Kragujevac, koji su već univerzitetski centri. Ako sledimo rumunski primer, tamo je moguće ponuditi plate kojima bi zaposleni bili zadovoljni jer su troškovi života znatno niži, a te plate bi bile konkurentne i interesantne za investitore. Drugi uslov, dobro znanje engleskog jezika, uglavnom ispunjavamo. Najteže će ići sa evropskom perspektivom, ne u smislu opredeljenosti države da se ide u tom pravcu, već je potrebno da priključenje bude izvesno i u što kraćem roku. Na taj način se obezbeđuju poslovna stabilnost (dovoljno stručnih radnika koji nisu preterano zainteresovani da idu negde drugde) i finansijska i pravna sigurnost.

Tek tada se možemo nadati nekom značajnom dolasku IT poslova. Dobro za nas je da je dovoljno da budemo prvaci Balkana pa da se plasiramo među deset najboljih na svetu. Loše je što smo sada u donjem delu regionalne lige, a glavni adut su nam bučni navijači. ¶

PRODAJA & PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	4650 RSD	4400 RSD	90 EUR	135 EUR
12 meseci / 52 broja	9300 RSD	8800 RSD	170 EUR	260 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz Srbije u redakciji	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—		1,49 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	—		5,49 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	2600 RSD	1500 RSD	23,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	3600 RSD	2000 RSD	30,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	4300 RSD	2900 RSD	37,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	5800 RSD	3800 RSD	50,00 EUR

Opcija PDF podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG. PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h. Tokom promotivnog perioda za ovu vrstu uplate važi poseban popust (vidi tabelu levo).

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu **prodaja@vreme.com**, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Trg Republike 5, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj 160-302538-91.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi **http://www.vreme.com/pretplata** ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski do isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU www.novinarnica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši i *www.novinarnica.net* prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 9 do 15h: 011/3234-774 ili e-mailom na *prodaja@vreme.com*

NOVA ZARAZA, JO-JO, KOJA VEĆ OBUZIMA I BEOGRAĐANE

ALEKSANDAR ZOGRAF.

"GODINE 1832. NAŠI DEDOVI SU PATILI OD KOLERE. STO GODINA KASNIJE CEO SVET JE OBUZEO AKTIVNI "JOJOITIS"... ONI KOJE JE OVA BOLEST ZAHVATILA PUŠTAJU KOTUR NA KANAPU, A VEŠTINA SE SASTOJI U TOME DA SE PENJANJU I SPUŠTANJU KOTURA DAJE BESKRAJNO TRAJANJE"...*

* "NOVA ZARAZA, JO-JO, KOJA VEĆ UBUZIMA I BEOGRAĐANE", OKTOBAR 1932.

U DANAŠNJE VREME, ZAHVALJUJUĆI IGRICAMA I ZABAVNIM APLIKACIJAMA ZA KOMPJUTERE, LJUDIMA JE POZNATA ČAR IGARA KOJE SE ZASNIVAJU NA MEHANIČKOJ MANIPULACIJI... IAKO PRIZNAJEM DA LIČNO NIKADA NISAM UŽIVAO U TOME, VARIJACIJE SPRAVICA ZA ZABAVU, KAO ŠTO JE **JO-JO**, POSTOJALE SU U RAZNIM KULTURAMA I VREMENIMA - OD STARE GRČKE, DO INUITSKIH TRADICIJA... KRAJEM DVADESETIH I POČETKOM TRIDESETIH JO-JO JE DOŽIVEO RENESANSU U AMERICI, NAKON ČEGA SE MANIJA RAŠIRILA EVROPOM, O ČEMU SVEDOČI ČLANAK OBJAVLJEN 1932. U BEOGRADSKOM DNEVNIKU **VREME**...

"VEŠTI IGRAČI USPEVAJU DA IZVEDU I "OSMICE", I RAZNE DRUGE FIGURE. A SVE JE TO LJUPKO, DETINJASTO, BEZOPASNO, POD USLOVOM DA SE JO-JO NE RAZLUPA NEKOM O GLAVU!.

"KADA ČOVEK PRVI PUT UGLEDA KAKO DRUGI IGRAJU JO-JO, ON SE SKEPTIČNO SMEŠI I OBEĆAVA SAM SEBI DA NEĆE ČINITI TAKVE GLUPOSTI. ALI, DA LI ĆE ODRŽATI SVOJU REČ"?
"NA ULICI, U KAFANAMA, U POZORIŠTU, NA PLATFORMI TRAMVAJA, JO-JOI SE DIŽU I SPUŠTAJU. PO SVRŠETKU RADA U KANCELARIJI, NEKI SLUŽBENIK, ILI TELEGRAFISTA RECIMO, ZABORAVLJAJU DA SU IH POSLALI NEKIM POSLOM, IGRAJUĆI SE JO-JOOM. NEKA DOMAĆICA NIJE PAZILA NA RUČAK, JELO JE ZAGORELO. DOLAZI DO SVAĐE, DO PLAČA, BOG ZNA DO KAKVE SVE KATASTROFE, A SVE ZBOG JO-JA"...
"PRED ZAPREPAŠĆENOM DECOM, ODRASLA GOSPODA I DAME SVIH GODINA I SVIH PROFESIJA, NAGNUTE GLAVE I OTVORENIH USTA, POIGRAVAJU SE OVOM OPASNOM IGRAČKOM. NA RADNIM MESTIMA ORGANIZUJU SE PRAVI KONKURSI. PRED OČIMA OTMENOG SVETA, "JOJOĆU" TAKMIČARI POD SVETLOM REFLEKTORA, A FOTO-REPORTERI SNIMAJU ŠAMPIONE, KOJI DEMONSTRIRAJU SVOJU UMETNOST I VRBUJU NOVE PRISTALICE"...

Beč

Mnogo mi je drag jedan čovek. Neobičan i dragocen. Osetljiva duša i jako dobar pisac. I pesnik. Ne srećem ga u gradu već predugo, nedostaje. Naročito sad, u zimu. Nisam ubeđen da je voli, ali ga je inspirisala. Za *Zimski dnevnik* i *Dnevnik druge zime.*

30. DECEMBAR 2016, 17.30, STEPHANSPLATZ

Njih prvo čuješ, pa ih nešto kasnije i vidiš. Kao kad bi prvo bio grom pa munja. Ne smeta mi to, što ih uvek i svuda čujem, volim muziku njihovog govora. Ali mi je Tomas pričao da ga u Beču do granice neizdrža iritira njihova ekstrovertnost, pomnožena sa njihovim prisustvom, u njegovom gradu. Još mi je rekao i nešto o njihovom stilu odevanja i načinu kako nose to što nose. I da ima u Beču još njih koje italijanski turisti nerviraju. Setio sam se te priče, imao sam vremena pa sam obratio pažnju. Možda sam i shvatio o čemu se radi. Bečlije, austrijske, vole da pokažu otmenost, stavom pre svega. Ako se može, i oblačenjem. Za njih je otmeno biti nasmejan ali uzdržan, ljubazan ali nenametljiv, prisutan ali neuočljiv. I odelo nositi kao svečanu uniformu. Violentni Italijani svakako nisu njihova šolja čaja, ili parče torte.

Foto: Marco Aldeia

31. DECEMBAR 2016, 13.15, U LINKE WIENZEILE

Zakasnio sam, za malo. Đubretari odnose šta je ostalo od jednog dela buvljaka. To je onaj gde se roba izlaže na kutijama i stolovima. Drugi deo se nastavlja niz ulicu i solidnije je građe. Tu je gužva. Žao mi je jer nisam stigao na plac pre zaposlenika bečke komunalne službe, među kutijama bih bio kao kod kuće. Nije mala stvar osećati se u Beču kao da si kod kuće. Ovako ofiram da sam turista, Bečlije korenom ne kupuju ovde, možda jedino začine ili čajeve. Dolaze na piće s nogu i da se sretnu sa drugim Bečlijama korenom. Kao turista: kupio sam trenerku, gornji deo postavljen i sa kapuljačom za 35 evra, cenkao se sa Indijcem i spustio cenu za 25 evra; zeleni čaj, original kineski, 200 grama za sedam evra i čajnik za deset evra, ovo dvoje bez cenkanja; pojeo pečenu kobasicu i popio pivo, pola litre, limenka, platio šest evra; zagledao gde se sastaje bečki die Mittelklasse iz okoline – odmerena prednovogodišnja razdraganost uz meze, vino i cigare. "Voliš buvljake i sve što je staro zato što si jarac u podznaku i zato što Saturn vlada tobom", kaže meni moja draga. Srećan sam jer ona sve zna.

31. DECEMBAR 2016, 23.00, ISPRED RATHAUSA.

Nas dvojica znamo se dugo, ne pamtim koliko. Nismo se videli neko vreme, donedavno u Beogradu. I sad u Beču. Bio je kod Mile. "Brate, to je ozbiljna priča. Živе u kućerini u šumi, dvadesetak kilometara odavde. Imaju detence. On je opušten, govori naš jezik, zeza se. I ja bih, da mi svako od familije ko ode na lopatu ostavi po zamak, k'o njemu." Verujem Slobi, bio je, video o čemu se radi. Drago mi je zbog Mile, bilo mi je drago i kad sam čuo da se udala za austrijskog grofa, a sad mi je baš, baš drago. I za Gocu isto. Njen nije grof, ali je iz dobre bečke porodice. *"Stara Viena dobro ime ima/ lijepo ime koje znaju svi/ al' djevojke na ulicama ničemu ne vrijede/ i kriplovi su česti i svakodnevna stvar/ rekoh spasi bože Östereich"*, Branimir Štulić, *Hladan kao led, Filigranski pločnici.*

1. JANUAR 2017, OD 12.00 DO 18.00, GORNJI BELVEDERE I ZBIRKA LEOPOLD.

Ovde tvrde, a ja ne znam kako bih proverio da li su izmislili, da je Šile na početku karijere pitao Klimta, starijeg kolegu, šta misli o njegovim radovima. Ovaj drugi, pitani, mislio je da onaj prvi, koji je pitao, bolje crta od njega. Meni se dopada šta su radili obojica ali više ovaj prvi, koji je pitao. Međutim, u Beču, ubijte me ako grešim, više su ponosni na Klimta. Njegov Poljubac je nešto kao Pobednik ili Hram kod kuće, tura se na sve. Video sam i da su Končitinu glavu kalemili na telo Adele Bloh-Bauer. Adela B-B. je bila Klimtova muza, Končita je pre nešto godina bio/la pobednik/ca nekog muzičkog takmičenja. Zato Šilea ne puštaju van galerija, osim kad treba da reklamira izložbu. Klimtu su ozbiljne institucije naručivale i bogato plaćale slike, Šile je radi svojih robijao. Najveća kolekcija Klimtovih radova je u nekadašnjoj letnjoj rezidenciji Habzburga, najviše Šileovih radova na okupu je u krugu carskih konjušnica. Koje nisu više konjušnice nego Muzejski kvart. Ali, Šileovu izložbu sam fotografisao bez muke, a Klimtovu samo jednom, na kvarno.

1. JANUAR 2017, CEO DAN, LASSALESTRASSE.

Sunčano je i hladno napolju. Ne izlazi mi se van iz sobe. Gubim vreme gledajući u Veliki točak u Prateru. Sporo se okreće. Bez Orsona Velsa u nekoj od kabina. Promiču ispod zgrade neki što trče i neki što voze bicikle. Još nekoliko sati i odlazim. ¶

SRĐAN POPOVIĆ

ŠTENDERAJ je nova linija majica čijom kupovinom pomažete opstanak Liceulice fonda, a ujedno sebi pribavljate unikatan komad odeće na kome će vam svi zavideti.

Svaka ŠTENDERAJ majica ima svoju priču, nosi svoju poruku. Nastale su tako što su nam naši prijatelji umetnici, poklonili svoje ilustracije, a za ostalo smo se snašli sami. Svaka kupljena majica, to je novi broj magazina Liceulice, to je još posla i zarade za naše prodavce.

Majicu s izabranom ilustracijom možete naručiti preko Facebook stranica Liceulice i Štenderaj, ili preko mail adrese donacije@liceulice.org. Cena majica je 1700 dinara.

CEO SPEKTAR LOGISTIČKIH USLUGA

DTS nije samo transport, već ceo spektar logističkih usluga, integrisanih u redovno poslovanje klijenta.

DTS nudi kompletan set usluga, transport, skladištenje, špediciju i manipulaciju robom.

DELTA TRANSPORTNI SISTEM

Žorža Klemansoa 37
11000 Beograd
Tel: (+381 11) 3314-305
Fax: (+381 11) 3314-316
www.dts.rs

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec